

GÜVENLİK

ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166 Cilt / Volume: 22 Sayı / Issue: 2 Yıl / Year: 2020

Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme
Göknil Erbaş Doğan

Post-Sovyet Dönemde Güney Kafkasya'da Güvenlik: Başlıca Gelişmeler ve Çatışma Ortamının Dönüşümü
Muhammet Faruk Çakır, Oğuzhan Ataman

Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma
Emre Çalışkan, İlhan Aras

Karma Güvenlik İkilemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Sistemdeki Rolü
Mesut Özcan

Akıllı Güç Bağlamında Sadr Hareketi'nin Irak Siyasetinde Zirveye Yükselişi
Hüseyin Acar

Kitap İncelemesi: Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap
Orhan Çifçi

GÜVENLİK

ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166 | Cilt/Volume: 22 | Sayı/Issue: 2 | Aralık/December: 2020

GÜVENLİK

ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166 • Yıl/Year: 22 • Cilt/Volume: 22 • Sayı/Issue: 2 • Aralık/December 2020

Yayın Sahibi / Owned by

Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü adına

İmtiyaz Sahibi / Published by

Prof. Dr. Yılmaz ÇOLAK, Polis Akademisi Başkam

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Ercan DİLBİLMEZ, 2. Sınıf Emniyet Müdürü

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet UYSAL, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ali BALCI, Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Resul USUL, Medipol Üniversitesi

Prof. Dr. Alim YILMAZ, Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Bayram Ali SONER, Polis Akademisi

Prof. Dr. Birol AKGÜN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ, Polis Akademisi

Prof. Dr. İbrahim DURSUN, Polis Akademisi

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Polis Akademisi

Prof. Dr. Mesut ÖZCAN, Diploması Akademisi

Prof. Dr. Orçun İMGA, Polis Akademisi

Prof. Dr. Şule TOKTAŞ, Polis Akademisi

Doç. Dr. Coşkun TAŞTAN, Polis Akademisi

Doç. Dr. Ufuk AYHAN, Polis Akademisi

Dr. Szabolcs MATYAS, Macaristan Ulusal Kamu Üniversitesi

Dr. Vince VARI, Macaristan Ulusal Kamu Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU, Koç Üniversitesi

Prof. Dr. Ali BİRİNCİ, Polis Akademisi, Emekli

Prof. Dr. Eyüp G. İSPİR, Ankara

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Martha CRENSHAW, Stanford University

Prof. Dr. Musa Mohammed MAHMOUD, National Ribat University

Prof. Dr. Nigel FIELDING, University of Surrey

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Jaishankar GANAPATHY, Norwegian Police University

Dr. Omar ASHOUR, University of Exeter

Editör / Editor in Chief: Dr. Oğuzhan YANARIŞIK

Sekreteryaya / Secretary: Barış ZAFRAK - Yusuf DENİZ

Tasarım / Design: Erhan ÖRÜN

Her hakkı saklıdır. © Güvenlik Çalışmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan yaygın süreli bir yayındır. Hakemli akademik bir dergi olan Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nde yayınlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Polis Akademisinin veya Emniyet Genel Müdürlüğü'nün görüşlerini ifade etmez. Makaleler sadece dergiye referans verilerek akademik amaçla kullanılabilir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi, Index Copernicus, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index), Eurasian Scientific Journal Index ve araştırmaya Bilimsel Yayın İndeksi'nde yer almaktadır.

Yönetim Yeri Adresi / For Correspondence: Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Necatibey Cad: 108, 06580 Anıttepe - Çankaya - Ankara / TÜRKİYE Tel: +90 (312) 462 90 43
E-posta: guvenlikcalismalari@pa.edu.tr

Baskı: Polis Akademisi Başkanlığı Basım ve Yayımlar Şube Müdürlüğü Fatih Sultan Mehmet Bulvarı No:218, 06200 Yenimahalle, Ankara Sertifika No: 45724

www.guvenlikcalismalari.pa.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden.....165

Makaleler

Göknil Erbaş Doğan
Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme.....167

The Nagorno-Karabakh Conflict: Assessment of Regional Security Dynamics

Muhammet Faruk Çakır, Oğuzhan Ataman
Post-Sovyet Dönemde Güney Kafkasya’da Güvenlik: Başlıca Gelişmeler ve Çatışma Ortamının Dönüşümü.....182

Security in the South Caucasus in the Post-Soviet Era: Major Developments and the Transformation of the Violence-prone Security Environment

Emre Çalışkan, İlhan Aras
Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma.....201

Hong Kong Protests in the Xi Jinping Period: A Comparison on the Umbrella Movement and the 2019 Protests

Mesut Özcan
Karma Güvenlik İkilemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Sistemdeki Rolü.....226

Mixed Security Dilemma and the Role of Non-State Armed Actors in the International System

Hüseyin Acar
Akıllı Güç Bağlamında Sadr Hareketi’nin Irak Siyasetinde Zirveye Yükselişi.....242

Rise of the Sadrist Movement to the Top in Iraqi Politics in the Context of Smart Power

Orhan Çifçi
Book Review : Destined for War: Can America and China Escape Thucydides’ Trap.....259

Editörden

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nin 22. Cilt ikinci sayısını kapsamlı bir içerikle okuyucuya sunuyoruz. Derginin bu sayısında, toplam beş makale ve bir kitap incelemesi yer almaktadır.

Sayının ilk makalesi olan “Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı yazı Dr. Öğr. Üyesi Göknil Erbaş Doğan tarafından kaleme alınmıştır. Bahse konu makalede yazar, son dönemde oldukça gündemde olan Dağlık Karabağ meselesini Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi perspektifinden analiz etmektedir. Güney Kafkasya'daki karmaşık durumun son döneme kadar küresel çapta yeteri kadar ilgi görmediğini belirten yazar, mevcut uyuşmazlığın analizinde bölgesel güvenlik ve genel görünüm ile ilgili pek çok faktörün göz önüne alınması gerektiğini ifade etmektedir. Uluslararası toplumun etkili bir karşılık vermemesinin Ermenistan'ı Azerbaycan topraklarındaki hukuksuz işgalini devam ettirme konusunda cesaretlendirdiğini ve Minsk grubu tarafından yürütülen uluslararası çözüm çabalarının etkisiz kaldığını vurgulamaktadır.

Sayının ikinci makalesi Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Faruk Çakır ve Oğuzhan Ataman tarafından kaleme alınmıştır. “Post-Sovyet Dönemde Güney Kafkasya'da Güvenlik: Başlıca Gelişmeler ve Çatışma Ortamının Dönüşümü” başlıklı çalışmada, Sovyetler Birliği sonrası dönemde donmuş çatışmalar ile anılan bir bölge haline gelen Güney Kafkasya incelenmektedir. 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü savaşından sonra Rusya'nın bölgede üstünlük kurduğu ve bu gelişme ile birlikte, bölgede çatışmasızlık ortamından uzlaşma ortamına geçiş ihtimali belirdiği ifade edilmektedir. Fakat Rusya'nın bölgesel çatışmaların çözümünü de içerecek bir düzen kurmayı tercih etmediği veya ettiyse bile başaramadığı vurgulanmaktadır. Bölgede Rus üstünlüğünün devam ettiği 2013 yılında Çin'in önerdiği Kuşak ve Yol İnisiyatifinin başarılı olması durumunda Güney Kafkasya bölgesinde barış ortamının inşasına ciddi düzeyde katkıda bulunabileceğinin altı çizilmektedir.

Bu sayıda yer alan üçüncü eser, Doç. Dr. İlhan Aras ve Emre Çalışkan tarafından yazılan “Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma” başlıklı makaledir. Bahse konu yazıda Hong Kong'da gerçekleşen 2014 Şemsiye Hareketi ve 2019 yıllarındaki protestoların genel bir değerlendirilmesi yapılmakta ve Xi Jinping'in protestolara yaklaşımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar kronolojik olarak gösterilmektedir. Çin'in en güçlü liderlerinden biri olarak kabul edilen Xi Jinping'in yönetimdeki gücünü artırmasının ve Trump yönetimindeki ABD'nin protestolara yaklaşımının Xi Jinping'in 2019 protestolarına daha sert tepki vermesine sebep olduğu ortaya konulmaktadır.

Sayının dördüncü çalışması, Mesut Özcan tarafından kaleme alınan “Karma Güvenlik İkilemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Sistemdeki Rolü” başlıklı yazıdır. Bahse konu makale, son yıllarda küresel sistem içerisindeki etkileri giderek artan devlet dışı silahlı aktörlerin rolünü neo-realist yaklaşım üzerinden tartışmaktadır. Çalışma temelde güvenlik ikileminin değişen doğasını “karma güvenlik ikilemi” kavramı ile ele almakta ve devlet dışı silahlı aktörlerin sistemin anarşik yapısı içerisindeki konumlarını ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında DEAŞ ve PYD/YPG gibi aktörlerin bölgesel ve küresel yapıya etkileri incelenmektedir. Bu tür aktörlerin başarısız devletlerin ortaya çıktığı bölgelerde devletleri nasıl taklit ederek rasyonel hareket ettiklerine odaklanılmaktadır.

Sayının beşinci makalesi olan “Akıllı Güç Bağlamında Sadr Hareketi’nin Irak Siyasetinde Zirveye Yükselişi” başlıklı yazı Hüseyin Acar tarafından kaleme alınmıştır. Bahse konu makalede yazar, öncelikle Joseph S. Nye tarafından geliştirilen yumuşak güç ve akıllı güç kavramları üzerinde durmaktadır. Kavramların ortaya çıkışı, Nye’in yumuşak ve sert güç ayrımı, yıllar içerisinde konseptte getirdiği açıklamalar, bu görüşlere gelen eleştiriler, liderlik miti ile kavramların özdeşleştirilmesi ve güncel çalışmalarında üzerinde durduğu akıllı güç konsepti incelenmektedir. Daha sonra Irak’taki Sadr Hareketi analiz edilmektedir. Sadr’ın 2018 seçimlerinden birinci çıkan koalisyonun lideri olmasını sağlayan adımların ve Nye’in formüle ettiği akıllı güç stratejisinin bağıntıları analiz edilmektedir. Sadr’ın izlediği adımların aslında Nye’in tavsiye ettiği akıllı güç kavramının başarılı bir uygulaması olduğu öne sürülmektedir.

Bu sayının son çalışması ise Graham Allison tarafından yayınlanmış olan “Destined For War: Can America and China Escape Thucydides’ Trap” başlıklı kitabın Orhan Çiftçi tarafından kaleme alınan ayrıntılı incelemesidir.

Önümüzdeki sayı için değerlendirilmek üzere makaleler dergimize DergiPark sayfamız üzerinden (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gcd>) iletilebilmektedir. Ayrıca, Güvenlik Çalışmaları Dergisi ile ilgili bilgilere ve eski sayılarımıza internet adresimizden (<http://guvenlikcalismalari.pa.edu.tr>) ulaşılabilir. Bu vesileyle şunu da duyurmak isteriz ki dergimiz, diğer indekslere ek olarak, uluslararası alan indekslerinden Index Copernicus tarafından da “2019 Master List”ine kabul edilerek indekslenmeye başlanmıştır.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi’nin bu sayısına katkı sunan yazarlara ve hakemlere teşekkür ediyor; mevcut sayıda yer alan çalışmaların akademik literatüre katkı sunmasını temenni ediyoruz.

Gelecek sayımızda yeniden buluşmak dileğiyle; iyi okumalar dileriz.

Oğuzhan Yanarışık

Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme

Göknil Erbaş Doğan*

Öz: Güney Kafkasya'daki devletler arasındaki ilişkiler, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali ile daha karmaşık bir nitelik kazanmıştır. Uluslararası toplumun etkili bir karşılık vermemesi, Ermenistan'ı Azerbaycan topraklarındaki hukuksuz işgalini devam ettirmek konusunda cesaretlendirmiştir. Bu durum bölgesel istikrarsızlığı ve gerginliği artırırken Ermenistan'ı da gelişen iş birliği atmosferinin dışında bırakmıştır. Minsk grubu tarafından yürütülen uluslararası çözüm çabaları etkisiz kalmış ve Birleşmiş Milletler işgalin sonlandırılması çağrısı yapan kararlar almıştır. Güney Kafkasya'daki bu karmaşık durum son döneme kadar küresel çapta yeteri kadar ilgi görmemiştir. Mevcut uyuşmazlığın analizinde bölgesel güvenlik ve genel görünüm ile ilgili pek çok faktör göz önüne alınmalıdır. Bu kapsamda Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi, Güney Kafkasya'daki bölgesel güvenlik dinamiklerini adlandırmak adına faydalı bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu makalede Dağlık Karabağ meselesi, Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi perspektifinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Güney Kafkasya, Azerbaycan, Ermenistan

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, goknile@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3780-2256.

The Nagorno-Karabakh Conflict: Assessment of Regional Security Dynamics

Göknil Erbaş Doğan

Abstract: The invasion of Nagorno-Karabakh by Armenia complicated all aspects of the inter-state relations in the South Caucasus. Encouraged by the lack of reaction by the international community, Armenia continued its illegal invasion of Azerbaijani territories in the region isolating itself from the thriving regional cooperation and sustaining regional instability and tensions. International efforts led by the Minsk Group remain ineffective in addressing the current situation, while the United Nation has passed several resolutions calling for an end of the invasion by Armenia. The complicated situation in the South Caucasus has largely remained outside of the global focus until the recent period. The analyses of the conflict need to take into consideration a variety of factors related to the security and the general outlook of the region. The Regional Security Complex theory provides a useful theoretical framework for making sense of the regional security dynamics in the South Caucasus. This article aims to analyze the security dynamics in the region which are closely related to the issue of Nagorno-Karabakh.

Keywords: Nagorno Karabakh, Regional Security Complexes Theory, South Caucasus, Armenia, Azerbaijan

Giriş

Kökene, 18. yüzyılda Çarlık Rusya'sının Ermeni nüfusu Dağlık Karabağ'a yerleştirerek bölgeye yerleşme politikasının sonucunda ortaya çıkan sorun, birçok girişime rağmen hala çözümsüz bir şekilde devam etmektedir. Geçmişi bu kadar eskiye dayanan bir toprak sorunu, taraflar arasında zamanla ciddi bir çatışma ve çözümsüzlük odağı haline gelmiştir. Bununla birlikte sorunun uzun bir süredir devam etmesi, sorunun kökenindeki haksız ve hukuksuz olan tarafı ortadan kaldırmamaktadır.

Günümüzde konjonktürel değişimlere rağmen çözümünde ilerleme kaydedilemeyen sorun bölgeleri, varlıklarıyla her an çatışmaya hazır halde bulunmaktadır. Dağlık Karabağ, bu tip sorun bölgelerinden birisidir. 2020 yılının Ekim ayında başlayan çatışmalar ve Azerbaycan'ın kaybettiği toprakları geri almak için girişimde bulunması ile bu sorun yeniden uluslararası gündeme taşınmıştır. 1990'ların ortasından bu yana Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanmış çatışmalardan farklı olarak 2020 yılında Azerbaycan, 1994 yılından beri işgal altında bulunan topraklarını geri almaya ve uzun bir aradan sonra statükoyu kendi lehine çevirmeye başlamıştır.

Dağlık Karabağ, donmuş çatışma bölgesi olarak adlandırılan sorunlardan biridir. Bununla birlikte Azerbaycan ve Ermenistan'ın aktif tutumları ve Rusya, Türkiye ve İran gibi bölgenin ve uluslararası sistemin üç önemli devletinin konuyla sürekli ilişkisi nedeniyle sadece bu şekilde adlandırılması yetersiz kalmaktadır. Donmuş çatışma bölgeleri, 1990'ların ilk yarısında başta Rusya olmak üzere uluslararası güç dağılımında birden fazla devleti etkileyen bölgelerde sorunların çözümsüz bir şekilde bırakıldığı alanlardır. Bu kavram, çoğunlukla Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan sorunlar için kullanılmakla beraber dünyanın birçok yerindeki çözümsüz sorun alanları için de kullanılmaktadır. Bununla birlikte Dağlık Karabağ bir donmuş çatışma bölgesi olmakla birlikte aslında sürüncemede bırakılmış ve tarafların milliyetçi çizgideki politikalarının yoğun olduğu bir konudur.

Söz konusu çalışmada Dağlık Karabağ sorunun ortaya çıkışına kısaca değinildikten sonra konunun bölgesel güvenlik kompleksi teorisi çerçevesinde analizi yapılacaktır. Tarihsel bağlamdan ayrı bir şekilde Dağlık Karabağ meselesini ele almak mümkün değildir. Çünkü sorunun kökeni neredeyse 18. yüzyıla dayandırılmaktadır.

Dağlık Karabağ Sorunun Ortaya Çıkışı

Dağlık Karabağ, 1748 yılında Hanlık olarak kurulan ve 1918 yılında bağımsız olan ilk Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti içerisinde yer almaktadır. Ermenistan ile arasında ihtilafa neden olan bu bölge, 1988 yılında başlayan anlaşmaz-

lıkların silahlı çatışmaya dönmesiyle 1994 yılına kadar sürmüştür. Bu süre içerisinde Azerbaycan ve Ermenistan, bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkmışlar ve 1990'ların ilk yarısındaki belirsiz uluslararası sistem içerisinde güçlü olan taraf çatışma yoluyla topraklarını genişletme yoluna gitmiştir.

1980'lerin sonunda Dağlık Karabağ'da ortaya çıkan etnik temelli anlaşmazlıklar, silahlı çatışmaya dönüşerek ateşkesin ilan edildiği 1994 yılına kadar sürmüştür. Bu savaş sonucunda Azerbaycan topraklarının %20'ye yakını Ermenistan tarafından işgal edilmiş ve bir milyondan fazla insan yurtlarından sürülmüştür. Dağlık Karabağ Ermenileri, Ermenistan Cumhuriyeti birliklerinin de desteğiyle, Azerbaycan'ın Laçın, Kelbecer, Agdam, Fizuli, Kubatlı, Zengilan ve Cebrail vilayetlerini işgal etmiş ve Azerbaycanlı nüfusu bu bölgelerden çıkarmıştır.

Çatışmanın temelinde, tarihsel olarak Azerilere ait olan topraklara, Ruslar tarafından uygulanan iskân politikaları sonucunda Ermenilerin yerleştirilmesi nedeniyle patlak veren Azeri kimliği ile Ermeni kimliği arasındaki mücadele yer almaktadır (Kurt, 2017, s.12). Bu nedenle Rusya çatışmaların başından beri Karabağ sorunun taraflarından bir olarak görülmüştür. Söz konusu dönemde Karabağ sorunun çözümsüz bırakılması da Rusya'nın politikalarından biridir.

Sorunun kökeni, 1989 yılında Ermenistan'ın Karabağ'ı ilhak etmesine dayanmaktadır. 1989 yılı başında Azerbaycan hükümeti, çıkan çatışmalar ve Ermenilerin Azerilere uyguladıkları katliamlar üzerine Karabağ'ın özerk statüsünü kaldırdığını ilan etmiştir. Bunun üzerine Ermenistan, Karabağ'ı ilhak ettiğini açıklamıştır (Gürel, 1992, s.183). Ermeni milisler Şubat 1992'den itibaren ciddi boyutlarda bir katliama yeniden başlamışlardır (Gürel, 1992, s.183).

30 Ocak 1992'de Prag'da yapılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansında, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bu kuruluşa üye olmasının ardından, Karabağ sorunu uluslararası bir nitelik kazanmış ve sorunun çözümü için Azerbaycan ve Ermenistan'ın katılımıyla, ABD, Rusya Federasyonu ve Fransa'nın eş başkanlığında 11+1 üyeli Minsk Grubu kurulmuştur. Türkiye de bu gruba dahildir. Aynı yıl yaklaşık bir ay sonra Ermenistan Hocalı'da bir katliam gerçekleştirmiştir. Uluslararası barış görüşmelerinin başlamasıyla aynı zamana denk gelen bu katliam, sorunun Ermeniler tarafından çözümsüzlüğe itilmek istendiğinin bir göstergesi olmuştur. Ermenistan, aynı yıl içinde Nahçıvan'a da saldırmıştır. Ermenistan'ın bir taraftan barış görüşmeleri devam ederken saldırılarına devam etmesi o dönem Rusya Federasyonu'ndan aldığı destekle açıklamak mümkündür. 1990'ların ilk yarısı sayısız AGİT Minsk Grubu teşebbüslerine sahne olmuştur (Aslanlı, 2001, s.393–430). Rusya, ABD gibi devletlerin yaptıkları görüşmelerde de sorunun çözümü Minsk grubuna bırakılmış ve sonuçta çözümsüzlük kalıcı hale gelerek bölge donmuş çatışma bölgelerinden biri olmuştur.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, ihtilafla ilgili olarak 1993 yılında 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları kabul ederek, işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından bütün işgalci güçlerin derhal çekilmesi çağrısında bulunmuş olmakla birlikte, Ermenistan söz konusu kararlara uymamıştır ve çatışmalar devam etmiştir.

Minsk Grubu'nun ve Rusya'nın özel girişimleri sonucunda Mayıs 1994'te Azerbaycan ile Ermenistan arasında ateşkesi öngören bir dizi anlaşma imzalanmıştır (Aslanlı, 2012, s.186.). Uzun yıllar Minsk grubunun sorunun çözümde tek platform olarak görülmüş ve görüşmelerden sonuç sağlanamamıştır. 1994'ten 2020 yılına kadar ara ara taraflar arasında çatışmalar yaşanmıştır. 2020 yılında Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını geri almak için başlattığı atağa kadar bu şekilde çatışmalar ve Minsk grubunun başarısız girişimleri devam edecektir.

Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsız olduktan sonra Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olmaları ile konu uluslararası platformlara taşınmıştır. Bununla birlikte, konunun taraflarının uluslararası politikada kendilerine yeni yön arayışlarına geçmesi, Rusya'nın 1994'te Çeçen savaşına yoğunlaşmış olması ile başlamıştır. Rusya'nın dış politikasındaki değişimin başlaması, doğalgaz piyasasının gelişmesi ve Azerbaycan'ın önemli bir aktör olarak görülmeye başlanması bu tarihten sonra Karabağ sorununu farklı bir boyuta taşıyacaktır.

1990'ların ilk yarısı genel olarak, uluslararası aktörlerin değişen sistemde nasıl yol alacakları konusunda belirsizlik yaşadığı ve uluslararası örgütlerin ön planda olduğu bir dönem olmuştur. Devletler değişen uluslararası sistemde nasıl bir politika izleyecekleri karmaşası içindeyken birtakım bölgesel sorunlar, uluslararası örgütlerin başarısız girişimlerine bırakılmıştır. Karabağ sorununun Minsk grubuna bırakılmış olması temelde bununla alakalıdır. Minsk grubunun etkisizliğe terk edilmesi sorunu çözümsüz bırakırken aynı zamanda boyut değiştirmesine de yol açmıştır.

1990'ların ortasındaki ateşkestten sonra Karabağ sorununa uluslararası bakiş ancak 2001'de uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm ile mümkün olmuştur. 11 Eylül sonrasında büyük güçlerin Azerbaycan'la ilişkilerinde değişimler gözlemlenmektedir. Özellikle Azerbaycan'ın uluslararası terörizmle mücadeleye tam destek vermesinin bu değişimde etkisi büyük olmuştur (Yılmaz, 2013, s.86). Bununla birlikte Ermeni lobilerinin Amerikan iç siyasetini etkilemeye yönelik girişimleri 2001 sonrasında da etkili bir şekilde devam etmesi nedeniyle sorunun seyrinde net bir değişim olmamıştır.

2000'lerde Azerbaycan'ın kendine uluslararası bir alan açtığı ve özellikle enerji politikalarını dış politikasında etkin bir araç olarak kullanmaya başladığı görülmektedir. Dönemin Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, değişen konjonktürü kullanarak sorunun barışçı yollarla çözülememesi durumunda, savaşın kaçınılmaz olacağından bahsetmeye başlamıştır. Bu söylem değişikliği, Azerbaycan'ın iç siyasetinde de etkisini göstermiş ve bir dizi düzenleme yapılmıştır. Uluslararası alanda da 2000'ler boyunca Azerbaycan lehine birçok karar alınmıştır. Özellikle BM'nin 14 Mart 2008 tarihli "Azerbaycan'ın İşgal Edilmiş Topraklarının Durumuna İlişkin" kararı Azerbaycan'ın önemli kazanımlarından biri olmuştur.

Karabağ sorunu, 1990'ların ortasında donmuş bir sorun olmasının ötesinde, bölge devletlerinin birbiriyle ilişkilerini doğrudan etkileyen bir bölgesel güvenlik sorunu olarak yeniden değerlendirilmelidir. Azerbaycan'a ait bir toprak parçasının

Ermenistan tarafından hukuksuz bir şekilde elinde işgal etmesi, bunun BM kararlarıyla tescil edilmesi ve Minsk grubu çalışmalarının sonuçsuz kalması bölgedeki çatışma potansiyelinin bölgesel bir sorun olarak günümüze kadar gelmesiyle sonuçlanmıştır. Dağlık Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgali, tüm bölge devletlerinin güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. Bu makale, Güney Kafkasya'yı 'Bölgesel Güvenlik Kompleksi' teorisi bağlamında bir güvenlik kompleksi olarak ele almakta ve Dağlık Karabağ sorununu bu çerçevede değerlendirmektedir.

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Nedir?

Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması tezi, Kopenhag Ekolü akademisyenleri tarafından yetersiz görülerek yeniden ele alınmış ve Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik sorunlarının medeniyetler arası değil bölgeler arası ve/veya bölge içi çatışmalardan kaynaklanacağı öne sürülmüştür. Bu doğrultuda geliştirilen teoriye Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (Regional Security Complex Theory) denilmektedir (Buzan, Waver, 2003, s.44). Başlangıçta B. Buzan'ın çerçevesini belirlediği Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi, bölgesel düzeydeki güvenlik dinamiklerini anlamlandırabilmek için kullanılmaktadır (Buzan, 2015, s.160).

Kaderleri aralarındaki coğrafi yakınlığa bağlı olan bir grup devletin arasında ortaya çıkan güvenlik ilişkisi, bölgesel düzeyde bir analiz ile anlamlandırılabilir. Bölge düzeyi, devlet ve sistem düzeylerinin arasında bir orta seviye olarak ele alınmalıdır. Bölgesel düzeyde güvenlik dinamikleri, "diğer yani bölge dışı aktörlerin etkisi olmasa dahi" var olabilecek niteliktedir (Buzan, 2015, s.158). Buzan'a göre uluslararası sistemde yeni çatışma ya da ittifaklar; küresel, kültürel, dinsel ya da medeniyetler bağlamında yaşanan farklılıklar ekseninde değil, bölgeler içinde yer alan alt sistemlerde yaşanan güvenlik etkileşimleri bağlamında bölgeler ekseninde gerçekleşecektir (Buzan, Waver, 2003, s.41).

Bölgesel güvenlik kompleksleri, belirli coğrafi alanlarda ulusal güvenlikleri ayrı düşünilemeyecek devletler grubunun içinde bulunduğu ilişki biçimini tanımlar ve devletler arasındaki güç dağılımı tarafından şekillendirilir. Bu tür kompleksler, devletler arasındaki dostluk/düşmanlık ilişkileri ve güç dağılımı gibi unsurlar tarafından tanımlanır. Dostluk/düşmanlık ilişkileri ise ideoloji, etnik/dini/mezhepsel hatlar ve tarihsel tecrübe ile şekillenen bir dinamiktir.

Bölge düzeyinde güvenlik analizi, bölgesel güvenlik komplekslerinin dışında kalan ve/veya birden fazla güvenlik kompleksiyle ilişkisi bulunan devletler ve aktörlerin politikalarının anlaşılması açısından faydalıdır. Bu tür aktörler ABD ya da eski Sovyetler Birliği gibi bölgesel komplekslere dışarıdan müdahale edebilecek süper güçler olabileceği gibi Türkiye, İran gibi coğrafi konumları sebebiyle farklı bölgelere komşu olan orta büyüklükteki devletler de olabilir. Bu ikinci tür devletler bölgesel güvenlik kompleksleri arasında "yalıtıcı bir etki" de sağlayabilir (Buzan, 2015, s.164).

Bölgesel güvenlik kompleksleri “üç düzeyde sistematik bir yaklaşım” sağlar. (Buzan, 2015: 182). Makro düzeyde, büyük güçlerin sistem ve alt-sistem üzerindeki etkisini inceler. Orta düzeyde yerel ve bölgesel devlet arasındaki ilişkilere yoğunlaşır. Mikro düzeyde ise devletlerin iç meselelerinin bölgesel güvenlik üzerindeki etkilerine değinir.

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali makro düzeyde, Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Rusya Federasyonu'nun bölgede nüfuzunu sürdürme arayışının bir sonucudur. Sorunun çözümsüzlüğü, Ermenistan'ın Rusya'ya belli ölçüde bağımlı olmasını beraberinde getirmiştir. 1990'ların başındaki belirsiz uluslararası ortam da Rusya'nın bu bölgede hegemonyasını sürdürmesine olanak sağlamıştır. Rusya, Ermenistan'a bölgede alan açarak Türkiye ve Azerbaycan bağımlı kesmiş ve bölge içi dengeyi de kendi lehine çevirmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın politik çizgisi bölgedeki nüfuz potansiyelinin muhafazasına yöneliktir ve bu amaçla da Ermenistan'ı destekler niteliktedir (Yiğit, Gülbite, 2017, s.9). Bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin orta düzey analizinde bu yorum öne çıkar. Alt düzeylerde ise Karabağ Ermeni'si kökenli siyasetçilerin Ermenistan politikalarındaki nüfuzunun çözümsüzlüğü kökleştirdiği örneğini verebiliriz. Azerbaycan'ın statükoyu değiştirme gayretleri ise bölgesel ittifak arayışlarının sonucu olarak şekillenmiştir. Bölgesel ittifaklar Azerbaycan'a aradığı kapasiteyi sağlamıştır.

Genel bir tablo olarak analiz düzeylerini örneklendirdikten sonra bir güvenlik kompleksinin oluşmasında rol oynayan faktörlere göre detaylı bir inceleme yapılacaktır. Bu faktörler;

- i. Ülkelerin coğrafi konumlarının birbirlerine olan yakınlığı
- ii. Bölge devletlerinin güvenliklerinin birbirleriyle bağlantılı olması
- iii. Bölge ülkeleri arasında jeostratejik çıkarların örtüşmesi ve bu bağlamda karşılıklı güç ilişkileri ya da rekabetinin bulunması
- iv. Bölge ülkeleri arasında komşuluk, destek, şüphe veya korku içeren güçlü ilişkilerin varlığıdır (Dostluk/Düşmanlık ilişkisi).

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisinin Unsurlarına Göre Karabağ Sorunu:

i. Ülkelerin coğrafi konumlarının birbirlerine olan yakınlığı

Dağlık Karabağ'ın bulunduğu coğrafi alan olarak Güney Kafkasya batıda Türkiye, güneyde İran, doğuda Azerbaycan ve kuzeyde Gürcistan tarafından çevrelenmiştir. Meselenin birinci düzeydeki aktörleri Azerbaycan ve Ermenistan'dır. 1991 öncesinde Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan bu coğrafi alan, Doğu Bloku'nun dağılması ile birlikte sadece kuzeyden değil diğer yönlerden kaynaklanabilecek etkilere de potansiyel olarak açık hale gelmiştir. Sovyetler Birliği gibi belirleyici bir unsurun ortadan kalkması, bölge devletlerinin güvenliğe dair ilişkilerine farklı

boyutlar kazandırmıştır. Yeni devletler, yeni potansiyel fırsat ve krizlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Birbirleriyle iç içe geçmiş bir coğrafi alanda buldukları için de birinin güvenliği diğerinin güvenliğini doğrudan etkilemektedir.

Güney Kafkasya coğrafi olarak zor koşullara sahip, ulaşım imkanları kısıtlı bir bölgedir. Böyle olunca sınırlı sayıdaki elverişli alan ya da yol, elinde bulunduğu devlete avantaj sağlar. Karabağ böyle bir coğrafyadır. Türkiye ile Azerbaycan arasında doğrudan sınırın olmaması, bu sınırın Ermenistan tarafından engellenmesi, Ermenistan'ın İran ile dar bir sınırının olması ve bu sınırın ekonomik ilişkiler için elzem olması gibi unsurlar bölge devletleri arasındaki ilişkilerin coğrafi giriftliğini göstermektedir.

Karabağ, Ermenistan ile birlikte Küçük Kafkasya sahasının iki büyük bölgesinden biridir. Tarihin hemen her döneminde Kafkasya'da çok büyük stratejik önem taşıyan ve aynı zamanda Türk kültür dünyasının sınırları içinde kalan Karabağ, Azerbaycan'ın eski yerleşim merkezlerinden biridir (Dedeyev, 2008, s.15).

Karabağ; Ermenistan, Azerbaycan ve Nahçıvan arasında bir bağlantıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin Azerbaycan'la bağlantısının da tam ortasındadır. 2000'li yıllardan itibaren Azerbaycan, çeşitli projelerle avantajlı konuma geçmiştir. AB destekli TRESEKA programı bunlardan biridir. Avrupa ve Orta Asya arasında taşımacılık alanında alternatiflik, rekabete dayanıklılık ve güvenliğin sağlanması amacıyla kurulan TRASEKA programı Azerbaycan tarafından önerilmiş ve 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. AB'nin ve bölge ülkelerinin benimsediği TRASEKA programı, Avrupa ve Asya arasında büyük ölçüde Rusya üzerinden yapılan taşımacılığa alternatif olabilecek tarihi İpek Yolunun tekrar onarılması öngörmektedir (Kazımlı, 2018, s.104). Bunun haricinde, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye demiryollarını birleştiren Bakü-Tiflis-Kars demiryolu bağlantısı da bölgede alternatif güzergahlarla coğrafi kazanımları değiştirmektedir. Karabağ'ın işgal nedenlerinden biri Azerbaycan ile Türkiye arasında coğrafi bağı kesmekti. Gelişen teknoloji ve uluslararası projelerin çeşitliliği, bu coğrafi bağı farklı şekillerde sağlamaya başlamıştır. 1990'larda Dağlık Karabağ işgal edildiğinde coğrafi yakınlık son derece önemliydi. Ermenistan ve Rusya'nın planı, bölgede coğrafi yakınlıktan kaynaklanan işbirliği potansiyelini denetime alarak bölgesel üstünlüğü elde tutmaktı. Bu durumun zaman içinde değişmesi, coğrafi yakınlığın farklı yollarla yeniden tesis edilmesi, bölgesel güvenlik ve iş birliği dinamiklerini de yeniden şekillendirmiştir.

Bununla birlikte işgal edilen toprakların geri alınması, Azerbaycan'ın gündeminden düşmemektedir. Bu nedenle, 2020 yılının Eylül ayında başlayan çatışmalar sonucunda Azerbaycan işgal edilmiş topraklarının bir kısmını geri almaya başlamıştır (Rehimov, AA, 2020). İlerlemeler sonucu Dağlık Karabağ topraklarını İran sınırını boyunca yeniden ele geçirilmiş ve Azerbaycan ile Türkiye sınır birbirine yaklaştırılmıştır. Coğrafi yakınlık, bölgenin güvenlik dinamiklerini sürekli olarak değiştirmekte ve yeniden şekillendirmektedir.

ii. Bölge Devletlerin Güvenliklerinin Birbirleriyle Bağlantılı Olması:

2000’lerde uluslararası sistemdeki değişimin bölgesel etkisi Karabağ sorununda Azerbaycan’ın elini güçlendirecek şekilde kendini göstermiştir. Orta düzeydeki aktörün etkinliğinin artması olarak yorumlanabilecek bu durum uyumsuzlukların seyrini etkilemektedir. Azerbaycan ilerleyen dönemlerde bölgesel işbirliklerini arttırarak askeri ve ekonomik bağlantılar kurmuş (Türkiye ve İsrail ile), uluslararası örgütler nezdinde kendi lehine kararlar aldırabilmiştir.

Azerbaycan’ın doğal gaz rezervlerinin 2000 sonrasında uluslararası alana taşınması konusu, başta ABD olmak üzere uluslararası güçlerin 1990’lardaki Kafkasya politikalarının değişmesine neden olmuştur. ABD 1997’de uygulamakta olduğu, eski Sovyet coğrafyasında “Russia First” politikasını bırakmış ve bu coğrafyalarda daha aktif bir tutum almıştır. Kafkasya özelinde, enerji hatlarının Azerbaycan’dan batıya doğru taşınmasında Karabağ işgali nedeniyle Ermenistan konu dışı bırakılmıştır. Azerbaycan’ın topraklarını işgal eden bir devletin topraklarını kullanarak boru hattı projesi gerçekleştirmesi, uygulanabilir ve rasyonel bir durum değildir (Kasımlı, 2014, s.42). Enerji konusu, bölge devletleri arasındaki jeostratejik konular arasında yer alabileceği gibi güvenliği de doğrudan ilgilendirmektedir. Enerji hattının güvenliğini sağlamak, enerji projelerinin en önemli unsurudur. Ermenistan’ın Dağlık Karabağ’ı işgal etmesi, bir güvenlik sorunu olarak Ermenistan’ın bölgesel işbirliği gerektiren bir projenin dışında kalmasına yol açmıştır.

Güney Kafkasya’da güvenliğin tesis edilebilmesi için bugüne kadar çeşitli planlar sunulmuştur. Bunlar (Aşırılı, 2016);

- “Kafkasya modeli: Güney Kafkasya’nın üç ülkesi arasında güvenlik alanında işbirliği;
- Azerbaycan’ın teklifi olan “3 + 3 + 2 planı”: üç Güney Kafkasya ülkesi, komşu devletler (Rusya, İran ve Türkiye), Avrupa ve ABD arasında işbirliği;
- Bir yandan üç Güney Kafkasya ülkesi, diğer taraftan ise Türkiye ve Rusya arasında bölgesel işbirliği çerçevesinde Türkiye’nin önerdiği “3 + 2 düzeni”;
- İran ve Ermenistan’ın önerdiği “3 + 2” formülü (3 Güney Kafkasya cumhuriyeti + Rusya ve İran)
- Moskova’nın “3 + 1” (3 Güney Kafkasya ülkesi + Rusya) formülü temelinde güvenliği sağlamaya çalışması”

Bu modeller bize, Güney Kafkasya’da güvenlik sorununun sadece iki devlet arasında olan bir konu olmadığını son derece net bir şekilde göstermektedir. Önerilen planların hepsi çok taraflı anlaşma sağlanmasını gerektirmektedir.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali, Azerbaycan'ı silahlanmaya ve her an savaşa hazır olması gerektiği yönünde önlemler almaya itmiştir. Azerbaycan ekonomik olarak güçlenmesini takiben 2010 yılında askeri bir doktrin ilan etmiş (Şiriyev, 2010, s.133), aynı yıl Türkiye ile stratejik ortaklık anlaşması imzalamış (Aslanlı, AA, 2020), 2012'de İsrail ile askeri bir anlaşma imzalamış ve hatta bu anlaşmayı 2014'te genişleterek yenilemiştir (TRT Haber, 2020). Ermenistan'ın Rusya ve İran ile ilişkilerini güçlendirmesine karşılık Azerbaycan Türkiye ve İsrail'le yakınlaşmaktadır.

Ermenistan'ın Karabağ işgalini devam ettirebilmek için sürekli silahlanması, bölge devletlerinden Gürcistan'ın da güvenliğine potansiyel bir tehdit arz etmektedir. Gürcistan'ın ayrılıkçı Güney Osetya ve Abhazya sorununun Karabağ ile benzerlikleri vardır. Her üç sorunun Sovyetlerin dağılması sürecinde nüksetmiş olması, uzun sayılabilecek süre geniş kapsamlı savaş evreleri geçirmiş olması ve ateşkes niteliğinde anlaşmalar olsa da henüz bir nihai uzlaşmaya varılamamış olması (Sarıkaya, 2019, s.587) bu coğrafyanın analizinde bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin uygunluğunu artırmaktadır.

Gürcistan, bağımsızlığının ardından Abhazya, Güney Osetya'nın bağımsızlık ve Cehavetya'daki Ermeni azınlığın ise Ermenistan ile birleşme talepleriyle mücadele etmiştir. Ermenistan o dönem Azerbaycan'la savaştığı için Ermeni azınlığın talepleri sonuca ulaşamamıştır. Fakat Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık talepleri bir süre sonra Rusya'nın desteği ile savaşa dönüşmüş ve Rusya'nın desteği ile Gürcistan toprak bütünlüğünü kaybetmiştir.

Gürcistan, Rusya ile yaşanan savaş sonrasında bölgesel güvenliğini tehdit altında gördüğü için NATO ve AB gibi bölge dışı uluslararası aktörlerin desteğini almak istemiştir. 2016 yılında ABD ile Savunma ve Güvenlik Ortaklığını Derinleştirmeye Yönelik Bir Mutabakat Muhtırası imzalamıştır. Bunun yanı sıra 2018 tarihinde Giresun'da gerçekleştirilen Savunma Bakanları 6. toplantısının ardından "Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti, Gürcistan Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Alanında İş Birliği Mutabakat Muhtırası" imzalanmıştır (Aslanlı, AA, 2019).

Günümüzde bölgesel tehditlerin varlığı nedeniyle toprak bütünlüğünü sağlamak Azerbaycan ve Gürcistan için başlıca temel sorun alanlarından ve bu sorunların çözüme kavuşmamış olması her an yeniden sıcak çatışma yaşanabileceği fikrini canlı tutmaktadır.

iii. Bölge Ülkeleri Arasında Jeostratejik Çıkarlar:

Ermenistan'ın potansiyel enerji nakil güzergahını işgalci konumu nedeniyle tıkmaması Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan arasında iş birliğinin artmasına neden olmuştur. Bakü-Supsa, Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatları sadece bu üç ülkenin jeostratejik bir açılımı değil, aynı zamanda küresel enerji piyasasında da etkisi olacak projeler olmuştur. TANAP ve Bakü-Tiflis-Kars

demiryolu hattı projeleri de bu üç ülkenin başlıca projelerinden olmuştur. Tüm bu projeler Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye iş birliğine uluslararası ilgiyi çekmiştir. Bölge kaynaklarının Avrupa'ya taşınması açısından bu iş birliği önemli bir rol kazanmıştır.

Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki işbirliğini sürdürme iradesinde çok etkili hususlardan bir diğeri, bölgedeki enerji ve ticaret hatlarının güvenliğini sağlamadır. Jeostratejik çıkarlar, bu üç ülkeyi birbirine yakınlaştıran Ermenistan ve Rusya'yı da bu iş birliğine karşı politikalar üretmeye yönlendirmektedir. Üçlü işbirliği mekanizması bölgede en çok Ermenistan tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Ermenistan, Gürcistan ile ilişkilerinin bozulmasını istememektedir. Gürcü-Ermeni ilişkilerinin bozulması ve bunun iki devlet arasındaki sınırın kapanmasına kadar gitmesi olasılığı yine bölgesel güvenliğin kırılgan unsurlarından birini ortaya koymaktadır. Bölgesel sınırlar, ticaretin devamlılığı gibi konularda devletler birbirine bağlı durumdadır. Özellikle Azerbaycan'ın enerji kaynakları rezervlerinin ortaya çıkmasından sonra bölgeye yatırım yapan çok uluslu şirketler, bölgede istikrarı arzulamaktadır. Ancak istikrarın sağlanması, Dağlık Karabağ sorunun çözüme kavuşturulmasıyla mümkün görünmektedir.

Bu dönemde Ermenistan, komşularıyla sorunlu ilişkileri dolayısıyla (Azerbaycan topraklarını işgal altında tuttuğu, Gürcistan'a yönelik toprak iddiaları, Türkiye'ye yönelik sözde soykırım suçlamaları ve toprak iddiaları) için bölgesel projelerin tamamının dışında kalmıştır (Aslanlı, AA, 2019). Ermenistan tüm bu projelerin dışında kalarak önemli bir jeostratejik ve ekonomik kazançtan mahrum kalmıştır.

Bölgede stratejik iş birliği gerektiren bir diğer husus, ulaşım koridorlarıdır. Bölgenin yükseltilere sahip coğrafi yapısı nedeniyle bu güzergâhlar önem arz etmektedir. Avrupa ve Orta Asya arasında taşımacılık alanında TRASEKA programı, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye demiryollarını birleştiren Bakü-Tiflis-Kars demiryolu bağlantısı gibi projeler bölge devletlerinin tümünün faydalanacağı şekilde hazırlanması mümkün olan projelerdir. Azerbaycan, bu potansiyeli Ermenistan'ı dışarıda bırakacak şekilde geliştirmek durumundadır.

Sonuçta, Ermenistan Dağlık Karabağ'ı işgal etmesinin maliyetini bölge içi iş birliğinden mahrum kalarak ödemektedir. Türkiye ile sınırın kapalı olması ticarete karşılıklı olarak olanak vermemektedir. Rusya'nın askeri desteği, diasporanın ekonomik desteği ve İran ile sınır ticareti ile ekonomisini ayakta tutmaya çalışmaktadır.

iv. Bölge Ülkeleri Arasında Dostluk/Düşmanlık İlişkisi:

Tarihsel dostluk-düşmanlık ilişkileri, çatışmalar, ihtiyaçların benzerliği ve ortak düşman gibi faktörler bölgesel güvenlik kompleksinin şekillenmesinde önemli unsurlardır. Bir bölgenin güvenlik kompleksi olarak adlandırılabilmesi için bölge içi aktörlerin ortak bir tehdit algılamasına ya da tarihsel bir bağa sahip olması

gerekir. Bu iki unsur da Güney Kafkasya'da mevcuttur ve Karabağ sorununda kendini göstermektedir.

Bölge içinde yer alan ülkeler arasında komşuluk, destek, şüphe veya korku içeren güçlü ilişkilerin varlığı genel olarak dostluk/düşmanlık ilişkisi Güney Kafkasya'da çok belirgindir. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi, Rusya'nın 19. Yüzyılda kasıtlı bir şekilde Ermenileri bölgeye yerleştirme politikasıdır. İkincisi de Ermenistan'ın iç ve dış politikasını sözde soykırım iddiasından bağımsız bir şekilde oluşturamamasıdır.

Rusya 19. yy.da Kafkasya'yı işgal etmeye başladıktan sonra kasıtlı bir şekilde Ermenileri göç ettirerek bölgede iskân siyaseti izlemiştir. 1800'lere kadar sayıları çok az olan Ermenilerin, 19. yüzyılın başında Karabağ nüfusunun yaklaşık %25'ini oluşturduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2010, s.74). 1828 yılında İran'la Rusya arasında imzalanan Türkmənçay antlaşmasında, Ermenilerin Rus Çarlığına serbestçe göç edebileceğine dair bir madde vardır. Bu yolla Ermenilerin İran'a coğrafi olarak en yakın olan Azerbaycan topraklarına göç etmeleri kolaylaştırılmıştır (Kazımlı, 2018, s.107). Ayrıca Rusya, yapılan anlaşma hükümlerine dayanarak İran ve Osmanlı devletlerinin tebaası olan Ermenileri Kafkasya'ya göçe de teşvik etmiştir (Özyılmaz, 2013, s.198).

Ermenistan, sözde soykırım iddiaları ve Ermeni Anayasası'nda Türkiye'nin doğusunu "Batı Ermenistan" olarak adlandırması nedeniyle Türkiye ile ekonomik ve siyasi ilişki kuramamaktadır. Bu nedenle Ermenistan, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan'ın enerji ve ticaret odaklı projelerinde yer alamamakta ve bölgede izolasyona maruz kalmaktadır. Her ne kadar bu politika, diaspora Ermenilerinin aidiyet duygusunu ve maddi yardımlarını sağlıyor olsa da Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkilerini bozmakta ve çatışmaya itmektedir. Ermenistan bulunduğu coğrafi konum itibarıyla, bölgesel işbirliğine en çok ihtiyaç duyan ülkedir. Buna rağmen Türkiye'ye benimsemiş olduğu karşı düşmanca tutum, bölge politikalarında gerçekçi olmasını sınırlandırmaktadır.

Sorunun dinsel bir mücadele olarak gösterilmesi de Karabağ sorununu karmaşık hale getirmektedir. Göç politikalarının temelinde de bu dinsel ayırım kullanılmıştır. Sorunun ilk başladığı yıllarda ve 1990'larda bu bir neden olarak gösterilse de 20. yüzyılın gerçekliği içinde din temelli nedenler karşılığını bulamamıştır. İran'ın Ermenistan'a destek vermesi, Gürcistan ile Türkiye ve Azerbaycan'ın iş birliği dinsel söylemi güçsüz kılmaktadır.

Bölgedeki bir diğer önemli unsur, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki özel ve yakın ilişkidir. İki devletin "tek millet, iki devlet" söylemi sıklıkla siyasetçiler tarafından dile getirilmekte ve uluslararası platformlarda birbirlerini desteklemektedirler. İki devletin aynı dili konuşması, ikili ilişkilerde duygusal bağların mevcudiyeti, bu ilişkinin stratejik iş birliğine dönmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle, son on yılda bu dönüşüm net bir şekilde izlenebilmektedir. 16 Ağustos 2010 tarihinde Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'nın imzalanması ve 15 Eylül 2010'da Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin oluşturulması

ile ortaya çıkan durum, her iki devlet açısından dış ilişkilerdeki en yüksek düzeyli işbirliği modelidir. Dolayısıyla dostluk ilişkisi bu iki devlet için yüksek düzeyli bir stratejik iş birliğine dönmüştür.

Son Gelişmeler Işığında Değerlendirme ve Sonuç

2020 yılının temmuz ayında Ermenistan-Azerbaycan sınırında başlayan çatışmalar, eylül ayının sonunda savaşa dönüşmüştür. Dağlık Karabağ'ın 1994'teki ateşkes sonrasındaki fiili durumu, birçok kez Ermenistan ve Azerbaycan arasında çatışmaya neden olmuştur. Hatta 1994 Ateşkes Anlaşması sonrasında, günümüze kadar en geniş çaplı çatışmalar Nisan 2016'da yaşanmıştır. O çatışmalar sırasında Azerbaycan hem karşı tarafa büyük kayıplar verdirerek topraklarının bir kısmını Ermenistan işgalinden kurtarmış, hem de 30 yıllık savaşta ilk kez psikolojik üstünlüğü ele almıştır. 2020'de yaşanan savaşta ise Azerbaycan işgal altında bulunan topraklarını tekrar geri almaya başlamış ve askeri üstünlük sağlamıştır. Bu aşamada Azerbaycan, Türkiye'den üst düzey destek görmüştür.

Azerbaycan basınında yer alan haberlere göre 17 Temmuz-1 Eylül tarihleri arasında Kazakistan, Türkmenistan ve İran hava sahası kullanılarak Rusya'dan Ermenistan'a büyük miktarda silah taşınmıştır. Rusya, bu taşınan yüklerin Türkiye-Ermenistan sınırında bulunan Rusya'nın 102. Askeri Üssü'nün askerlerinin değiştirilmesi amacıyla yaptığını açıklamıştır. Azerbaycan ise yük taşımacılığında en kısa yol olan Gürcistan hava sahasının değil de daha uzun yol olan Kazakistan, Türkmenistan ve İran hava sahasının kullanılmasının nedeninin bu yüklerin silah olmasından kaynaklandığını iddia etmektedir (Veliyev, AA, 2020). Hal böyle olsa bile Rusya savaş boyunca taraflar arasında belirgin bir ayırım gözetmemiştir. Rusya, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki askeri dengeyi korumaya çalışmaktadır. Bu politika, Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarında statükonun devam etmesi sonucunu da doğurmaktadır. Bununla birlikte son gelişmelerde Rusya'nın beklenenden düşük düzeyde bir görüntü sergilemesi dikkat çekmiştir.

Son dönemlere kadar Rusya'ya rağmen ciddi bir çatışmanın başlaması ve taraflardan birinin diğerine ciddi üstünlük sağlaması, her zaman zayıf bir ihtimal olarak görülüyordu (Aslanlı, AA, 2020). Fakat Paşinyan'ın 2018'te başbakan seçilmesiyle birlikte Rusya'nın Ermenistan üzerindeki nüfuzunda değişme potansiyeli ortaya çıkmıştır. Makro düzeyde yaşanan potansiyel değişimin ise Karabağ sorunu üzerinde etkili olmadığı, Ermenistan siyasi elitinin statükoyu muhafaza etme eğiliminde olduğu görülmüştür.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması, Güney Kafkasya'da bölgesel güvenliği 1990'lardan beri şekillendiren başlıca unsur olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere bölge içi ve bölge dışı devletler, Dağlık Karabağ sorununu bölgesel politikalarını yürütmek için kullanmaktadır. Sorun, 1990'lardan bu yana politikanın kendisi olmuştur.

Dağlık Karabağ sorunu, bölge devletlerinin güvenlik politikalarını etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Son gelişmeler, sorunun çözümü doğrultusunda daha hızlı bir ilerleme sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, bölge devletleri arasındaki ilişkinin çok boyutlu olması, arada dostluk ve düşmanlık ilişkisinin yoğun olması ve bölgenin birbirinden bağımsız hareket etmeyi mümkün kılmayan coğrafi yapısı nedeniyle çözümün kolay olmayacağı da ortadadır.

Kaynakça

- Aslanlı, A. (2001). Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu. *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel Sayısı. Cilt: 7. İlkbahar.*
- Aslanlı, A. (2012). Karabağ Sorunu ve Azerbaycan-Türkiye-Ermenistan İlişkileri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.*
- Aslanlı, A. (2020). 10. yılında Azerbaycan-Türkiye Stratejik Ortaklık Anlaşması ve ortak askeri tatbikatlar <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/10-yilinda-azerbaycan-turkiye-stratejik-ortaklik-anlasmasi-ve-ortak-askeri-tatbikatlar/1937068> (E.T. 20.10.2020)
- Aslanlı, A. (2019). Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İş Birliği Bölgede İstikrar Üretiyor. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-azerbaycan-gurcistan-is-birligi-bolgede-istikrar-uretiyor/1544913> (E.T. 15.10.2020)
- Aslanlı, A. (2020). Azerbaycan-Ermenistan Cephe Hattındaki Gerginliğin Nedenleri ve Muhtemel Sonuçları. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/azerbaycan-ermenistan-cephe-hattindaki-gerginligin-nedenleri-ve-muhtemel-sonuclari/1912394> (E.T. 10.10.2020).
- Aşırılı, E. (2016). Güney Kafkasya Bölgesinde Güvenlik Sorunu. Ankara: AVİM Raporları, No: 53. <https://avim.org.tr/Blog/GUNEY-KAFKASYA-BOLGESINDE-GUVENLIK-SORUNU> adresinden erişilmiştir.
- Buzan, B. (2015). *İnsanlar, Devletler ve Korku*. Ankara: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Yayınevi.
- Buzan, B., Waver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dedeyev, B. (Ed. O. Nuri Aras), (2008). Dağlık Karabağ Sorunu'nun Tarihi Arka Planına Bakış. *Dağlık Karabağ Savaşı: Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz*. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Yayınları.
- Gürel, Ş . (1992). Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 47 (01)*.
- Kasım, K. (2015). Dağlık Karabağ Sorununun Çözümüne Dair Büyük Güçlerin Tutumu. *Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ İhtilafı: Bölgesel Barış ve Güvenliğe ve Komşuluk İlişkilerine Bir Tehdit*, Ankara: AVİM, Konferans Kitapları, No: 10.
- Kazımlı, E. (2018). Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu ve Karabağ Sorunu. *Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar*, İstanbul: TASAM.
- Kurt, S. (2017). Dağlık Karabağ Sorunu'nun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, No:6, S:2.

- Özyılmaz, E.V. (2013). Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, No: 15, S.2.
- Rehimov, R. (2020). Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev: Azerbaycan-İran sınırının işgal altındaki kısımları tamamen kurtarıldı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycan-cumhurbaskani-aliev-azerbaycan-iran-sinirinin-isgal-altindaki-kisimlari-tamamen-kurtarildi/2015520> (E.T. 20.10.2020)
- Sarıkaya, Y. (2019). Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan Üçlü İlişkilerinin Savunma İşbirliği Boyutu. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. No: XVI S.64.
- Şiriyev, Z. (2010). Azerbaycan'ın Askeri Doktrini ve Dış Politika Yansımaları. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, Ankara: USAK Yayınları, No:10.
- TRT Haber (2020). <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycan-ve-israil-arasinda-silah-anlasmasi-30142.html> (E.T. 20.10.2020)
- Veliyev, C. (2020). Rusya Ermenistan'a neden silah gönderiyor? <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ermenistana-neden-silah-gonderiyor/1967531> (E.T. 12.10.2020).
- Yılmaz, R. (2010). Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, No:2.
- Yiğit, S., Gülbiten G. (2017). Rusya'nın Güney Kafkas Dış Politikası: Dağlık Karabağ ve Hazar Denizi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 5, No 2.

Post-Sovyet Dönemde Güney Kafkasya’da Güvenlik: Başlıca Gelişmeler ve Çatışma Ortamının Dönüşümü

Muhammet Faruk Çakır*
Oğuzhan Ataman*

Öz: Güney Kafkasya, post-Sovyet dönemde, donmuş çatışmalar ile anılan bir bölge haline gelmiştir. 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü savaşından sonra Rusya, bölgede üstünlüğünü kurmuştur. Bu gelişme ile birlikte, bölgede çatışmasızlık ortamından uzlaşma ortamına geçiş, diğer bir deyişle Rusya liderliğinde bir düzen kurulması ihtimali belirlemiştir. Fakat bu çalışmada gösterildiği gibi, Rusya bölgesel çatışmaların çözümünü de içerecek bir düzen kurmayı tercih etmemiştir veya ettiyse bile başaramamıştır. Bölgede Rus üstünlüğünün devam ettiği 2013 yılında Çin, Kuşak ve Yol İnisiyatifi’ni (KYİ) önermiştir. Bu projenin Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru adı verilen kolunun Güney Kafkasya’dan geçmesi planlanmıştır. Projeye hükümetlerin ilgisinin devamı ve Avrasya’da Çin-Rus ortaklığının devamı hallerinde KYİ’nin başarılı olması beklenebilir. KYİ, başarılı olması durumunda, bu makalede belirtilen nedenlerle Güney Kafkasya bölgesinde barış ortamının inşasına ciddi düzeyde katkıda bulunabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Donmuş Çatışmalar, Bölgesel Güvenlik, Kuşak ve Yol İnisiyatifi, Rusya, Çin

* Dr. Öğretim Üyesi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, mfcakir111@yahoo.com.tr, ORCID: 0000-0002-0787-0047.

** Uzman, T.C. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, oguzhanataman92@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8301-2124.

Security in the South Caucasus in the Post-Soviet Era: Major Developments and the Transformation of the Violence-prone Security Environment

**Muhammet Faruk Çakır
Oğuzhan Ataman**

Abstract: The South Caucasus has known as the region of frozen conflicts in the post-Soviet era. The Russian-Georgian war of 2008 resulted in the establishment of Russia hegemony in the region. With this development, it became likely that conflict pattern in the region could be transformed from “conflict prone” pattern to “conciliation” pattern under Russian leadership, in other words a regional order could be established by Russia. But, as is shown in this study, Russia did not prefer to establish, or failed to establish, an order by which regional conflicts could be resolved. China proposed the Belt and Road Initiative (BRI) in 2013 at a time when Russia was still the hegemon power in the region. One branch of the BRI, called Central Asia-West Asia Economic Corridor, is planned to pass through the South Caucasus. It can be expected that the BRI will be successful in the case of the continuation of the governments’ interest in the project and the continuation of the Sino-Russian partnership in Eurasia. In case of its success, the BRI can contribute significantly to building peace in the South Caucasus for the reasons stated in this article.

Keywords: South Caucasia, Frozen Conflicts, Regional Security, the Belt and Road Initiative, Russia, China

Giriş

Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması sürecinde kurulan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletlerinin yer aldığı coğrafi alandır. Nispi olarak bölgenin yüzölçümü küçük (186 bin kilometre kare) ve nüfusu azdır (17 milyon). Fakat bölgeye; doğu-batı istikametinde Orta Asya'yı Anadolu üzerinden Avrupa'ya, kuzey-güney istikametinde Rusya'yı Basra Körfezine bağlaması dolayısıyla geçmişte jeopolitik önem atfedilmiştir. Rusya, Osmanlı Devleti ve İran, 19. yüzyılda bölge üzerinde hâkimiyet için mücadele etmiştir. Günümüzde bölgeye, geçiş koridoru olmasının yanı sıra, Hazar bölgesinin dünyada petrol/doğal gaz üretilen başlıca alanlarından birisi olması dolayısıyla jeopolitik/jeo-ekonomik önem verilmektedir.

Güney Kafkasya, post-Sovyet dönemde istikrarsızlık ve çatışmalarla anılan bir bölge olarak ün kazanmıştır. Bölgede devlet içi ve devletler arası çatışmalar büyük ölçüde rakip milliyetçilik anlayışları ve bu anlayışlara eşlik eden ulus/devlet inşası süreçleri ile bağlantılı olarak gelişmiştir. Bu çatışmalara bölge dışı aktörler de çeşitli düzeylerde ilgi göstermiştir. Bölgedeki mevcut çatışmaların Sovyetler Birliği'nin dağılması döneminde başladıkları, bir süre sonra çatışma durumuna son verildiği fakat kalıcı çözümler bulunamadığı görülmektedir. Bu nedenle onlar, “donmuş çatışmalar” diye adlandırılmıştır. Fakat Gürcistan-Rusya savaşı (2008) ve Karabağ çatışmaları (Nisan 2016), bölgenin kolaylıkla tekrar sıcak çatışma alanı haline gelebileceğini göstermiştir.

Bu çalışmada Güney Kafkasya'da güvenlik ortamı tasvir edilirken Rodrigo Tavares (2008, s. 114) tarafından tanımlanan çatışma modellerine atıfta bulunulmaktadır. Modeller ve her bir modelin hâkim özelliği sırasıyla şunlardır: “şiddete meyilli” model (yayımla potansiyeli de taşıyan ciddi devlet içi ve devletler arası çatışmaların varlığı); “şiddetin yokluğu” modeli (devletler arası yakın savaş tehlikesinin bulunmaması, devlet içi çatışmaların var olması ancak bu çatışmaların yayılma ihtimalinin zayıf olması durumu) ve “uzlaşma” modeli (bölgesel aktörler arasındaki anlaşmazlıkları giderecek mekanizmaların var olması). Bu modellere göre değerlendirildiğinde Güney Kafkasya'da sıcak çatışmaların donmuş çatışmalara dönüşmesi, şiddete meyilli modelden çatışmaların yokluğu modeline geçişi göstermektedir. Bölgede kontrol altına alınmış şiddet ortamından uzlaşma modeli ile belirtilen ortama geçilebileceğini gündeme getiren iki büyük gelişme yaşanmıştır. Birincisi, Ağustos 2008'de beş gün süren Gürcü-Rus savaşı ile Rusya'nın bölgede üstünlük kurmasıdır. Diğeri ise Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi (the Belt and Road Initiative) adını verdiği proje kapsamında bölge devletleri ile geliştirdiği ilişkilerdir. Her iki gelişme de farklı yollarla da olsa şiddetin yokluğunu sürekli kılma ve hatta uzlaşma ortamını tesis etme ihtimalini gündeme getirmiştir. Birincisi, hegemonik gücün varlığı sayesinde; ikincisi ise ortak maddi çıkarların oluşturacağı karşılıklı bağımlılık sayesinde bir düzen kurulması¹ beklentisini or-

¹ “Düzen” ifadesi ile belli bir coğrafi alanda yer alan devletlerin belli bir tarzda davranmayı

taya çıkarmıştır. Bu çalışmada birinci gelişme, bölgede Rusya'nın düzen kurması ile sonuçlanıp sonuçlanmadığı, ikinci gelişme ise bölgede düzen inşasına katkıda bulunma ihtimali bulunup bulunmadığı açısından değerlendirilecektir. Her iki gelişmeye yönelik açıklamalar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından 2008 yılına kadar bölgede oluşan ortama atıfla yapılacağı için, ilk önce bölgedeki anlaşmazlıklar ve çatışmalar anlatılacaktır.

Güney Kafkasya'da Çatışmalar ve İstikrarsızlık

Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde ve daha sonra yaşanan başlıca çatışmalar, Azeriler ile Ermeniler arasındaki Dağlık (Yukarı) Karabağ uyuşmazlığından kaynaklanan çatışmalar, Gürcistan'daki merkezi hükümet ile özerk Abhazya ve Güney Osetya arasındaki çatışmalar ve 2008 Gürcü-Rus savaşıdır.

Dağlık Karabağ meselesi, bir asırdan daha uzun bir geçmişe sahiptir. Karabağ'ı, Sovyetler Birliği döneminde Azeriler ve Ermeniler kendi Cumhuriyetlerine katmak için mücadele etmiştir. Ankara hükümeti ile 1921 tarihinde uzlaşmaya varan Bolşevik yönetimi, Karabağ'ın Azerbaycan'a bağlanmasını kabul etmiştir. Sovyet döneminde Ermeniler, Karabağ'la ilgili taleplerini her fırsatta dile getirmelerine rağmen statü değişikliği elde edememişlerdir. Ancak, Stalin döneminde bölgede uygulanan baskı ve şiddet politikaları sonucunda Azeri Türklerinden bir kısmının göç etmesi, Azerilerin pozisyonunu zayıflatmıştır. Zamanla Karabağ özerk bölgesinde çoğunluk haline gelen Ermeniler, Sovyetler Birliği dağılırken taleplerini daha kuvvetli biçimde dile getirmişlerdir. Bu süreçte nihai olarak Ermeniler statü değişikliği elde edememiştir. Fakat Kasım 1988'de başlayıp, 1990 yılında şiddetlenen ve Mayıs 1994'te sağlanan ateşkese kadar kesintilerle devam eden çatışmalar sonucunda Ermeniler, özerk Dağlık Karabağ'a ilaveten, Karabağ ile Ermenistan arasında kalan Laçın Koridorunu da işgal etmişlerdir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1994 yılında sorunun görüşmelerle çözümü için Minsk Grubunu oluşturmuştur. Minsk Grubu, aşamalı çözüm, toptan çözüm ve ortak devlet olmak üzere üç öneri sunmuştur. Fakat taraflar farklı önerileri tercih etmiştir. Minsk Grubu tarafları uzlaştırmayı başaramamış ve sorun çözümsüz kalmıştır (Şihaliyev ve Mustafayev, 2016, s. 136).

Gürcistan'da siyasal belirsizlik ve etnik temelli çatışmalar, ülkenin 1991 sonunda bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra başlamıştır. Abhazya ve Güney Osetya özerk bölgelerinin ayrılmak istemesi nedeniyle Gürcistan'ın ülke bütünlüğünü kaybetmesi riski ortaya çıkmıştır. Birbiri ardına gelen Gamsahurdia, Shevardnadze ve Saakashvili yönetimleri, merkezi hükümetin bu iki bölge üzerinde denetimini sağlamak için girişimlerde bulunmuştur. Saakashvili yönetiminin 2006 yılında Abhazya'ya ve 2008 yılında Güney Osetya'ya yaptığı operasyonlar,

kabullendiği, bu kabullenme sayesinde anlaşmazlıklarını çözme ve temel güvenlik kaygılarını giderme imkânına sahip oldukları bir ortam kastedilmektedir.

Gürcistan ile Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Son operasyona Rusya, Ağustos 2008'de askeri güç kullanarak cevap vermiştir. Rusya'nın müdahalesi sonucunda Gürcistan bu iki bölge üzerinde denetimini tamamen kaybetmiştir (Sunny, 2010, s. 16). Bağımsızlığını ilan eden Abhazya ve Güney Osetya'yı Rusya ve diğer birkaç devlet tanımıştır. Geçen zaman içinde taraflar bu iki bölgenin statüsüne ilişkin herhangi bir anlaşmaya varamamıştır.

Güney Kafkasya devletlerinin 1991'de bağımsızlığını kazanmasından 2008 yazına kadar olan dönem dikkate alındığında, bölgede anlaşmazlıkların devamına neden olan çok sayıda faktörden bahsedilebilir. İlki, anlaşmazlıkların bölge devletlerinde yaşanan devlet ve ulus inşası süreçleri ile bağlantılı olmasıdır. Bağımsızlığını kazanan üç bölge devleti de içerde meşruiyeti zayıf, yönetim geleneği oluşmamış ve Sovyet sistemi ile bütünleşen ekonomik yapıdan piyasa ekonomisine geçiş yaparken ciddi sorunlarla yüzleşen devletler olarak ortaya çıkmışlardır (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s.106-107; Sunny, 2010, s. 16). Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bu devletlerde milliyetçi karakteri ağır basan yönetimler (Azerbaycan'da Elçibey, Ermenistan'da Ter-Petrosyan ve Gürcistan'da Gamsahurdia yönetimleri) kurulmuştur. Bu yönetimler, 20. yüzyıl başındaki bağımsızlık döneminin (1918-1921) kısa sürdüğü tecrübesinin de etkisiyle, bağımsızlığı korumak için ulusal birliğin ve devlet kurumlarının güçlendirilmesini hedef seçmişlerdir. Ancak Ermenilerin Dağlık Karabağ ve Laçın Koridoru'na sahip olmayı milli kimliklerinin bir unsuru olarak görmesi; Azerilerin ise güç kullanımı ile toprak kazanılmasına karşı meşru müdafaa yolunu seçmesi ve aynı zamanda direnişi Azeri kimliğinin bir unsuru olarak kabul etmeleri, Azeri-Ermeni anlaşmazlığının devamına neden olmuştur. Gürcistan'da ise Abhazların ve Osetlerin, Gürcistan'dan ayrılmak istemesi iç savaşa neden olmuştur. Kimlikler ile anlaşmazlıklar arasındaki bağlantı, hem anlaşmazlıklara yönelik tutumları hem de içerde yönetimlerin meşruiyetini etkilemiştir (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 122). Dolayısıyla devletler çatışmalarda üstünlük sağlamaya veya diplomatik girişimlerde pozisyonlarını korumaya büyük önem vermişlerdir.

Anlaşmazlıklara neden olan ikinci faktör, Güney Kafkasya devletlerinin anlaşmazlıklardaki pozisyonlarını dış politikaları vasıtasıyla güçlendirmek için günümüze değin yoğun bir çaba harcamasıdır. Bu konuda her bir devlet farklı yollar izlemiştir. Azerbaycan ile başlarsak, bu ülkenin dış ilişkilerinde Ebulfez Elçibey dönemi ve sonrası arasında büyük farklılıklar gözlemlenebilir. Elçibey döneminde Bakü, Türkiye ve ABD çizgisinde, Rusya'nın bölgeyi etkilemesine karşı çıkan ve İran konusunda Batı çizgisini destekleyen bir dış politika izlemiştir. Elçibey, böyle bir çizgide yürütülen dış politikanın getireceği kazanımlar sayesinde Ermenilere kaybedilen toprakların geri alınabileceğini tasavvur etmiştir. Fakat henüz ordusunu kurma konusunda ciddi eksikleri bulunan Azerbaycan için Türkiye'nin desteği ve ABD çizgisinde dış politika izlenmesi, cephede başarı için yeterli olmamıştır. Cephede durumun kötüleşmesi ve kısmi uluslararası yalnızlık, Elçibey'in Temmuz 1993'te iktidarı bırakmasına yol açmıştır (Ergun, 2012, s. 15).

Yeni Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Mayıs 1994'te çatışmaların durdurulmasını kabul etmiştir.

Aliyev döneminde Azerbaycan, Türkiye ile bağlarını koruması yanı sıra, bir taraftan ABD ve AB ile ilişkilerini geliştirmeye, diğer taraftan Rusya ile normalleşmeye dayanan bir denge politikası izlemeye başlamıştır. ABD ve AB ülkeleri ile ilişkilerin başlıca konusu Hazar bölgesinden çıkarılan petrol ve doğal gazın Gürcistan ve Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılması olmuştur. Rusya ile normalleşme daha karmaşık bir süreçtir. Normalleşmenin hem Moskova'nın Bakü'yü Rusya çıkarlarına aykırı davranmakla suçlamasını engellemeyi hem de Moskova'nın Erivan'a verdiği desteği sınırlandırmasını teşvik etmeyi hedeflediği söylenebilir. Normalleşme kapsamında Azerbaycan Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) yeniden katılmıştır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006, s. 41). Yine bu kapsamda Rusya'nın bölgedeki güvenlik hassasiyetlerini gözetmeye dikkat etmiştir. Söz konusu hassasiyetlerden birisi, Rusya'nın Güney Kafkasya'da Batı etkisinin artmasından duyduğu kaygıdır. Bu kaygıyı azaltmak için örneğin petrolün sadece Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ile taşınmasında ısrar etmemiş; kuzeyden Bakü-Novorossiysk Boru Hattı ile Karadeniz kıyısındaki Rus terminallerine ulaştırılması konusunda güvence vermiştir. Rusya'nın diğer bir güvenlik hassasiyeti Kuzey Kafkasya topraklarında faaliyet gösteren silahlı gruplardır. Bu konuda Azerbaycan, Rusya tarafından terörist sayılan gruplara karşı tavır almıştır. Son olarak Hazar denizinin paylaşımı sorununda Rus tezi temelinde geliştirilen anlaşmayı kabul etmiştir (Bishku, 2011, s. 5-6).

Bu dönemde Ermenistan'ın dış politikası, Karabağ'da 1994 tarihli ateşkes anlaşması ile oluşan statükoyu korumayı hedeflemiştir (Bishku, 2010, s. 27). Ermenistan'ın bu hedefe ulaşmak için izlediği temel strateji, Rusya ile bağlarını kuvvetlendirmek olmuştur. İki ülke ilişkileri birçok alanda gelişmiştir. Ruslar, Ermenilerin başlıca silah tedarikçisidir ve ticari ortağıdır. Rusya, zor durumda kalan Ermenistan'a ekonomik yardım da yapmıştır. 2000'li yıllarda belirgin bir şekilde Ermeni şirketlerinin sahipliği Rusların eline geçmeye başlamıştır.² Etnik Ermeni nüfusun üçte birinin Rusya'da yaşaması ve Çarlık zamanından bu yana Ermenilerin yönetim kademelerinde bulunması da Ermeni-Rus ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Ermenistan'a verdiği askeri, siyasi ve ekonomik destekler karşılığında Rusya, Sovyet döneminden kalma askeri varlığını Ermenistan'da tutma/artırma ve böylece Güney Kafkasya gelişmelerini yönlendirme kabiliyetini sürdürme imkânını elde etmiştir.

Gürcistan ise bağımsızlığını kazanmasından itibaren ülkenin uluslararası tanımayla sahip sınırları içinde bütünlüğünü korumaya odaklanan bir güvenlik anlayışına sahip olmuştur. Bağımsızlığının ilk yıllarında ülke bütünlüğünü, Rusya'yı

² Metsamor Nükleer tesisi bunlardan birisi olup, 40 milyon dolar civarındaki borcuna karşılık mali yönetimi Rus UES şirketine bırakılmıştır. 2002 yılında ise mevcut borçlarına karşılık olarak Hrazdan hidroelektrik santrali ve ikisi savunma sektöründe faaliyet gösteren tesisler olmak üzere toplam yedi sanayi tesisi Rusya'nın denetimine verilmiştir (Kelkitli, 2008, s. 86-90).

karşısına almadan korumayı denemiştir. Bu kapsamda BDT'ye ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne (KGAÖ) üye olmuş; ülkede Rus üslerinin ve çatışma bölgelerinde Rus barış gücünün varlığını kabul etmiştir. 1990'lı yılların ortalarında ise Batı ile ilişkilerini geliştirmeyi ve ayrılıkçı unsurları desteklediğini düşündüğü Rusya'nın etkisini sınırlamayı tercih etmeye başlamıştır (Chitadze, 2014, s. 29-30). Ancak tercihin hayata geçirilmesi bakımından Shevardnadze (1992-2004) ve Saakashvili (2004-2013) dönemleri arasında ciddi farklar mevcuttur. Shevardnadze, ülkesinin Batı ile kurduğu askeri, siyasi ve ticari bağları, Rusya'yı kaygılandırmadan geliştirmeye dikkat etmiştir (Suny, 2010, s. 12). ABD'deki neo-muhafazakârlar ile yakın bağları bulunan ve ABD'den mali ve askeri yardım almayı başaran Saakashvili ise benzeri bir özeni göstermemiştir. 2008 savaşı öncesinde NATO ve AB'ye katılma girişiminde bulunmuş ve Abhazya ve Osetya sorunlarını da askeri güç kullanarak çözmek istemiştir (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 115). 2008 savaşında Rusya'nın istediğini elde ettiği dikkate alındığında, Saakashvili'nin Batı ile bağları geliştirmeye dayanan güvenlik politikasının bekleneni vermediği aşikârdır. Yine de son yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere 2008 Savaşı sonrası Gürcistan, ekonomik göstergelerini savaş öncesine göre iyileştirmiş ve yoksullukla mücadelede başarılar elde etmiştir (Hamilton, 2018, s. 9-18)

Güney Kafkasya'da anlaşmazlıkların devamına yol açan üçüncü temel faktör, ABD ve AB'nin bölgeye yönelik politikalarıdır. ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden birkaç yıl, "Önce Rusya" diye adlandırılan bir politika izlemiştir. Bu politikanın başlıca amaçları, Rusya'nın kapitalist ekonomik düzene ve liberal demokrasiye geçişini teşvik etmek ve tekrar Batıya düşman olmasını engellemek olmuştur. Stratejik bakımdan bu politika, Rusya'nın gücünü yeniden göstermesini engelleme politikası olarak da değerlendirilebilir. Ancak bu politika Güney Kafkasya bakımından, Rusya'da güvenlik endişelerine neden olacak bir tarzda bölgeye dâhil olmamak şeklinde tezahür etmiştir. Hatta bu politika kapsamında bölgesel krizleri idare etme işi Rusya'ya bırakılmıştır (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 112). 1990'ların ortalarından itibaren ise Amerika'nın bölge politikasında Rusya ile rekabet unsuru öne çıkmaya başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ismine atfen "Albright doktrini" adı verilen bu politikanın özünü, petrol ve doğalgazın çıkarılması ve pazarlara taşınması alanlarında Rusya'nın rolünün sınırlandırılması oluşturmuştur (Hasanov, 2016, s. 190-191). 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ise ABD, Güney Kafkasya'da güvenliği Orta Asya'daki El Kaide veya ona yakın çizgideki terör grupları ile mücadele bakımından değerlendirmiştir. Bu yaklaşımların net sonucu, ABD'nin bölgedeki donmuş sorunların çözümüne ciddi katkıda bulunmaktan uzak kalması olmuştur (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 110-111). AB ise Güney Kafkasya devletlerinde piyasa ekonomisine ve liberal demokrasiye geçişle yakından ilgilenmiş, bunu teşvik edici araçlar geliştirmeye çalışmıştır. Bu araçlar, uzun vadede bölge ülkelerinde dönüşümü teşvik edici niteliktedir. Ancak, AB'nin yaklaşımı da kısa vadede bölge güvenlik ortamının iyileşmesine katkıda bulunmamıştır. Ayrıca

ABD’de ve AB ülkelerinde Ermeni diasporasının siyasi etkisi, onların Dağlık Karabağ sorununda arabuluculuk kabiliyetini sınırlandırmıştır.

Özetle, 1991-2008 dönemi, Güney Kafkasya’da anlaşmazlıkların dondurulduğu, anlaşmazlıkların bölge devletleri arasındaki ilişkileri ve bölge devletlerinin diğer aktörlerle ilişkilerini şekillendirdiği, kabaca bir tarafta Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye (statükoya karşı çıkanlar), diğer tarafta Ermenistan-Rusya-İran (statüko taraftarları) eksenlerinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bölge devletleri, bölge dış aktörlerle kurdukları bağlar sayesinde pozisyonlarını korumuşlardır. Rusya’nın bölgede stunluğunu açıkça tesis etmesi işte boye bir ortamda gerçekleşmiş ve belirginleşmiştir.

Rusya’nın Güney Kafkasya’da stunluk Kurması ve Bölgenin Güvenliği

Kafkasya bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kuzey Kafkasya’yı sınırları için de barındıran Rusya, ekonomik, askeri ve beşeri imkanlarıyla en güçlü bölge devletidir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin daimi yesi olması dolayısıyla da dünya çapında etkiye sahiptir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya, 2000 yılında Vladimir Putin’in devlet başkanı oluşuna kadar sancılı bir siyasi ve ekonomik donuşum süreci yaşamıştır. Bu dönemde Rusya, genellikle Batı ile uyumlu (Atlantiki) bir dış politika çizgisi izlemiş olup, dünya siyasetinde nispi etkisi zayıflamıştır. Buna rağmen Rusya, Güney Kafkasya’daki gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte kurulan diğer devletlerle ilişkilerini tanımlayan Yakın evre politikası çerçevesinde Güney Kafkasya devletleri ile geliştirdiği kurumsal ve ikili ilişkilerle etkisini surdurmeye çalışmıştır.

Putin ncesi dönemde Rusya’nın Güney Kafkasya ile kurumsal düzeydeki bağları Sovyetler Birliği dağılırken 11 eski Sovyet Cumhuriyeti tarafından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu ve 1992 yılında BDT yelerinden bir kısmı tarafından kurulan KGAÖ ile sağlanmıştır. Kurumsal bağlar, Ermenistan ile ikili ilişkiler, Gürcistan’daki çatışmalara karışma, Minsk Grubu eş başkanlığı ve Azerbaycan ile 1994 ateşkesi sonrasında kurulan ikili ilişkiler ile desteklenmiştir. Kurumsal ve ikili ilişkiler, bölgede Rus etkisinin devamını sağlamıştır. Ermenistan ile askeri ilişkileri, Gürcistan’daki çatışmalara karışması ve Azerbaycan’ın Rusya faktörünü hesaba katmak zorunda hissetmesi, devam eden Rus etkisinin somut örnekleri olarak değerlendirilebilir. 1990’larda ABD’nin Rusya’yı kazanma çabaları ve AB’nin bölge ile ticari ilişkilere öncelik vermesi de yukarıda sayılan alanlarda Rusya etkisini kolaylaştırmıştır (Shahhuseynli, 2012, s. 108).

Rusya, Putin döneminde Atlantikilik anlayışını terk etmiştir. Bu tercihin altında yatan siyasi tespitler, Rusya’nın, Batı tarafından savunulan liberal dünya perspektifini paylaşmadığı ve ABD’nin tek belirleyici olduğu bir dünya yerine çok kutuplu dünya sisteminin Rusya’nın çıkarlarına daha uygun olduğu tespitleridir. Ayrıca Rusya’nın post-Sovyet coğrafya ile ilişkilerinde, güçlü olmayı sa-

hada etkili olmakla denk görme anlayışı da belirleyici olmuştur. Özetle Rusya, 2000’li yıllarda post-Sovyet coğrafyada ağırlığını hissettirmeye daha fazla önem vermiştir (Macfarlane, 2010, s. 108-110; Gvelesiani ve Mölder, 2018, s. 140-143; Shahhuseynli, 2012, s. 108-109).

Putin döneminde de Rusya’nın post-Sovyet coğrafyada etkisi bölgesel örgütlenmeler ve ikili ilişkiler vasıtasıyla inşa edilmiştir. Kurumsal düzeyde post-Sovyet dönemin ilk örgütleri olan ve Rus siyasi-askeri etkisinin araçları olarak değerlendirilen BDT ve KGAÖ, faaliyetlerini sürdürmüştür. Bunlara ilaveten ekonomik/siyasi alanda Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) kurulmuş, güvenlik alanında ise Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) geliştirilmiştir. AEB 2015 yılında faaliyete geçmiştir ve Avrupa Birliği tarafından kurulan yapının bir benzerini Rusya liderliğinde Avrasya’da gerçekleştirme girişimi olarak algılanmıştır. Diğer bir deyişle AEB, post-Sovyet coğrafyanın Karadeniz havzası ve Kafkaslarda yer alan ülkelere Avrupa ile entegrasyona alternatif olarak Avrasya ile entegrasyon seçeneğini sunmuştur (Markedonov, 2017, s. 4). Rusya ve Çin’in (iki büyük Avrasya gücünün) baş aktörler olarak yer aldığı ŞİÖ ise güvenlik alanında Avrasya coğrafyasında bir tür Batının etkisini sınırlama işlevini üstlenen bir yapıya dönüşmüştür. Ayrıca Rusya, örgütler çerçevesinde kurduğu bağları, üye ülkeler ile askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda geliştirdiği ikili ilişkiler ile de kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Genel niteliklerini yukarıda anlattığımız Rus yaklaşımı, Güney Kafkasya bölgesinde Rusya ile Batı arasındaki rekabetin belirginleşmesine yol açmıştır. Rusya, bölge devletleri ile ilişkilerini bu rekabet üzerinden okumuş, onların Batılı devletlerle ve kurumlarla (NATO ve AB) geliştireceği ilişkilerden kaygı duymuştur. Özellikle bölge devletlerinin NATO’ya katılması, Rusya’nın hayati çıkarlarına yönelik tehdit olarak değerlendirilmiştir (Markedonov, 2017, s. 4; Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 115-116; Suny, 2010, s. 24). Aslında bölge devletleri, Gürcistan’daki Gül Devrimine (2004) kadar, Batı ile ilişkileri üzerinden Rusya’yı bölgede geriletme mantığı ile davranmamıştır. Örneğin, Hazar bölgesi enerjisinin dünya pazarlarına nakledilmesi konusunda Azerbaycan’ın Batı ile anlaşması, bu tarz bir karşı duruş sayılabilir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, Azerbaycan bu konuda Rusya ile Batı arasında dengeyi gözetken bir yol izlemiştir. Gül Devrimi ile iktidara gelen Saakashvili yönetimi ise Rusya’nın endişelerini harekete geçiren tercihler yapmıştır. NATO’ya üye olmak ve AB ile ilişkilerini geliştirmek için somut adımlar atmış; bu adımlardan kaynaklanan kendine güvenle, 2006-2008 yılları arasında Abhazya ve Güney Osetya özerk bölgelerinde denetimi sağlama girişiminde bulunmuştur. Sonuncu girişime Rusya Ağustos 2008’deki askeri müdahale ile karşılık vermiştir.

Post-Sovyet coğrafyada Batı etkisini sınırlandırma arayışına giren Rusya’nın Gürcistan’a müdahalesi, bölge açısından bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu müdahale ile Rusya, bölge devletlerine, dış dünya ile ilişkilerinde ve bölgedeki girişimlerinde Rusya’nın kırmızı çizgilerini ihlal ederlerse güç kullanmaktan çekinmeyeceğini açıkça göstermiştir (Shahhuseynli, 2012, s. 115, 127). Bölge devletleri de

müdahale sonrasında Rus hassasiyetlerini dikkate aldıklarını gösteren tercihlerde bulunmaya yönelmişlerdir. Böylece Rusya için, bölgede kendisinin belirleyici pozisyonda olduğu bir düzen inşa etmek (diğer bir deyişle çatışmanın yokluğu ve hatta uzlaşma ortamına geçişi sağlamak) imkânı ortaya çıkmıştır.

Güney Kafkasya'da düzen tesis ettiğini söyleyebilmek için, Rusya'nın şu iki konuda başarılı olduğunu tespit etmek gerekmektedir: kısmen de olsa rızaya dayalı liderlik sağlamak (mümkünse bunu kurumsal bir çerçeve içinde gerçekleştirmek) ve bölgedeki anlaşmazlıkların çözümüne katkı sunmak. Rusya'nın bu iki konuda beklentileri karşılamaya ilgi gösterdiği şeklinde yorumlanabilecek bazı gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, Rusya bölgede tekrar askeri güç kullanmamıştır; Abhazya ve Güney Osetya'yı ilhak etmemiştir; Ermenistan'la yakın ilişkilerine rağmen Ermenilerin Dağlık Karabağ'da bağımsızlık ilanını tanımamıştır; Azerbaycan ile yapıcı ilişkiler geliştirmeye çalışmış ve Gürcistan ile normalleşmeye ilgi göstermiştir (Markedonov, 2017, s. 5). Ayrıca Rusya kendisini bölgede etkili bir barış yapıcısı olarak nitelendirmiştir (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 121). Ancak aşağıda sıralanan nedenlerle bölgede Rusya liderliğinde inşa edilen belirgin bir düzenin ortaya çıkmadığı, Rusya'nın bir düzen kurucu haline gelmediği veya gelmeyi istemediği değerlendirilebilir.

Dönüşümün gerçekleşmediğini gösteren olgu veya gelişmelerden birincisi, bölge devletlerinin Rusya'nın üstünlüğünü Rusya'nın artan gücü nedeniyle (kendi rızaları ile değil) kabul etmiş olmalarıdır. Rus askeri müdahalesine maruz kalan Gürcistan bakımından, güç karşısında mutedil davranma durumu oldukça belirgindir. Çünkü ülke, Rus askeri müdahalesine maruz kalmıştır. Azerbaycan ve Ermenistan ise güçlenen Rusya'nın müdahale sonrası dönemde bölge işlerine daha fazla karışacağını ve NATO ile yakınlaşmayı önlemekte kararlı davranacağını hesaplamışlardır (Suny, 2010: 18, 24-25; Shahhuseynli, 2012, s. 115-117). Azerbaycan ve Gürcistan'ın Rusya'yı daha ciddiye almasını sağlayan bir başka faktör de Gürcü-Rus Savaşından sonra bölgedeki Rus askeri varlığının çok belirgin bir biçimde artmasıdır. Rusya, Abhazya, Güney Osetya ve Ermenistan'daki üslerini geliştirmiş; bölgede sahip olduğu silah miktarını, türlerini ve asker sayısını artırmıştır. Böylece bölge devletlerine yönelik olarak büyük bir caydırıcılık kabiliyeti ve bölgedeki askeri varlığını gerektiğinde bölgeye yakın alanlarda da kullanma kabiliyeti elde etmiştir (Blank, 2013, s. 3-5; Asker, 2010, s. 21-25).³

İkincisi, 2008 sonrasında da bölge devletlerinin, başka (çoğunlukla Batılı) aktörlerle ilişkilerini geliştirmek yoluyla Rusya'yı dengeleme çabalarını sürdürmeleridir. Bu durum, bölge ülkelerinin, Rusya'yı bölgede güvenlik sağlayıcı bir aktör olarak görmediklerinin bir göstergesidir. Rusya'yı dengeleme çabası en belirgin olan ülke Gürcistan'dır. Bu ülke 2007'de NATO'ya üyelik talebinin reddedilmesine ve 2008 savaşında Batıdan istediği desteği alamamasına rağmen,

³ Blank'a göre (2013: 6, 8-9) Rusya, askeri gücünü Güney Kafkasya devletlerine karşı kullanmak konusunda kendisini nispeten serbest hissetmektedir. Çünkü Rusya, Güney Kafkasya devletlerinin egemenliğinin tam olmadığı anlayışına sahiptir.

NATO ve AB ile bağlarını kuvvetlendirmeye çalışmıştır.⁴ Ayrıca Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılmasına da rıza göstermemiştir (Blank, 2013, s. 2). Azerbaycan da Türkiye, ABD ve AB ile kurduğu bağları Rusya'yı dengeleme aracı olarak görme eğilimini devam ettirmiştir.⁵ Dış bağlantılarını çeşitlendirme arayışı Ermenistan'da bile gözlemlenebilmektedir. Öyle ki 2018'de Kadife Devrim diye anılan ve Nikol Paşinyan'ın iktidara gelmesi ile sonuçlanan toplumsal olaylar sırasında muhalefet, ülkenin Rusya'ya en çok ekonomik, kısmen de siyasi bağımlılığını açıkça eleştirmiştir (askeri bağımlılığa karşı çıkılmaması dikkat çekicidir). Rusya'nın Kırım'ı 2014'te ilhak etmesinin ardından Rusya'ya karşı uygulanan ambargodan Ermenistan'ın da etkilenmesi ve Ermenistan'da faaliyet gösteren Rus şirketlerinin kötü yönetimi gündeme getirilmiştir (Markedonov, 2017, s. 4). Bunlara rağmen iktidar değişimi, Rus-Ermeni ilişkilerinin kötüleşmesi ile sonuçlanmamıştır. Ancak yeni yönetim döneminde Rusya ile ilişkileri, Soğuk Savaş döneminde Fin-Sovyet ilişkilerine benzer şekilde tanımlamak (diğer bir deyişle “Doğu-Batı çatışma alanı olmamak”) ve Batı ile bağları da Rusya ile ilişkilerini bozmadan iyileştirmek yönünde bir eğilim mevcuttur (Iskandaryan, 2019, s. 2-4).

Üçüncüsü, Rusya'nın bölgedeki donmuş anlaşmazlıklarının çözümüne belirgin bir katkı sağlamamasıdır (Blank, 2013, s. 1-2). Anlaşmazlıklar devam edince, bölge devletlerinin güvenlik anlayışlarının “birbirlerinden kaynaklanan tehdit algılamalarına dayanması” hali de devam etmiştir (Cabbarlı, 2017, s. 57). Karabağ sorununda Rusya, Ermenileri azami taleplerinden vazgeçirmek için Minsk Grubu eş başkanlığını ve Ermenistan üzerindeki nüfuzunu kullanmayı tercih etmemiştir.⁶ Gürcistan'la ilgili olarak ise 2008 savaşı ile oluşan statükoyu desteklemeyi sürdürmüştür. Böylece her iki temel anlaşmazlığın çözümünde bir Rus katkısı ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla bölgedeki fiili durumdan memnun olanlar ile onu değiştirmek isteyenler arasındaki kutuplaşma, ana hatlarıyla devam etmiştir. Rusya'nın kutuplaşmayı daha da keskinleştirmekten sakındığı iddia edilmektedir. Kanıt olarak da Kırım'dan farklı olarak Abhazya ve Güney Osetya'yı ilhak etmediğini belirtilmektedir (Markedonov, 2017, s. 5). Gerçekten Rusya, bu iki bölgeyi ilhak etmemiştir. Ancak bu tercihi, Rusya'nın zaten kendi

⁴ Batı ile yakınlaşma çabaları, ihtiyatlı bir şekilde sürdürülmüştür (Kavadze, 2014, s. 26). Hatta ABD-Rus ilişkileri ile uyumlu bir Gürcü dış politikasından bahsedilebilir (Khelashvili ve Macfarlane, 2010, s. 121). Karşılaştırınız, Chitadze, 2014, s. 30 ve 32.

⁵ Ancak son zamanlarda Azerbaycan'ın Rusya'ya karşı şüpheci yaklaşımında belirgin bir değişim görülmektedir. Azerbaycan, Rusya ile siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirme eğilimindedir. Bu eğilim Azeri yönetici elitin Batıya güveninin zayıflaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Rusya da Ermenistan ile Azerbaycan arasında denge kurma yaklaşımı benimseyerek işbirliğini kolaylaştırıcı davranmıştır. Türk-Rus ilişkilerinin gelişimi ile de bağlantılı olan bu yeni durum sürdürülebilir olup olmadığı zamanla anlaşılacaktır (Ismailov, 2019, s. 5; Shlykov, 2018, s. 108-109).

⁶ Markedonov (2017, s. 3), Minsk Grubunun, tarafları azami pozisyonlarını yumuşatmaya zorlayacak kabiliyete sahip olmadığı görüşündedir.

denetimi altındaki alanları ilhak ederek gereksiz yere Rus-Batı ilişkilerini germekten sakınması ile de açıklamak mümkündür.

Rusya'ya, post-Sovyet coğrafyada mevcut anlaşmazlıkları kendi dar çıkarları için araçsallaştırdığı eleştirisi de yönetilmektedir. Güney Kafkasya'daki duruma bu açıdan bakıldığında Rusya'nın anlaşmazlıkları tetikleme taktiğini Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde kendi çıkarları için kullanmaya başladığı (Cabbarlı, 2017, s. 52); sonrasında da anlaşmazlıkların devamından bir takım yararlar sağladığı belirtilmektedir. Bu yararlar arasında bölge devletlerinin Batı ile entegrasyon sürecini tıkamak, anlaşmazlıkların çözümü için oluşturulan mekanizmalarda Rusya'nın yer almasını sağlamak, Rusya'nın tehditlere maruz kaldığı yönündeki algıyı iç kamuoyunda kuvvetlendirmek ve bölge devletlerinde üs ve barış gücü bulundurmaya öne çıkmaktadır (Gvelesiani ve Mölder, 2018, s. 145; Valiyev, 2018, s. 5). Anlaşmazlıklardan yarar sağlama argümanının geçerliği ölçüsünde, Rusya'yı bölgede güvenlik sağlayıcı bir aktör olarak nitelendirmek zorlaşmaktadır.

Sonuncusu, Rusya liderliğinde oluşan ve bölge devletlerinin asgari güvenlik ve diğer ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan kurumsal yapıların zayıf kalmasıdır. Post-Sovyet coğrafyada BDT ve KGAÖ gibi kurumlar başından beri mevcut olmuştur. 2015 yılında AEB'nin kurulmasıyla da kurumsallaşma görünürde daha ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Ancak uygulamada AEB içinde entegrasyon, gümrük birliğinin ötesine geçememiştir. Entegrasyonun derinleşmesini sağlamak için Rusya'nın fedakârlık yapma isteği ve imkânının zayıf olduğu değerlendirilmektedir (Krickovic ve Bratersky, 2016, s. 182-183). Güney Kafkasya söz konusu olduğunda bölge devletlerinden sadece Ermenistan, kuruluşundan itibaren BDT, KGAÖ ve AEB'ye üye olmuştur. Azerbaycan ve Gürcistan KGAÖ'ye hiç katılmamış, AEB ise bu iki devlet için AB'ye alternatif ekonomik-siyasi entegrasyon modeli haline gelmemiştir. Ayrıca bölge devletlerinden sadece Ermenistan'ın yer aldığı bir AEB'de entegrasyonun derinleşmesi halinde, Ruslar ve Ermenilerin, Azerilerden ve Gürcülerden daha fazla ayrışması ihtimali de mevcuttur. Dolayısıyla mevcut kurumsal yapıların bölgede birleştirici olmaktan çok ayrıştırıcı rolü göze çarpmaktadır.

Kuşak ve Yol İnisiyatifi ve Güney Kafkasya'da Güvenlik⁷

Kuşak ve Yol İnisiyatifi (KYİ),⁸ Çin devlet başkanı Xi Jinping tarafından Eylül 2013'te ilan edilmiştir. Başlıca iki unsurdan oluşmaktadır: İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (Çin-Avrupa karayolu bağlantısı) ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu (Çin-

⁷ Bu makalenin yazımı sırasında Covid-19 küresel salgınının Çin'in dünya ile ilişkilerine ve dünyanın Kuşak ve Yol İnisiyatifi'ne bakışına ne tür etkileri olabileceği belirginleşmediği için, salgın faktörü analiz dışı tutulmuştur.

⁸ Kuşak ve Yol Projesi diye de adlandırılmaktadır.

Hint Okyanusu-Avrupa denizyolu bağlantısı). Tarihi ipek yolunda olduğu gibi her iki bağlantının birbirini desteklemesi planlanmıştır (Chan, 2018, s. 106). KYİ'ye göre ekonomik kuşak,⁹ karayolu, demiryolu, boru hatları ve fiber optik ağları etrafında oluşacaktır. Kurulan altyapı, katılan ülkeler arasında yoğun ticari bağlar kurulmasını getirmekle kalmayacak, başka sektörlerde de (kültür, siyaset ve güvenlik) işbirliğini teşvik edici olacaktır (Rolland, 2018, s. 10).

Çin tarafından kurgulandığı şekliyle KYİ, kendine özgü bir projedir. Bir kere projede koridorlar paydaş ülkelerle birlikte belirlenecektir. Böylece KYİ'nin Batının üstünlüğüne meydan okuma olarak anlaşılması engellenmek istenmiştir. İkincisi, KYİ, altyapı projelerine kredi sağlamakla sınırlı bir girişim değildir. Altyapının gelişmesinin ekonomik kalkınmaya zemin hazırlayacağını; diğer bir deyişle Çin'den Avrupa'ya uzanan coğrafyada bağlantı arttığında kalkınmanın da gerçekleşeceğini varsaymaktadır. Üçüncüsü, KYİ bir ekonomik entegrasyon girişimi değildir. Özetle Çin'in kendi sunumuyla KYİ, ekonomi odaklı bir projedir ve katılan herkesin yararına olacak bir projedir. Projenin içeriği henüz kesinleşmemiş olmasına rağmen, onlarca yıldır dış ticaret fazlası veren Çin'in projeyi desteklemek için bir trilyon dolardan fazla kaynak sağlama (Çin sermayesi) vadinin, projeyi diğer devletler için cazip kılması ümit edilmiştir (Chan, 2018, s. 110-111).

Zamanla KYİ kapsamında beş farklı koridor belirgin hale gelmiştir. Güney Kafkasya, bunlardan Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru (orta koridor) üzerindedir. Bu koridorun Çin'den başlayıp, Orta Asya, Hazar Denizi, Güney Kafkasya ve Anadolu'yu takip ederek Avrupa'ya ulaşması söz konusudur. Ayrıca Hindistan'dan başlayıp, İran, Hazar Denizi (Bakü bağlantılı) üzerinden Rusya'nın Baltık kıyısına uzanan ve hattın yakın çevresi ile bağlantılardan oluşan bir ağ kurulmasını da içeren proje (Uluslararası Kuzey Güney Ulaşım Koridoru) ile KYİ arasında bağlantı kurulması da gündemdedir (Sajjanhar, 2018).

Güney Kafkasya, nüfusu az ve hammadde üretimi kısıtlı bir alan olduğu için, pazar ve hammadde kaynağı olmak bakımından Çin'e fazla fırsat sunmaz. Çin'in Hazar enerji kaynakları ve bölgenin stratejik konumu nedeniyle bölgeye ilgi gösterdiği düşünülmektedir (Rolland, 2018, s. 5-7). Güney Kafkasya devletleri ise Çin'in oluşturmak istediği ekonomik kuşağa büyük ilgi göstermiştir. İlginin başlıca nedenleri arasında Çin'in ulaşım bağlantılarını finanse etme taahhüdü, Çin ile ikili ticaret ve Çin'in yapacağı doğrudan yatırımlar ve bu yatırımların yapılması için siyasi şartlar ileri sürmemesi öne çıkmıştır. Özetle, bölge devletleri için KYİ, en azından kısa ve orta vadede ekonomik motifli bir girişimdir (Zabakhidze v.d., 2019, s. 3-5; Valiyev, 2019, s. 3-4; Rolland, 2018, s. 10).

KYİ'nin genellikle ekonomik niteliği ağır basan bir proje olarak görülmesi, onun Güney Kafkasya'da barış ve düzeni kolaylaştırıcı etkide bulunacağı beklentisini kuvvetlendirmektedir. Bölge devletleri yukarıda değinildiği gibi KYİ'ye

⁹ Bundan sonra KYİ kısaltması ile sadece İpek Yolu Ekonomik Kuşağı kastedilecektir.

katılmakta isteklidir. Bölgede etki sahibi dış aktörlerden ABD ve AB'nin, Çin ile ilgili kuşkularına rağmen, özellikle orta koridora fazla itiraz etmediği, hatta kimi bakımlardan teşvik ettiği değerlendirilmektedir (Starr, 2019, s. 84, 87). Rusya'da ise resmi çevreler, genel olarak KYİ'yi stratejik hedefleri olmayan, ekonomik motifli bir girişim olarak görmektedir (Rolland, 2019, s. 12-13). Rusya'nın bu tavrı, belirleyici öneme sahiptir. Çünkü Avrasya'da başlıca güçlerden birisidir ve Güney Kafkasya'da başat güçtür.

İlan edilmişinden günümüze KYİ'nin Kafkasya'daki içeriğinin kısmen belirginleştiği söylenebilir. Bu zaman diliminde KYİ ile Kuzey-Güney Koridoru projesi arasında henüz uyum sağlanmış değildir. Doğu-batı koridorunda da şimdiye kadar yapılan şey, daha önce kararlaştırılan projelerin (örneğin Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi, BTK ve TANAP gibi) kuşak anlayışı çerçevesinde desteklenmesi olmuştur. Ticaret, doğrudan yatırım ve teknoloji transferi gibi konularında ise Çin ile bölge devletleri arasında 2000'li yıllarda neredeyse sıfırdan başlayan ilişkiler, KYİ'nin ilanından sonra kayda değer ölçüde gelişmiştir. Böylece Çin, her üç ülkenin dış ekonomik ilişkilerinde ilk sıralarda yer alan ülke konumuna yükselmiştir. Buna rağmen, Çin tarafından öngörülen bölgesel kalkınma idealini (Zabakhidze v.d., 2019, s. 3) gerçekleştirme yönünde ciddi bir ilerleme olmamıştır. Fiili duruma bakıldığında, KYİ'nin bölgede güvenlik ortamına etkisi ile ilgili tespitite bulunmak için henüz erken olduğu, bu konuda ancak tahminde bulunulabileceği sonucuna ulaşılabılır.

Gelecekte KYİ'nin Güney Kafkasya'da güvenlik ortamının dönüşümüne katkısı bakımından Çin ile Rusya arasındaki ilişkilerin belirleyici faktör olacağı ileri sürülebilir. Çünkü KYİ'nin bölgeye etkisi büyük ölçüde Çin-Rus ilişkilerinin ortaklık veya rekabet çizgisinde ilerlemesine göre şekillenecektir. Mevcut durumda Rusya, Avrasya coğrafyasında Çin-Rus ortaklığını tercih ediyor görünmektedir. Bu tercih esas olarak Rusya'nın Avrasya'da ekonomik entegrasyonu derinleştirmek için kendi kaynaklarının yetersiz kalacağını anlamasından kaynaklanmaktadır. Entegrasyonun başarısı için Çin'in de sürece katılması gerekmiştir. Rusya'nın AEE ile KYİ arasında bağlantı kurulması çabası (2016 yılında Putin tarafından önerilmiştir), Avrasya düzeyinde ekonomik entegrasyonu Çin ile gerçekleştirme isteğinin en somut göstergesidir.

Çin ise Rusya'nın güvenlik alanında yapacağı katkıyı önemsemektedir. Çünkü post-Sovyet coğrafyada Rusya, güvenlik alanında Çin'e göre çok daha etkili konumdadır. Çin'in bu coğrafyada, özellikle de Orta Asya'da etkisi nispeten zayıftır ve Çin'e şüphe ile bakılması söz konusudur. Sınırlılıklarının farkında olan Çin, Avrasya'da güvenlik sektöründe Rusya'nın lider ülke konumunda görünmesine bile rıza göstermektedir. Her iki ülkenin karşılıklı pozisyonları dikkate alındığında, ikisi arasında Avrasya'da bir işbölümüne dayalı ortaklıktan bahsedilebilir. Ortaklığın ekonomik ayağında KYİ merkezi bir öneme sahiptir (Rolland, 2019, s. 15-17).

Avrasya’da Çin-Rus ortaklığının sürdürülmesi, KYİ’nin Güney Kafkasya’da hayata geçirilmesi ihtimalini yükseltecektir. Çünkü bu ortaklık, Rusya’nın projeyi onaylaması anlamına gelecek ve projenin güçlü bir meşruiyet ile hayata geçirilmesine imkan sağlayacaktır. KYİ’nin gerçekleştirilmesi ise bölgesel güvenlik ortamının Çin-Rus uyumu ekseninde dönüşmesi ihtimalini artıracaktır. Çünkü Çin-Rus uyumu, bu iki devletin bölge devletleri ile ilişkilerinde ve bölge düzeyinde birbirleri ile ilişkilerinde ortaklığın ruhuna uygun davranmaları anlamına gelecektir. Bu bağlamda ele alındığında, Çin’in ortaklık anlayışı doğrultusunda yapacağı tercihlerin, birçok bakımdan dönüşüme katkıda bulunacağı söylenebilir. Örneğin, Çin’in ortaklık ruhuna uygun olarak bölgede Rus hassasiyetlerini zedelememeye özen göstermesi, Rusya’nın çıkarlarını yansıtan bir düzene destek vermesi anlamına da gelecektir. Bölge devletlerinin Çin’in Rusya ile ortak davrandığını anlamaları durumunda, Çin ile bölge devletleri arasında gelişen ekonomik bağların, bölgesel anlaşmazlıklarda tarafları uzlaşmaya yönlendirici/siyasi ve askeri konularda uç talepleri yumuşatıcı bir etki oluşturması beklenebilir. Çin-Rus ortaklığı ile yürütülmesi durumunda KYİ’nin başarısı, hem bölge devletlerinin Rusya korkusunu giderebilir hem de bölge devletleri bakımından Avrasya ile entegrasyonu, Batı ile entegrasyona bir alternatif haline gelebilir.

Ortaklık anlayışı çerçevesinde Rusya’nın yapacağı tercihler de benzer sonuçlar ortaya çıkarabilir. Avrasya çapında düzenin ekonomik boyutunun Çin kaynakları ile inşasına razı olan Rusya, Kafkasya politikasını yeni ekonomik realiteye uyumlu hale getirebilir. Bu bağlamda Güney Kafkasya’da uyuşmazlıkların devamından yararlanma yaklaşımını terk edip, güvenlik sağlayıcı ülke olma rolünü tercih edebilir. Ekonomik bağların geliştiği yeni ortamda bölge devletlerinin de Rusya’ya dair şüphelerin zayıflaması ve Rusya liderliğindeki bölgesel düzene rıza göstermeleri söz konusu olabilir. Böyle bir durumda bölgedeki donmuş çatışmalara, taraflarca kabul edilebilecek çözümler bulunması ihtimali yükselecektir.

Yine de KYİ dolayısıyla Çin’in Rusya ve daha dar bağlamda Güney Kafkasya ile geliştireceği bağların, yukarıda anlatılan tarzda bir dönüşümün önünü açması zorunlu değildir. Çin-Rus rekabeti patlak vermesi durumunda¹⁰ KYİ’nin bu rekabette kullanılan bir araca dönüşmesi ve Güney Kafkasya’nın da rekabet alanlarından birisi haline gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda Güney Kafkasya’da güvenlik ortamı iyileşmeyecektir. Rekabet tırmanmasa bile şayet ortaklık yeterin-

¹⁰ Çin-Rus ortaklığının ömrüne dair farklı fikirler mevcuttur. Batılı uzmanların çoğunluğu, iki devletin çıkarlarının çatıştığına, dolayısıyla Çin-Rus birlikteliğinin geçici olduğuna inanmaktadır (Rolland, 2018). Starr (2019, s. 82), ortaklığın çok kısa ömürlü olacağını öngörmez fakat Çin’in Güney Kafkasya’dan geçecek doğu-batı bağlantısına büyük önem affettiğini, çünkü Çin’in Batı Avrupa’ya sadece Rusya üzerinden bağlanmasını “Rusya’ya veto kabiliyeti vermek” olarak gördüğünü, bu nedenle KYİ bağlamında Çin-Rus ortaklığının, içinde bir rekabeti de gizlediğini belirtir. Rolland’a (2018) göre ise Çin uzun vadede Avrasya’da kendi istediği düzeni kurmak istemektedir. Bu amaçla Çin-Rus ortaklığından yararlanmaktadır. Dolayısıyla Çin-Rus ortaklığını sürdürmek için elinden geleni yapmaktadır. Sonuçta Çin-Rus ortaklığının devam etmesi kuvvetle muhtemeldir.

ce iyi işlemezse ya da iki devlet gelecekte bir gün aralarının bozulacağı mantığı ile davranırsa, Çin’in bölge ile ilişkileri, sadece mevcut donmuş çatışmalar ortamını bir miktar yumuşatan bir faktör olarak kalabilir.

Çin-Rus işbirliğinin bölgesel güvenliği dönüştürecek düzeyde gelişmemesi halinde ortaya çıkabilecek diğer bir ihtimal, bölge devletlerinin mevcut uyumsuzluklardaki konumlarını Çin’le kurdukları bağlar ile pekiştirmeleridir. Bunun engellenmesi, Çin-Rus ortaklığı kapsamında yapılan işlerin (KYİ dahil) bölge devletlerini cezbetmesine bağlıdır. Mevcut durumda bölge devletlerinin konumlarını güçlendirme saikiyle hareket ettiğini gösteren kimi işaretler vardır. İlk olarak yakın dönemde Çin, Ermenistan ve Azerbaycan’a silah satmakta veya onlarla silah ve askeri malzeme imalatında işbirliği yapmaktadır. Bu tür askeri bağlar, Çin açısından taktik düzeyde ilişkiler olabilir fakat bölge içi dengeleri etkileme potansiyelleri mevcuttur (Rolland, 2018, s. 8, 15-17; Valiyev, 2019, s. 2-3). İkincisi, bölge devletleri KYİ’nin gelişimini, kendi aralarındaki uyumsuzlukları yansıtacak şekilde etkilemeye çalışmaktadır. Örneğin, Güney Kafkasya’da hangi projeleri KYİ’ye dâhil olacağı konusunda bölge devletleri, aralarındaki uyumsuzlukları yansıtan önerilerde bulunmaktadır. BTK ve TANAP gibi projelerin Gürcistan’dan geçme nedeni, Azeri-Ermeni uyumsuzluğudur. Bu projeler aynı zamanda Türk-Azeri dayanışmasını kuvvetlendirici projelerdir. Uyumsuzluğun diğer tarafı olan Ermenistan ise kuzey-güney yönünde, Gürcistan üzerinden Rusya’ya bağlanacak karayolu ve demiryolu yapımı için Çin ile işbirliği yapmak istemiştir. Özellikle demiryolunu İran’dan gelen demiryoluna bağlayıp, Kuzey-Güney Koridoru’nun bir parçası haline getirmeyi planlamıştır (Poghosyan, 2018, s. 4). Amacı, Türkiye ve Azerbaycan tarafından dışlanmışlığına Rusya ve İran vasıtasıyla aşmaktır. Ermenistan, karayolunun kendi ülkesi içindeki kısmı için Çin’den destek almayı başarmıştır. Fakat Çin, Azerbaycan’ın itirazı nedeniyle karayoluna paralel demiryolu yapımına destek vermekten vazgeçmiştir (Gambino, 2019, s. 10-11; Valiyev, 2019, s. 2). Üçüncüsü, bölge devletlerinin Çin ilişkilerine, az veya çok, Rusya’ya dengeleme mantığı ile bakmaya devam etmiş olmalarıdır. Hatta kimi çalışmalar bu konuya özellikle dikkat çekmektedir. Örneğin, Valiyev (2019, s. 1) Azerbaycan’ın KYİ’ye ilgisini, kalkınma ve “Rus etkisini dengeleme” faktörlerine bağlamaktadır. Starr (2019, s. 86-87) ise Kafkasya devletlerinin yanı sıra Orta Asya devletlerinin de YBİ’yi “Rusya’ya bağımlılığı azaltma” aracı olarak gördüğünü, ABD’nin de bu nedenle orta koridora olumlu baktığını belirtmektedir.

Sonuç

Güney Kafkasya’da, post-Sovyet dönemde yaşanan çatışmalar bir süre sonra durmuştur. Bu çatışmalardan en önemlilerine, uzlaşmaya dayalı çözüm bulunamadığı için “donmuş çatışmalar” adı verilmiştir. Çatışmaların “donmuş” biçimde de olsa varlığını sürdürmesi, şiddete meyilli ortama geri dönüş ihtimalinin ortadan

kalkmadığı anlamına gelmiştir. Bu çalışmada 2008 Gürcü-Rus savaşından sonra bölgede Rusya'nın hegemon güç haline gelmesi ve Çin'in 2013 yılında ilan ettiği KYİ, bölgede şiddet ortamının dönüşmesine etkileri bakımından değerlendirilmiştir.

Birincisi ile ilgili olarak bu çalışma göstermektedir ki Rusya, geçen zaman içinde, bölgede güvenlik sağlayıcısı aktör olma yönünde adımlar olarak sayılabilecek kimi tercihlerde bulunmuştur. Fakat bu çalışmada Rusya'nın bölgede düzen inşa etmeyi tercih etmediği veya istese de başaramadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yargımızı destekleyen kanıtlar arasında, bölge devletleri ile Rusya arasındaki ilişkilerde rıza unsurunun zayıflığı, bölge devletlerinin Rusya'yı Batı ile geliştirilen ilişkilerle dengelemek için yoğun çaba göstermesi, Rusya'nın bölgedeki çatışmaları araçsallaştırdığına dair işaretler ve Rus liderliğinde kurulacak düzeni destekleyecek uluslararası kurumların zayıflığı yer almaktadır.

İkinci gelişme olan KYİ, bölgeden geçecek olan orta koridor bakımından henüz kapsamı netlik kazanmamış bir girişimdir. Bu çalışma göstermiştir ki, girişimin bir bütün olarak başarısı, jeopolitik bir girişim olarak değil ekonomik kaygılar tarafından yönlendirilen bir girişim olarak algılanması ile yakından alakalıdır. KYİ örneğinde Çin, şu ana kadar girişime gerek bölge gerekse dünya çapında gösterilen ilgi dikkate alındığında, en azından hükümetler düzeyinde ekonomik saiklerle yürütülen proje algısı oluşturmayı başarmış görünmektedir. Orta koridorun ise Güney Kafkasya'da çatışmaların çözümüne elverişli bir ortam oluşturması ihtimali, Çin-Rus ortaklığının devamına bağlıdır. Ortaklık devam ederse, Rusya'nın Güney Kafkasya'da düzen sağlayıcı rolünü benimsemesi beklenebilir. İki ülkenin orta koridorla ilgili çıkarlarının uyumsuzluk göstermesi veya çatışması durumunda ise KYİ'nin bölgede uzlaşma ortamına geçişe katkı sağlama ihtimali oldukça düşüktür.

Kaynakça

- Asker, A. (2016). Kafkasya'daki Silahlanma Rusya-Türkiye İlişkilerinin Neresinde?. *21. Yüzyıl Dergisi*, (22), s. 21-28.
- Bishku, M. B. (2010). The South Caucasus Republics and the Muslim Middle East: Political and Economic Imperatives. *Mediterranean Quarterly*, 21(3), s. 26-46. Doi: 10.1215/10474552-2010-014.
- Bishku, M. B. (2011). The South Caucasus Republics and Russia's Growing Influence: Balancing on a Tightrop. *Journal Middle East Review of International Affairs*, 15(1), s. 1-11. <http://www.gloria-center.org/2011/08/the-south-caucasus-republics-and-russia%e2%80%99s-growing-influence-balancing-on-a-tightrope/> (E.T. 15 Mart 2020).
- Blank, S. (2013). Russian Defence Policy in The Caucasus. *Caucasus Survey*, 1(1), s. 75-89. Doi: 10.1080/23761199.2013.11417284.
- Cabbarlı, H. (2017). Güney Kafkasya'nın Jeopolitiği Ve Güvenlik Sorunları: Dağlık Karabağ Örneğinde. *Karadeniz Araştırmaları*, (53), s. 51-69.

- Chan, M. H. T. (2018). The Belt and Road Initiative – the New Silk Road: a Research Agenda. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 7(2), s. 104-123. Doi:10.1080/24761028.2019.1580407.
- Chitadze, N. (2014). European Integration as One of the Main Foreign Policy and National Security Priorities of Georgia. *Journal of Social Sciences*, 3(2), s. 29-37.
- Ekici, Y. (2017). Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 62-77.
- Ergun, A. (2012). Azerbaycan'da Sovyet Sonrası Dönemde Değişim ve Dönüşüm, M. Aydın (ed.), *Kafkasya'da Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi; III)* içinde (s. 7-42), Ankara: Nobel.
- Gambino, E. (2019). The South Caucasus and the BRI: A Situated View. *Caucasus Analytical Digest*, (111), s. 10-13. Doi: 10.3929/ethz-b-000368298.
- Gvelesiani, L. ve Mölder, H. (2018). Maintaining the Security Dilemma in the South Caucasus: Russia's Geostategic Interests in Georgia. *Estonian Journal of Military Studies*, 7, s. 137–157.
- Hasanoğlu, M. ve Cemilli E. (2006). *Güney Kafkasya'da ABD Politikası*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Hasanov, A. M. (2016). *Güney Kafkasya, Hazar-Karadeniz Havzaları Ve Azerbaycan'ın Jeopolitiği* 1. Cilt, (Azad Ağaoglu ve Fuad Şammedov Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Iskandaryan, A. (2019). Armenia–Russia Relations: the Revolution and the Map. *Caucasus Analytical Digest*, (109), s. 2-4. Doi: 10.3929/ethz-b-000334381.
- Ismayilov, M. (2019). Azerbaijan and Russia: Towards a Renewed Alliance, for a New Era. *Caucasus Analytical Digest*, (109), s. 5-10. Doi: 10.3929/ethz-b-000334381.
- Jafarova, E. (2016). *Conflict Resolution in South Caucasus: Challenges to International Efforts*. Lanham: Lexington Books.
- Kavadze, A. ve Kavadze, T. (2010). NATO Expansion to the East: Georgia's Way to NATO Membership, Perspectives and Challenges. *Journal of Social Sciences*, 3(2), s. 21-27.
- Kelkitli, F. A. (2008). Russian Foreign Policy In South Caucasus Under Putin. *Perceptions*, (13), s. 73-91.
- Khelashvili, G. ve Macfarlane, S. N. (2010). The Evolution of US Policy Towards the Southern Caucasus. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), s. 105-124.
- Krickovic, A. ve Bratersky, M. (2016). Benevolent Hegemon, Neighborhood Bully, or Regional Security Provider? Russia's Efforts to Promote Regional Integration After the 2013–2014 Ukraine Crisis. *Eurasian Geography and Economics*, 57(2), s. 180-202.
- Markedonov, S. (2017). Russia's Evolving South Caucasus Policy: Security Concerns Amid Ethno-Political Conflicts. *DGAP Analyse*, (1), s. 3-12.
- Poghosyan, B. (2018). China's OBOR Initiative - Opportunities for the South Caucasus. *IndraStra Global*, 4(7), s. 1-5.
- Rolland, N. (2018). China's Ambitions in Eastern Europe and the South Caucasus. *Russie Nei Visions*, (112), s. 1-23.
- Rolland, N. (2019). A China–Russia Condominium Over Eurasia. *Survival*, 61(1), s. 7-22.
- Sajjanhar, A. (2018). *Opinion: North-South Corridor and BRI are not incompatible*. 11 Kasım 2018. 10 Nisan 2020 https://news.cgtn.com/news/3d3d514e3459444f30457a6333566d54/share_p.html adresinden erişilmiştir.
- Shahhuseynli, R. (2012). Russia's Strategy Toward the South Caucasus : A Mid-Term

- Assessment of the Post-2008 Russia-Georgia War. *Geography*, s. 103-136.
- Shlykov, P. (2018). Russian-Turkish Relations in the Wider Black Sea Region: Cooperation and Competition. *Perceptions*, 23(2), s. 93-116.
- Starr, S. F. (2019). US Perspectives on China's Belt and Road Initiative in Central Asia and the South Caucasus. *International Studies*. 56(2-3), s. 79-91.
- Suny, R. G. (2019). The Pawn Of Great Powers: The East–West Competition For Caucasia. *Journal of Eurasian Studies*, (1), s. 10–25.
- Şihaliyev, E. ve Mustafayev, B. (2016). Armenia-Azerbaijan, Nagorno-Karabakh Conflict: Obstacles to Resolution and Analysis of Force Usage. *International Journal Of History*, 8(3), s. 135-150.
- Tavares, R. (2008). Understanding Regional Peace and Security: A Framework for Analysis. *Contemporary Politics*, 14(2), s. 107-127.
- Valiyev, A. (2018). U.S. Disengagement from the South Caucasus: The Throne is Never Vacant. *PONARS Eurasia Policy Memo*, (545).
- Valiyev, A. (2019). Azerbaijan Through the Prism of BRI: China's Mounting Interests and Influence in the Region. *PONARS Eurasia Policy Memo*, (621).
- Zabakhidze, M., Gabriadze, I., Beradze, R. ve Khishtovani, G. (2019). Connectivity, Trade and Financial Integration of the South Caucasus Via the Belt and Road Initiative (BRI). *Caucasus Analytical Digest*, (111), s. 3-9. Doi: 10.3929/ethz-b-000368298.

Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma

Emre Çalışkan*
İlhan Aras**

Öz: Çin, ekonomik olarak 21. yüzyılın güçlü bir ülkesi haline gelmiştir. Ancak bu güçlü ekonominin birçok siyasi sorunu vardır. Tarihsel geçmişiy-le Çin için önemli bir yere sahip olan Hong Kong, 1997 yılında Çin'e devredilmesinden sonra "Tek Ülke İki Sistem" modeli ile yönetilmeye devam etmiştir. Bu süreçte, Hong Kong'da gerçekleşen 2014 Şemsiye Hareketi ve 2019 protestoları Çin ile gerginliğin giderek artmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, Çin'in en güçlü liderlerinden biri olarak kabul edilen Xi Jinping'in 2014 ve 2019 Hong Kong protestolarına yaklaşımı bu sorunun çözümünde belirleyici olmaktadır. Çalışmada, 2014 Şemsiye Hareketi ve 2019 yıllarındaki protestoların genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve Xi Jinping'in protestolara yaklaşımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar kronolojik olarak gösterilmiştir. Sonuç olarak, Xi Jinping'in yönetimdeki gücünü artırmasının ve Trump yönetimindeki ABD'nin protestolara yaklaşımının Xi Jinping'in 2019 protestolarına daha sert tepki vermesine sebep olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çin, Xi Jinping, Hong Kong, Şemsiye Hareketi, 2019 Protestoları

* Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm ABD, emrecaliskankmu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3979-5384.

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ilhanaras@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5120-8117.

Hong Kong Protests in the Xi Jinping Period: A Comparison on the Umbrella Movement and the 2019 Protests

**Emre Çalışkan
İlhan Aras**

Abstract: China has become an economically powerful country of the 21st century. However, this strong economy has many political problems. Hong Kong, which has an important place for China with its historical past, continued to be managed with the “One Country Two Systems” model after it was transferred to China in 1997. In this process, The Umbrella Movement in 2014 and the protests in Hong Kong in 2019 have caused tensions to increase between China and Hong Kong. In this context, Xi Jinping is considered as one of China’s most powerful leaders and his approach to the 2014 and 2019 Hong Kong protests is decisive in the solution of this problem. In the study, a general evaluation of the 2014 Umbrella Movement and the protests in 2019 was made and the similarities and differences in Xi Jinping’s approach to the protests were shown chronologically. As a result, it has been demonstrated that Xi Jinping’s increasing power in the administration and the approach of the USA to the protests under the Trump administration caused Xi Jinping to react more strongly to the 2019 protests.

Keywords: China, Xi Jinping, Hong Kong, Umbrella Movement, 2019 Protests

Giriş

“Hong Kong’da bir dondurma dükkanı, müşterilerine sunduğu farklı aromalara biber gazını ekledi. Malzeme olarak önce hardal ve wasabi denediğini söyleyen dükkan sahibi, polis tarafından kullanılan göz yaşartıcı gazı çağrıştıran en yakın tadı ise öğütülmemiş biberden elde etmiş. Böyle bir dondurma üretme gerekçesini şöyle anlatıyor: “İnsanlara direnişten vazgeçmemeleri gerektiğini hatırlatacak bir tat oluşturmak istedik.” Çin yönetiminden çekindiği için adını saklı tutmayı tercih eden Hong Konglu dondurmacı, amacına ulaşmışa benziyor. İlk müşterilerden Anita Wong, biber gazlı dondurmanın tam da düşünüldüğü gibi kendisine geçtiğimiz yılki muhalif eylemlerde tecrübe ettiği acıyı hatırlattığını dile getiriyor: ‘Dondurma biber gazı tadında. Önce nefes alışınızı güçleştiriyor, sonra acı bir tat ve boğazda yanma. Bu bana gösterilerimiz sırasında hissettiklerimi ve bunları unutmamam gerektiğini düşündürdü.’” (Saatçi, 2020).

Hong Kong’da biber gazlı dondurma üretilmesi aslında protestoların hayatın olağan bir parçası haline geldiğinin iyi bir işareti olarak değerlendirilebilir. Öyle ki, Hong Kong protestolarıyla ilgili bir arşiv çalışması yapıldığında sadece 2019 ile sınırlı olmayan bir olay olduğunu ve ilerleyen yıllarda da benzer gelişmelerin olacağını öngörebilmek mümkündür.

Çin’in küresel bir güç olarak yükselmesi beraberinde birçok siyasi sorununu daha fazla öne çıkarmıştır. Bunlardan biri de, Hong Kong’daki protesto dalgalarıdır. Hong Kong tarihsel süreçte Çin için önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle 1997’den sonraki sürece bakıldığında Hong Kong-Çin ilişkilerinde ciddi gerilimler yaşandığı görülmektedir. Temelde ekonomik önemiyle öne çıkan Hong Kong’un siyasi anlamda Çin yönetimiyle yaşadığı sorunlar güvenlik güçlerinin dahil olduğu şiddetli çatışmalara kadar varmıştır.

Çalışmada Çin Devlet Başkanı Xi Jinping dönemine odaklanılmış ve bu dönemde yaşanan 2014 Şemsiye Hareketi ve 2019 protestoları incelenmiştir. Böylece, 2012’den beri Çin Devlet Başkanı olarak görev yapan Xi Jinping’in kendi dönemde beş yıl arayla patlak veren Hong Kong protestolarına yaklaşımı gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak Xi’nin liderliğinde öne çıkan konular ele alınmış, politik yaklaşımından hareketle Hong Kong olaylarına bakışının temelleri gösterilmiştir. Sonraki bölümde, kronolojik olarak 2014 Şemsiye Hareketi ve 2019 protestolarında yaşanan gelişmeler ve Xi’nin bu protestolara yaklaşımı ele alınmıştır. Böylece, Xi’nin Hong Kong’da meydana gelen iki önemli gelişmeye yaklaşımındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Çalışma, Hong Kong protestolarını Xi yönetiminin yaklaşımı açısından inceleyerek ilgili literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Xi Jinping ve Liderliği

*Xi Jinping: “Çin devrim ihraç etmez,
Çin açlık ve fakirlik de ihraç etmez ve
Çin sizinle dalga geçmez.”
(Blanchard, 2012)*

1953 Pekin doğumlu olan Xi Jinping, 1975-1979 arasında Tsinghua Üniversitesi'nden Kimya mühendisliği diplomasıyla ve hukuk alanından lisansüstü derecesiyle mezun olmuştur. Xi, Başbakan yardımcılığı görevini yapan Xi Zhongxun'un oğlu olarak Çin Komünist Partisi elitlerinin arasında büyümüştür. Kurucu lider Mao tarafından tasfiye edilen babasının 1952 yılında hapis cezası alması üzerine çocukluğunun yedi yılını kırsal kesimlerde mağara evlerinde geçirmek zorunda kalmış, babasının siyasi geçmişinden dolayı Komünist Parti'ye üye olması gecikmeli olarak gerçekleşmiş, 1974 yılında 21 yaşında Çin Komünist Partisi (ÇKP) Gençlik Örgütü'ne katılmıştır (Ekonomitör, 2018; Yılmaz, 2019; BBC Türkçe, 2017).

1969-1975 yıllarında Şaanşi eyaletinde gençlik kollarında, 1979-1982 arasında merkezi ordu komitesi ofisi sekreterliği, 1982-1985 arasında Hıbey eyaletindeki Cıngding kasabasında parti komitesi yardımcı sekreterliği, 1985-1988 arasında Fujian eyaleti Şiamın kentinde vali yardımcılığı, 1996 yılına kadar Fujian eyaleti parti organlarında görevler üstlenmiştir. 1996-2002 arasında Fujian eyaletindeki parti komitesi sekreter yardımcısı olan Xi, 2002-2007 arasında Zhejiang'da parti komitesi sekreterliği, 2007'de Şanghai şehri parti komitesi sekreterliğinin ardından 2008'de Çin Devlet Başkan Yardımcısı olmuştur. 15 Kasım 2012'de ÇKP Genel Sekreteri, 14 Mart 2013'te ise Çin Devlet Başkanı olmuştur. ÇKP 19. Ulusal Kongresi tarafından Xi'nin “Çağımızda Çin'e özgü sosyalizme ilişkin görüşleri”nin partinin tüzüğüne geçirilmesi, Mao'dan sonra ilk defa bir liderin sözlerinin kendisi hayattayken anayasaya alınması bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Çin halkının gözünde yolsuzlukla mücadelesindeki kararlığı ile yükselen Xi döneminde Çin daha önce görülmediği ölçüde uluslararası politika sahnesinde rol almaya başlamıştır. Ülkesinde “Baba Xi” lakabıyla güçlenen Xi, iki dönemle sınırlı olan görev süresini anayasada yaptığı değişikliklerle uzatmıştır. Bu durumda Xi'nin Mao'dan sonraki en güçlü isim olarak anılmasını sağlamıştır (Haberler, t.y.; Ekonomitör, 2018; Yılmaz, 2019).

Buna karşın belirtmek gerekir ki, Xi'nin Devlet Başkanı olması Batı medyasında reformcu lider olduğu ve ekonomideki serbestleşmenin siyasette de olacağı beklentilerini doğurmuştur. Ancak Xi yönetiminin aksi yöndeki politikaları Batı medyası ve akademisinde hayal kırıklığı yaratınca Xi'nin Mao'laştığı üzerinden analizler yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Xi'nin sıklıkla kıyaslandığı Mao ve Deng Xiaoping'in aksine devrimci bir geçmişten gelmemesi, idari başarıları sayesinde

yönetimde yükselmesi gücünün ÇKP üzerinden şekillenmesine ve aldığı kararlarda da ÇKP'nin baskın bir role sahip olmasına neden olmuştur (Demir, 2020).

“Tek Kuşak Tek Yol Projesi” ile küresel ticarete söz sahibi olmak isteyen Xi, Çin'i 2035'e kadar modern bir sosyalist ülke, 2050'ye kadar küresel bir güce dönüştürme sözünü vermiş ve “Çin Rüyası”nı gerçekleştireceğini açıklamıştır. Xi'nin bu amaçlarını gerçekleştirmesi durumunda ABD ekonomisinden 1.5 kat daha büyük hale gelmesi ve dünya GSMH'sinin %30'unu üretmesi söz konusu olacaktır (Nathan, 2016, s. 11). Xi'nin küresel ekonomiye etki edecek söz konusu projesi döneminde en fazla gündem yaratan gelişme olmuştur. Buna karşın, Xi yönetiminde internet üzerindeki sansür, muhalif isimlerin ve insan hakları avukatlarının tutuklanması gibi uygulamalar ülkedeki özgürlüklerin kısıtlanmasına neden olmuş, söz konusu kısıtlayıcı tedbirler nedeniyle bazı yorumcular tarafından Xi “Başkan Mao'dan beri en otoriter lider” olarak kabul edilmiştir (BBC News, 2018).

Xi Jinping'in bir ekonomik reformcu, küresel liderlik için en iyi isim, Çin halkı arasındaki en popüler kişi ve Çin'in iç işlerine odaklanmak için istikrarlı dış ilişkiler kuran bir lider olarak değerlendirildiği görülmüştür. Buna karşın, Xi'nin baskıcı politikalarına karşın Çin'in önemli bir kısmında iş dünyasından entelektüel kesimlere kadar memnuniyetsizlikler de söz konusudur. Bir yandan işçi kesiminin protestoları Xi döneminde iki kat artarken, diğer yandan aktivistlerden gazetecilere ve girişimcilere kadar birçok kesimden demokratik reform çağrıları gelmiştir. Bangladeş, Kazakistan ve Sri Lanka'daki protestolar da göstermiştir ki, Çin'in bu ülkelerdeki yatırımlarıyla ilgili de önemli sorunlar yaşanmaktadır (Economy, 2018a, s. 68-74).

Dönemin Avustralya Başbakanı Kevin Rudd'un “Xi'nin, Deng'den sonra Çin'in en güçlü lideri olacağını yazmıştım ancak yanılmışım. Xi, Mao'dan beri Çin'in en güçlü lideridir.” (Rudd, 2018) şeklindeki açıklaması Xi dönemindeki gelişmelerin dikkat çekici yönünü yansıtmaktadır. Xi, sert bir lider imajını sürdürmeye çalışmaktadır. Diğer isimlerle kıyaslandığında Xi'nin etkili bir güç olduğu görülmektedir. Karar alma sürecinde kenara itilemeyen önemli bir siyasi figür olarak Xi'nin Mao haricindeki diğer liderlerden çok daha fazla güce/yetkiye sahip olduğu görülmektedir (Pei ve Schmitt, 2020). Zhang (2019) Xi Jinping doktrininin ulusal canlanma, küresel topluluk ve Çin'in katkısı söylemleri üzerinden inşa edildiğini belirtmiştir.

Xi'nin “Yeni çağda Çin karakterinde bir sosyalizm” doktrini 14 temel prensipten oluşmaktadır (BBC Türkçe, 2017):

- Parti liderliğinin ülkedeki tüm işleyişte söz sahibi olması
- İnsan odaklı bir yaklaşıma odaklanma
- Kapsamlı reformlara devam edilmesi
- Gelişim için yeni bir vizyon belirlenmesi
- Halkın yönetime katıldığından emin olunması

- İktidarın her biriminin kanun çerçevesinde çalıştığından emin olunması
- Temel sosyalist değerlerin korunması
- Yaşam standartlarının yükseltilmesi ve garanti altına alınması
- Doğa ve insan arasındaki uyumun sağlama alınması
- Ulusal güvenlik için bütünsel bir yaklaşıma geçilmesi
- Silahlı kuvvetlerde Parti liderliğinin mutlak yönetiminin korunması
- “Tek Ülke İki Sistem” prensibinin korunması ve ulusal birliğin yayılması
- İnsanoğlu için ortak bir gelecek fikrinin hakim olduğu bir toplum inşası
- Parti ekseninde titiz ve tam bir iktidar faaliyeti yürütmek

Bu ilkelerden biri olan “‘Tek Ülke İki Sistem’ prensibinin korunması ve ulusal birliğin yayılması”, Hong Kong’daki gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde Xi’nin protestolara yaklaşımını öngörebilmek mümkün olmaktadır.

Rudd (2018) da, Xi yönetiminde Çin’in dünya görüşünde “7 temel öncelik” belirlemiştir. Bu önceliklerden biri de “ulusal birlik” olmuştur. Bu öncelik de Çin’in Hong Kong gibi “sorunlu” olarak gördüğü bölgelerle alakalı ilişkilerini şekillendirmektedir.

Hong Kong’un Önemi

Acemoğlu ve Robinson (2020, s. 269), “her ne kadar Çin’e çok yakın olan ve aynı kültürel geçmişe sahip Hong Kong ve Tayvan, özgürlük taleplerini güçlü biçimde ortaya koyan toplumlar yaratmış olsalar da Çin farklı bir yöne gitti.” şeklinde iki tarafın birbirinden farklılaşabildiğinden bahsetmiştir.

Hong Kong, 1842’de Çin’in “Afyon Savaşını” Britanya’ya karşı kaybetmesinden sonra Nanjing Anlaşması’yla devredilmiştir. 1 Temmuz 1898’de Çin, Britanya’ya Hong Kong dahil olmak üzere bölgedeki birçok adayı imzalanan “kira sözleşmesiyle” vermiştir. Böylece Hong Kong, uzun yıllar Britanya hakimiyetinde kalmıştır (Mercan ve Çam, 2019). Hong Kong, 1984 yılında İngiltere ve Çin’in üzerinde anlaştıkları “Ortak Deklarasyon” çerçevesinde Çin’e devredilmesi kararlaştırılmıştır. Ortak deklarasyona göre, Hong Kong “Özel İdari Bölgesi” (*Special Administrative Region/ SAR*) olarak 1997 yılında Çin’e devredilecek, 2047 yılına kadar “Tek Ülke, İki Sistem” adı verilen politika çerçevesinde sadece dış politika ve savunma gibi alanlarda Çin’e bağlı kalarak, kendi yasama meclisi tarafından oluşturulan yasalara göre yönetilecektir. Çin, Hong Kong Temel Yasası’nda geçen demokratik yönetim ve genel oyla seçimi mümkün kılan maddeleri, Ulusal Halk Kongresi tarafından belirlenecek koşullara tabi olmak kaydıyla vermiştir. Kısacası Hong Kong Temel Yasası, demokrasinin ne zaman ve nasıl uygulanacağına dair son sözü Çin’e bırakmıştır. Çin Ulusal Halk Kongresi’nde Hong Kong’a temsil hakkı tanınmış, ancak bu temsil hakkı halkın görüş ve şikayetlerini demokratik

bir şekilde iletmesini sağlamak yerine, Çin'in merkezi kontrol gücünü sağlamlaştırmasına hizmet etmiştir. Protestoları tetikleyen tüm bu süreçler, Hong Kong halkı tarafından Baş Yönetici ve idare konseyinin genel oy ile seçilmesi çağrısına dönüşmüştür (Dirlik, 2014).

Hong Kong ile ilgili belirsizlikler güncel bir konu olmanın ötesindedir. Aktif bir sivil toplu ve özgür basınına rağmen doğrudan seçilen bir hükümete sahip olmaması Hong Kong için dikkat çekicidir. İngilizler, profesyonel ve iş insanlardan oluşan bir konseyin danışmanlığında idare edilen Hong Kong'un 1997'deki devir teslim sürecinde "Hong Kong'un siyasi kaderi ipin üzerinde, dengede asılı [kalmıştır.]" (Becker, 2007, s.136). 1997'deki devir sürecinde Çin'in egemenliği ve yönetimi üstlenirken statükoyu koruyacağından hareketle yapılan plandaki bir madde olan "'yurtsever' bir belediye başkanını (!) seçecek" ifadesi aslında Hong Kong ile kurmak istediği bağa işaret etmektedir (Kemenade, 1999, s. 68). 1997'deki devir, vatan topraklarının neredeyse kutsal niteliğine (Çin'in bakış açısı) karşı sömürge topraklarından nasıl vazgeçebileceğini (Britanya'nın bakış açısı) göstermektedir. İki bakış açısından da, o topraklarda yaşayan insanların görüşlerinin pek önemi yoktur (Goldstein ve Pevehouse, 2015, s. 247).

Çin'e devredildiği 1997 yılında Hong Kong'un ilk Baş Yöneticisi Çin tarafından belirlenen Tung Chee-hwa olmuştur. Tung Chee-hwa, 1998'de yapılan ilk seçimden sonra 2005'e kadar görev yapmıştır. Hong Kong'da Tung dönemi uygulanmak istenen tartışmalı Ulusal Güvenlik Yasası ve ekonomik kriz nedeniyle ilk protestolar gerçekleşmiştir (Mercan ve Çam, 2019). 2003 yılında meclise sunulan 23. madde olarak da anılan Ulusal Güvenlik Yasası ile "Çin Halk Cumhuriyeti rejimini yıkmaya yönelik ihanet, isyan, ayrılıkçı söylemler ve devlet surlarının çalınması" gibi geniş bir kapsamda tanımlanan her türlü siyasal örgütlenme ve etkinlik yasaklanmak istenmiştir. Hong Kong halkı sahip olduğu özgürlüklerin ihlal edilebileceğinden endişe duyarak yasaya karşı sert tepkiler göstermiştir. 1 Temmuz 2003'te yasaya karşı yapılan protestolar sonrasında Liberal Parti genel başkanı Michael Tien, yasanın mecliste oylanmasını erteleme çağrısı reddedildikten sonra hükümetin İcra Konseyi'nden istifa etmiştir. Bu sebeple mecliste yeterli destek bulamayan yasa süresiz olarak rafa kaldırılmıştır (Gunia, 2019).

Hong Kong meclisinden geçmeyen Ulusal Güvenlik Yasasına karşılık Çin hükümeti Hong Kong üzerindeki hakimiyetini artırabilmek amacıyla 2004 yılında, Hong Kong seçim sistemini 1984 yılında yapılan Ortak Deklarasyon anlaşmasını öne sürerek değiştirme hakkının olduğunu iddia etmiştir (BBC Türkçe, 2014). Hong Kong Baş Yöneticisi Tung Chee-hwa, Ulusal Güvenlik Yasası sebebiyle başlayan protestolardaki başarısızlığından dolayı istifa etmiştir (Chan ve Lee, 2007, s. 94).

Tung'un istifasının ardından 2005-2012 yılları arasında yine Çin yönetiminin belirlediği tek isim olan Donald Tsang Yam-kuen, Hong Kong'un ikinci Baş Yöneticisi görevine getirilmiştir (Mercan ve Çam, 2019). Tsang Yam-kuen döneminde -2008 yılında- Çin beklenmedik bir açıklama yaparak, 2017'den itibaren

Hong Kong’da doğrudan seçimlere izin verilebileceğini açıklamıştır (BBC Türkçe, 2014).

Hong Kong’un üçüncü Baş Yöneticisi Leung Chun Ying ise 1.200 kişiden oluşan ve çoğunluğu Çin merkezi hükümeti tarafından atanan seçim komitesi tarafından 1 Temmuz 2012’de seçilmiştir (Mercan ve Çam, 2019). Leung hükümeti 2012 yılında, ilk icraatı olarak Hong Kong eğitim sistemini ve öğrencileri ilgilendiren bir yasa gündeme getirmiştir. Yasa ile birlikte Hong Kong eğitim sistemi müfredatında Çin tarihi, kültürü ve ulusal kimliği ile ilgili konuları içeren bir düzenleme yapılmak istenmiştir. Öğretmenler, öğrenciler ve veliler müfredat değişikliğini kabul etmemiş, şehrin dört bir tarafında protestolar düzenlenmiştir. 2012 yılı Ağustos ayında, Hong Kong hükümet binası etrafında protestoların artması sonucunda Leung hükümeti Eylül 2012’de geri adım atarak değiştirilmek istenen müfredatın uygulanmayacağını ve yasanın geri çekildiğini açıklamıştır (Gunia, 2019).

Nye ve Welch’in (2018, s.378) dikkat çektiği gibi, Britanya’nın 1997 yılında Hong Kong’u geri verirken, Hong Kong’daki demokrasiyi 50 yıl boyunca koruyacak sınırlayıcı şartlar koyması “egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve haysiyetini hiçe sayan tavırlara karşın [Çin’in] bu kadar duyarlı olmasında şaşılacak bir şey yoktur.”

2014 Şemsiye Hareketi

“Hong Kong’da konuşulan Çince (Kantonca), Pekin’deki Mandarin Çincesinden farklıdır.

Bu farklılık, yazı dilinde çok fazla soruna neden olmazken, konuştuğuları zaman Pekinli ile Hong Konglu birbirlerini anlamıyorlar (Öğütçü, 1998, s. 227).”

Xi Jinping, Hong Kong’da siyasi ağırlığını korumak için sert kararlar almıştır. Bu doğrultuda, Çin’in hassas olarak kabul edilen konularda kitap satan kitapçıların tutuklanması, okulların vatansever eğitimleri benimsemesi için zorlanması, Çin ulusal marşına saygısızlık yapanların cezalandırılmasını sağlayan bir kanunun kabul edilmesi gibi uygulamaları dikkat çekmiştir. Bu süreçte, bir yandan Hong Kong’daki gösteriler diğer yandan Xi’nin benzer uygulamalara devam etmesi sorunu kalıcı hale getirmiştir (Economy, 2018b, s. 52).

Hong Kong’daki 2014 Şemsiye Hareketi, 1989’daki Tiananmen Hareketi’nden sonra Çin topraklarında yaşanan en önemli demokrasi yanlısı protesto olarak görülmüştür. Hong Kong’da 1989’daki Tiananmen Hareketi’nden hayatını kaybedenlerin anılması amacıyla düzenlenen anma törenleri yoğun katılımlarla düzenlenmiştir. Bu törenler, Hong Kong’daki demokrasi yanlısı aktivist kuşağın şekillenmesini sağlamış ve Çin’deki Vatansever Demokratik Hareketleri Destek-

leyen Hong Kong İttifakı (*Hong Kong Alliance in Support of Patriotic Democratic Movements in China*) gibi sivil toplum örgütlerini, Hong Kong Demokratik Partisi gibi demokrasi yanlısı partileri kurmuşlardır. Ayrıca, söz konusu aktivist gruplar tarafından Hong Kong'daki 1989 Tiananmen Hareketi müzesi de kurulmuştur (Lagerkvist ve Rühlig, 2016, s. 735-738).

Çin'e 1997 yılında devredilen ve "Tek Ülke, İki Sistem" modeliyle yönetilen Hong Kong halkının ilk yıllardan itibaren talebi kendi kaderini tayin etme arzusu ve genel oy prensibine dayalı doğrudan seçim uygulaması olmuştur. Hong Kong halkına rağmen Çin hükümeti ise, Seçim Komitesi'nin denetlemesine tabi olacak bir sistemi istemiştir. Çin yönetiminin Hong Kong halkının istemiş olduğu genel oy prensibindeki kararlı ve sert tutumu, 2014 yılında meydana gelen ve iki ayı aşkın süre boyunca devam edecek olan "Şemsiye Hareketi"nin başlamasına sebep olmuştur (Chow, 2015, s.2-3). Hong Kong'lu öğrenciler 22 Eylül 2014 tarihinde, genel seçim öncesi adayları inceleme ve seçimlere bazı kısıtlamalar getirmek isteyen Çin hükümetine karşı, sloganı "Aşkla ve Barışla" olan "Merkezi İşgal Et" hareketini başlatmıştır. Hong Kong polisi protestoculara sert müdahalelerde bulunmuştur. Polisin protestoculara müdahalesi sırasında kullanılan biber gazı ve coptan kendilerini korumak için kullanmış oldukları şemsiyeler protestoların sembolü haline gelmiş ve protestolar "Şemsiye Hareketi" olarak anılmaya başlamıştır (Chan, 2014, s.5).

Seçilmiş bir hükümete sahip olmak, artan bağımsızlık duygusu ve demokrasi talebi Hong Kong'a daha büyük bir meşruiyet kazandıracığı için, Çin hükümetinde endişeye neden olmuştur. Çin için demokrasinin gelişmiş olduğu bir Hong Kong, kontrol edilmesi çok zor bir bölge anlamına gelmektedir (Ortmann, 2015, s.47). Bu sebeple Çin Hong Kong üzerinde baskısını artırmıştır.

Şemsiye Hareketi incelendiğinde, diğer ülkelerde meydana gelen toplumsal hareketlere benzer şekilde, toplumun farklı kesimlerinin bir araya geldiği görülmüştür. Sosyal demokratlar, farklı görüşlere sahip öğrenci grupları, Çincenin Kantonca yerine eğitim dili olmasına karşı eylem yapan gruplar, çevreciler ve kendini sistem karşıtı olarak adlandırılan çeşitli görüşlerden gruplar Şemsiye Hareketi'ne destek vermiştir. Şemsiye Hareketi'ne katılan farklı görüşlerdeki grupların ortak amacı ise Hong Kong seçim sistemine Çin'in etkin bir şekilde dahil olmasını protesto etmek ve doğrudan seçim talebini dile getirmek olmuştur (Ergenç, 2015, s.302).

Çin, 10 Haziran 2014'te Hong Kong'un geleceği hakkında almış olduğu kararları açıklayan Beyaz Kitap adı altında bir rapor yayınlamıştır. Rapora göre, Çin'e bağlı bir özerkliğe sahip olan Hong Kong'un çıkarlarının Çin'den sonra geldiğini, Çin'in bir parçası olan Hong Kong'un Çin halkından farklı bir ayrıcalığa sahip olamayacağı vurgulanmıştır (Ergenç, 2015, s.301). Hong Kong halkı yayınlanan rapora tepki göstermesine rağmen, Çin hükümeti daha ileri bir adım atarak 31 Ağustos 2014'te daha önce 2008 yılında açıklamış olduğu 2017 seçimleri kararını değiştirerek Hong Kong'da seçimlerin doğrudan ve genel oy ile yapılmayacağı-

nı açıklamıştır. Çin, Hong Kong Seçim Komitesi üzerinden dolaylı olarak Baş Yönetici seçimlerinin olacağını ve seçimlere girebilecek olan iki veya üç adayın Seçim Komitesi tarafından “vatanseverliklerinin uygun derecede olduğuna” dair onay şartı ile seçimlere girebileceklerini açıklamıştır (Ergenç, 2015, s. 297-298).

Çin hükümeti almış olduğu bu karar ile Hong Kong’u siyasi açıdan kontrol altına almak istemiştir. Hong Kong Baş Yönetici seçimlerine Çin’in karışmamaacağı konusundaki sözlerini yerine getirmemesi Hong Kong halkının tepkisine ve kitlesel protestolara neden olmuştur (Sobır, 2019).

Hong Kong hükümeti yaşanan ilk protestolarda müdahale etmeyi değil, protestoları izlemeyi tercih etmiştir. Protestoları birkaç hafta sadece izleyen hükümet, protestolarda dikkat çeken ve aktif rol oynayan öğrenci gruplarıyla görüşebileceğini açıklamıştır. Hong Kong hükümeti ve protestocular arasında 21 Ekim 2014 tarihinde yapılan görüşmelerde uzlaşa sağlanamamış ve nihai amacına ulaşamamıştır. Görüşmelerin istenilen başarıya ulaşmamasında iki temel sebep vardır. Birincisi, Hong Kong hükümeti krizin çözümünde özgür bir karar verici değildir. Çin yönetimi protestoların ilk gününden itibaren istenilen taleplere asla taviz verilmeyeceğini her açıklamasında dile getirmiştir. Bu sebeple Hong Kong hükümetinin Çin’in yapmış olduğu açıklamalar dışında farklı bir karar vermesi mümkün olmamıştır. İkinci sebep ise, öğrenci gruplarının görüşmelere katılmadan önce asgari hedeflerini ve dolayısıyla protestoları bitirmek için neleri kabul edeceklerini belirlememiş olmalarıdır. Dolayısıyla her öğrenci grubu kendi taleplerini sunmuş ve görüşmeler bir sonuca ulaşamamıştır (Bush, 2014). Şemsiye Hareketi’nin temsilcilerinden olan 17 yaşındaki öğrenci lideri Joshua Wong, protestolarda en etkili isim olmuş ve daha sonra protestolara katılımından dolayı hapse atılmıştır (Gunia, 2019).

Görüşmelerde istenilen sonucu alamayan protestocular Şemsiye Hareketi’nin ana talebini tam demokrasi isteği olarak belirlemişlerdir. Protestocular Hong Kong Baş Yöneticisinin doğrudan seçimler yoluyla halk tarafından seçilmesini istemiştir. Çin yönetimi ise belirlemiş olduğu kriterlere göre seçilen yönetici üzerinde tam denetim hakkı konusunda ısrar etmiştir. Protestocuların ikinci talebi ise görevde bulunan ve Çin yanlısı olarak bilinen Baş Yönetici Leung Chun-ying’in istifa etmesidir. Protestocular Çin’in emirlerini uygulayan bir yönetici olduğu düşüncesiyle Leung Chun-ying’in istifasını istemişlerdir. Yönetici olarak seçildiği 2012 yılında, Seçim Konseyi’nin 1.200 üyesinden 689 oy alarak kazanan Leung, protestocular arasında “689” olarak adlandırılmıştır (Iyengar, 2014).

Çin yönetimi protestoları “yasadışı eylemler” olarak kabul etmiştir. Ayrıca dış ülkeleri Çin’in iş işlerine karışmamaları ve yasa dışı protestolara destek verilmemesi konusunda uyarılmıştır. Hong Kong’da protestoların devam etmesiyle, Çin ordusunun müdahale edeceği söylentilerinin yayılması üzerine Hong Kong Baş Yöneticisi Leung, söylentilerin gerçek olmadığını, Hong Kong halkının sakin olması ve söylentilerle yanlış yönlendirilmemesi gerektiğini açıklamıştır. Çin yönetimi de konuyla ilgili söylentilerin asılsız olduğu yönünde açıklamalar yapmıştır. Protestolara katılmayan Hong Kong halkı ise, Çin karşısında protestocuların şans-

larını zorladıklarını ve protestoların büyümesi ile Hong Kong'un ciddi zararlar göreceği korkusunu dile getirmişlerdir (BBC Türkçe, 2014). Çin Komünist Partisi sözcüsü protesto ile mücadelede Hong Kong kanunlarının etkili ve yeterli olduğunu, Hong Kong yönetiminin protestoculara taviz vermeyeceğini ve protestoların “başarısızlığa mahkum” olacağını söylemiştir (Connors, 2015).

Uluslararası medyada Hong Kong'daki protesto gösterileri önemli bir haber değeri taşıırken, Çin medyası sadece Çin yönetiminin görüşlerini yansıtan ve protestocuları yasadışı eylemciler olarak haber yapmıştır. Çin medyasında protestolarla ilgili herhangi bir haberin bulunmaması Çin halkı üzerinde Hong Kong'da yaşananlarla ilgili bilgi edinmelerini ve yorum yapmalarını engellemiştir. Çin hükümetinin protestolara medyada yer vermemesinin asıl amacı Hong Kong'da başlayan protestoların Çin'in diğer bölgelerine yayılmasını engellemektir (Deutsche Welle Türkçe, 2014). Çin yönetimi ayrıca Hong Kong protestolarının trend olduğu Instagram ve Twitter gibi sosyal medya sitelerine erişimi engellemiştir (Tharoor, 2014).

Uluslararası medyada Hong Kong protestolarına Tiananmen benzetmesi yapan haberler Çin'in oldukça tepkisini çekmiştir. Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hua Chunying, “Hong Kong'un Çin'in bir parçası olduğunu ve Çin'e bağlı özel bir idari bölge olduğunu vurgulamış. Hong Kong'un meseleleri, Çin'in iç meselesi demektir. Protesto hareketine dışarıdan verilecek her tür desteği ve her tür müdahaleyi reddediyoruz.” açıklamalarında bulunmuştur (Deutsche Welle Türkçe, 2014).

Şemsiye Hareketi, Çin-Tayvan ilişkileri açısından da önemli olmuştur (Bush, 2014). Hong Kong'da protestoların devam ettiği 2014 yılında Xi, çok tartışılan bir açıklama yaparak Tayvan'ı Hong Kong tarzı “Tek Ülke, İki Sistem” çerçevesinde Çin'e “yeniden birleşmeye” davet etmiştir. Tayvan hükümeti ise Xi'nin davetini kabul edilebilecek hiçbir sebebin olmadığını söyleyerek reddetmiştir (Kaiman, 2014).

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü (*The Asia-Pacific Economic Cooperation*) zirvesi için Pekin'de bulunan Hong Kong Baş Yöneticisi CY Leung, Xi Jinping ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sonunda Xi, Hong Kong'da hukukun üstünlüğü ve sosyal düzeni korumak için gösterdikleri çabalardan dolayı Leung ve hükümetini desteklediğini söylemiştir. Merkezi hükümetin “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesi ve Temel Yasa konusunda kararlı olmaya devam edeceğini vurgulayan Xi, Hong Kong ve Makao'da uzun dönem istikrar ve refahı sürdüreceklere söylemiştir (Durul, 2014).

Çin, Xi Jinping öncesi dönemde Hong Kong özerkliğine saygı duymuş, yıllar içerisinde yapmak istediği yasal düzenlemeler ile Hong Kong üzerinde bir üstünlük kurmak istemiştir. Fakat Xi dönemi ile birlikte yapılan yasalara bakıldığında Hong Kong'un özerkliğini tehlikeye atan bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür. Xi'nin bu yaklaşımı, Çin'in özerk bölgelere otoriter bir yönetim dayatmasında yani “Tek Ülke” ilkesinde ne kadar kararlı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Perlez, 2020). Xi 2014 Şemsiye Hareketi protestolarını, Çin yönetimine yönelik doğrudan bir siyasi meydan okuma olarak hem kendi yöneticiliği açısından hem de

Çin'in "Tek Ülke, İki Sistem" ilkesi konusundaki kararlığı için belirleyici bir sınav olarak görmüştür (Gracie, 2014).

Xi, 2014 Şemsiye Hareketi protestolarında taviz vermemiştir. Çünkü başta anakara olmak üzere diğer özerk bölgelerde oluşabilecek benzer protestoların başarılı olabilecekleri düşüncesini göze almamıştır. Aynı şekilde Xi, Hong Kong'daki protestoları 1989'daki Tiananmen Meydanı'nda yaşanan askeri müdahale sonucu gibi bitirmeyi de göze almamıştır. Bu müdahalenin gerçekleşmesi durumunda Pekin'in Tayvan'ı barışçıl bir şekilde Çin'in parçası haline getirme çabalarına da zarar verilmiş olacaktı. Xi, Hong Kong sokaklarına tank göndermemiş, ancak protestoların olabildiğince çabuk ve kansız bir şekilde sona erdirmeyi başarmıştır. Doğru stratejiyi uygulamış olan Xi, protestoları 79 gün ile sınırlı tutmayı başarmıştır (Hardy, 2014).

2019 Protestoları

Hong Kong'da 7,5 milyon nüfusuna ve 4 milyona yakın kayıtlı seçmenine rağmen, Baş Yönetici 1.200 üyeli Seçim Konseyi tarafından seçilmiştir. Seçim Konseyi ağırlıklı olarak Çin yanlısı bir tavır sergilemiştir. Bu durum "elitler demokrasisi" adıyla anılırken, halk nezdinde ise huzursuzluk ve tepki yaratmıştır. Hong Kong'daki seçimin büyük çoğunluğu Çin rejiminin kontrolündeki Konsey üyelerinin oylarıyla gerçekleşmesi, tam da Çin tarzı bir demokratik düzen anlayışına işaret etmiştir. 2017 yılında gerçekleşen Baş Yönetici seçimleri, diğer dönemlerde seçilen üç Baş Yönetici seçimlerinde olduğu gibi Seçim Konseyi tarafından yapılmış ve 1.200 üyeli konseyden 777 oy alan Carrie Lam Cheng Yuet-ngor, Hong Kong'un dördüncü ve ilk kadın Baş Yöneticisi seçilmiştir (Özay, 2017). 1 Temmuz 2017 tarihinde düzenlenen yemin töreninde Carrie Lam, Xi karşısında yemin ederek görevine başlamıştır (Xinhua, 2017a).

Seçim öncesinde Hong Kong'da yapılan kamuoyu anketlerinde rakipleri olan Hong Kong eski Maliye Bakanı John Tsang ile emekli yargıç Woo Kwok Hing'e göre sadece %30 oranında halktan destek alması Carrie Lam'ın Hong Kong adına güçlü bir lider olacağı konusunda şüpheleri artırmıştır. Seçimin bir diğer adayı olan John Tsang'ın ise seçim öncesi yapılan anketlerde demokrasi yanlılarının oylarıyla halk desteğinin %50 olması, Hong Kong'da kamuoyunun talepleri ve seçimleri arasında önemli bir farka işaret etmiştir. Çin merkezi yönetiminin Hong Kong'a müdahalelerine karşı tepkilerin yükseltildiği bir dönemde seçilen Carrie Lam, Çin yönetiminin seçtiği aday olması ve Çin merkezi yönetimine yakınlığıyla bilinmesi Hong Kong'da yönetime karşı duyulan memnuniyetsizliğin devamı anlamına gelmiştir. Hong Kong Baş Yöneticisi Carrie Lam, seçimlerin ardından "şimdi yaraları sarma ve birliği sağlama zamanı" açıklamasında bulunmuştur (Özay, 2017).

Xi Jinping, 1 Temmuz 2017'de Hong Kong'un Çin'e devredilişinin 20. yıl dönümünü kutlamak amacıyla Hong Kong'a gelmiştir. Hong Kong'da bulunan

Çin Halk Kurtuluş Ordusu Garnizonunu denetleyen Xi, burada yapmış olduğu açıklamada askerlere “Hong Kong’un refahını ve istikrarını sağlam bir şekilde korumalarını” emretmiştir. Garnizon için Xi, “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesini korumak adına önemli bir güç ve Hong Kong’un refah ve istikrarının önemli bir köşe taşı olduğunu söylemiştir (Xinhua, 2017b).

Hong Kong’da 20. yıl dönümü kutlamalarında konuşma yapan Xi, son yirmi yılda Hong Kong’daki “Tek Ülke, İki Sistem” uygulamasını, rüzgar ve yağmura rağmen güçlü ve sağlam duran bir meyve ağacının büyümesine benzetmiştir. Ayrıca Xi, “ülkenin ana merkezinde sosyalizmi ve belirli bölgelerinde kapitalizmi içeren uygulamalarla” Çin siyasi tarihinde görülmemiş bir başarı elde ettiklerini söylemiştir. Hong Kong halkı “kendilerine, Hong Kong’a ve Çin’e tam güven duymaları” gerektiğini söyleyen Xi’ye göre, gelecek nesiller, kararlı bir şekilde “Tek Ülke, İki Sistemi uygulamak ve geliştirmek” zorundadır (Xinhua, 2017c).

Hong Kong’da 2014 yılındaki Şemsiye Hareketi’nin ardından yeni protestolar, suçluların Çin’e iadesini kolaylaştıran yasa tasarısının 3 Nisan 2019 tarihinde Hong Kong Yasama Meclisi’ne sunulmasıyla başlamıştır. Hong Kong vatandaşı olan Tong-kai Chan adlı bir gencin, Tayvan’da hamile olan kız arkadaşını öldürmesi üzerine Tayvan hükümetinin Hong Kong’dan suçlunun iadesini talep etmesi üzerine yasa tasarısı hazırlanmıştır. Çin’in Tayvan’ın egemenliğini tanımamasından dolayı Hong Kong ile Tayvan arasında suçluların iadesine dair bir anlaşma yapılmamıştır. Suçlunun Tayvan’a iadesi için Hong Kong Yasama Meclisi’nde iç mevzuatta değişiklik yapma çalışmaları, mevzuata eklenmek istenilen madde sayesinde Çin’e ve Çin’in Makao Özel İdare Bölgesine de iade etme imkanı sağlamıştır (Sobır, 2019). Bu sebeple yasanın hukukun üstünlüğü, özgürlük ve özerklik statüsüne zarar verebileceği endişeleri üzerine 2019 protestoları başlamıştır (Ekrem, 2019).

Hong Kong’un “suçluların” sığındığı bir şehir haline geldiğini öne süren, Hong Kong Güvenlik Bakanı John Lee, “İade Yasasını” hazırlama fikrini ortaya atan ve yasa tasarısını oluşturan kişi olarak ön plana çıkmıştır (Öney, 2019). Hong Kong Baş Yönetici Carrie Lam de, yasa tasarısının önemli ve gerekli olduğunu, “Hong Kong’un adaleti savunmasına ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olacağını” söylemiştir. Yasa tasarısına karşı çıkan milletvekilleri ise yapılacak değişikliğin, Hong Kong’un özgürlüklerini ortadan kaldırılabileceğini ve Çin’in Hong Kong’daki siyasi muhalifleri hedef almasıyla sonuçlanacağını savunmuşlardır. Hong Kong Parlamentosunda, yasa tasarısına karşı çıkan milletvekilleriyle, Çin yanlısı milletvekilleri arasında kavga çıkmış ve çok sayıda milletvekili yaralanmıştır (Saçaralp, 2019).

Hong Kong meclis binası önünde toplanan ve meclis binası içerisine zorla girilen protestocular, meclis genel kurul salonuna Britanya sömürgesiyken kullanılan Hong Kong bayrağını asmıştır. Polis, protestocuları biber gazı kullanarak parlamentodan çıkarması üzerine protestolar meclis binası önünde devam etmiştir. Baş Yönetici Carrie Lam, protestocuları sert sözlerle eleştirmiş ve protestocuların

“aşırı güç kullandıklarını” belirterek, “bu ciddi şekilde kınamamız gereken bir durum, çünkü Hong Kong’da hiçbir şey hukukun üstünlüğünden daha önemli değildir” demiştir. Olayların ardından Çin hükümeti Carrie Lam’a ve emniyet güçlerine destek mesajı vermiştir. Çin hükümet sözcüsü protestoları, “hukukun üstünlüğünü ayaklar altına alan ağır yasadışı eylemler” olarak tanımlayarak “Hong Kong’un temel çıkarlarına aykırı” olduğunu açıklamıştır (Deutsche Welle Türkçe, 2019).

Hong Kong sokaklarında başlayan küçük protestolar, Çin ve Hong Kong hükümetlerini hedef alan geniş kapsamlı protestolara dönüşmüştür. Hong Kong’da protestocular protestoların bitmesi için hükümete beş talepte bulunmuştur. Talepler; suçluların iade yasasının tamamen kaldırılması, tutuklu bulunan protestocuların serbest bırakılması, hükümet tarafından “isyan” suçlamasının kullanılmaması, polis müdahaleleriyle ilgili bağımsız bir soruşturma yapılması ve Hong Kong Baş Yönetici seçimlerinde genel oy hakkı tanınmasıdır (Korkmaz, 2019a).

Hong Kong yönetimi protestocuların taleplerine ilişkin herhangi bir açıklama yapmamış ve Çin merkezi hükümetin taviz vermeme konusundaki kararlı yaklaşımını uygulamıştır. İstenilen tüm taleplere rağmen yasa tasarısının Yasama Meclisi’nde kabul edilmesi durumunda protestolar dışında bazı hukuki sorunlarda ortaya çıkacaktır. Çin’in imzalamış olduğu Ortak Deklarasyona göre, Hong Kong’un kendi yargı sistemi vardır. Yasanın kabul edilmesiyle Çin ve Hong Kong Ceza Hukuku arasında uyumsuzluk gündeme gelecektir. Çin Ceza Hukuku’nda suç sayılan birçok eylem, Hong Kong yasalarında suç sayılmamıştır. Bu sebeple yasa tasarısı, Hong Kong halkı için olumsuz sonuçlar yaratabilecektir (Sobır, 2019).

Protestolar sırasında özellikle Çin’in ulusal simgelerine zarar veren protestocular, Çin medyasının sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Çin medyası protestoculara daha sert müdahale edilmesi gerektiğini ifade eden yayınlar yapmıştır. Çin Savunma Bakanlığı sözcüsü Wu Qian, Çin’in Hong Kong hükümetine ve polisine olan desteğini ve güvenini vurgulamış, Çin medyasında çıkan müdahale edilebileceği yönündeki haberlere karşılık “Hong Kong yönetimi tarafından bir talep gelmesi durumunda Çin Ordusunun kamu düzenini korumak için müdahale edebileceğini” açıklamıştır. Çin hükümeti Hong Kong yasasının 14. maddesine göre, Hong Kong hükümetinin “gerektiğinde, kamu düzenini korumak ve felaket gibi durumlarda Çin merkezi hükümetinden yardım isteyebileceğini” belirtmiştir (Korkmaz, 2019a).

Protestolar, Hong Kong’da giderek demokrasi yanlısı ve Çin’e yakın olan güçler arasında bir mücadele görüntüsüne dönüşmüştür. Protestocular 2019 Ağustos ayında Hong Kong Havaalanına girmiş, protestolar sebebiyle uçuşlar yapılamamış ve havaalanı bir süreliğine kapanmıştır. Hong Kong’da yaşanan protestolara ek olarak Çin’in Hong Kong’un yakınlarındaki Shenzhen şehrine çok sayıda askeri yığınak yapması bir müdahaleye hazırlandığı görüntüsü vermiştir. Çin’in protestocular için açıklamalarında kullandığı “isyncılar” tanımlaması, havaalanı protestolarının ardından “terörist eylemciler” olarak sert bir yaklaşıma dönüşmüştür (Çelikkol, 2019).

Çin devlet konseyine bağlı Hong Kong ve Makao İşleri Ofisi'nden yapılan açıklamada, Çin'e zarar verebilmek için Hong Kong'un bir üs olarak kullanıldığını, Hong Kong'daki protestoların barışçıl gösteri kapsamının çok ötesine geçtiğini ve "Tek Ülke, İki Sistem" ilkesine zarar verildiğini belirtmiştir. Hong Kong Baş Yönetici Carrie Lam'ın protestoların devam etmesi üzerine "Hong Kong'daki durum daha da kötüye giderse Çin hükümeti oturup seyretmeyecektir" şeklindeki açıklaması Çin'in müdahale olasılığının olduğu algısını güçlendirmiştir (Korkmaz, 2019a). Hong Kong'da bulunan Kızıl Ordu Garnizon komutanı da, protestoların "Tek Ülke, İki Sistem ilkesini tehlikeye attığını" ileri sürerek "asla kabul edilemez olduğunu" ve "gerekirse müdahale edebileceklerini" açıklamıştır (Yıldızoğlu, 2019).

Çin yönetiminin protestocular ile sokaklar dışında mücadele ettiği bir diğer alan sosyal medya olmuştur. Sosyal medya üzerinden Çin ile protestocular arasında "propaganda savaşı" yürütülmüştür. Çin kendi halkı için kurmuş olduğu milyonlarca kamera ve yüz tanıma sistemiyle iç güvenlik kontrolünü sağlarken, Hong Kong da sosyal medya üzerinden organize olan "lidersiz protestoları" kontrol altına almakta zorlanmıştır. Çin yönetimi sosyal medyada protestoları kontrol etmek için çok sayıda hesap açmış ve karşı propaganda çalışması yapmıştır (Kabakçı, 2019).

Çin ile ABD arasında "Ticaret Savaşları" üzerinden 2018 yılından itibaren artan gerilim, Hong Kong protestoları ile iki ülke arasında yeni gerilimlere yol açmıştır. ABD Başkanı Donald Trump başta olmak üzere ABD Kongre üyelerinin Hong Kong'daki protestoculara yönelik destek mesajları gerginliği artırmıştır. Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hua Chunying, Hong Kong'daki protestoların "ABD'nin eseri" olduğunu ve "Hong Kong'dan elini çekmesi gerektiğini" söylemiştir. Trump'ın Hong Kong'daki protestolarla ilgili Twitter paylaşımları özellikle Çin tarafında belirgin bir öfkeye neden olmuştur. Çin hükümeti protestoların dışardan destek gördüğüne dair yaklaşımını her açıklamasında gündeme getirmiştir (Korkmaz, 2019a).

Yakın dönem siyasetinde Çin'in "hainleri" tanımlamak için kullanmış olduğu "dörtlü çete"¹ etiketi Hong Kong protestolarını destekleyen üst düzey dört isim için de kullanılmıştır. Çin medyası "Hong Kong'u felakete sürükleyen 4'lü çetenin maskesi düşüyor" adlı bir video hazırlamıştır. Çin medyası videoda dörtlü çete olarak anılan kişilerin Hong Kong gençlerini yanlış yönlendirdiğini, protestoları medya ve finans konularında desteklediklerini, ABD ve Avrupa başta olmak üzere dış güçlerden protestolara destek aldıklarını savunmuştur (Kabakçı, 2019; Çalışkan, Aygün ve Aras, 2020).

¹ Mao'nun 1976'daki ölümünün ardından Çin'de kimin iktidara geleceği ile ilgili şiddetli bir mücadele başlamıştır. Mücadelenin bir tarafında Mao tarafından başbakan vekili olarak atanan Hua Guofeng ve çevresi bulunuyordu. Diğer tarafta ise, Mao'nun dul eşi Jiang Qing ve onun katılımlarını sağladığı üç kişi bulunmaktaydı. Bkz. Coase ve Wang, 2015, s. 57-60.

Xi Jinping, Ekim 2019'daki açıklamasında, “Çin'in herhangi bir yerini bölme girişiminde bulunanların bedenleri çiğnenecek ve kemikleri ufalanacak. Ayrıca Çin'i bölme girişimlerini destekleyen dış güçlerin hayalleri de Çin halkı tarafından boşa çıkarılacaktır.” şeklinde yaşanan gelişmelere karşı sert bir tepki göstermiştir (Bağ, 2019).

Hong Kong'da aylardır süren protestolar nedeniyle, Baş Yönetici Carrie Lam'ın üzerindeki baskı sürekli olarak artmıştır (Kabakcı, 2019). Bunun üzerine Lam, “toplumda çok büyük fikir ayrılıklarına yol açtığını” gerekçe göstererek, “Suçluların Çin'e İadesi” yasa tasarısının geri çekildiğini açıklamıştır (Öncan, 2019). Yasa tasarısının geri çekilmesini yeterli bulmayan protestocular, Carrie Lam'ın istifa etmesini ve diğer taleplerinin de karşılanmasını istemiştir. Yasa tasarısının geri çekilmesine rağmen protestoların devam etmesi Çin'i oldukça rahatsız etmiştir (Çelikkol, 2019).

Hong Kong'da yaşanan protestolar Hong Kong-Çin ilişkilerinde büyük bir değişime yol açmıştır. Hong Kong üniversitesinde yapılan araştırmalara göre, Hong Kong'da “Çinli” kimliğinde bir zayıflamanın ve “Hong Konglu” kimliğinde de bir güçlenmenin olduğu görülmüştür. 2008 yılında Pekin Olimpiyatları öncesinde yapılan araştırmada Hong Kongluların 18-29 yaş aralığındaki % 41.2'si ile 30 yaş üstü Hong Kongluların % 54.5'i kendisini “Çinli” olarak tanımlamıştır. 2014 ve 2019 yıllarında yaşanan protestolar sonrasında ise, Hong Kongluların sadece % 11'i kendisini “Çinli” olarak tanımlarken, 18-29 yaş aralığındaki Hong Kongluların ise sadece % 3'ü “Ben Çinliyim” demiştir (Öncan, 2019).

Hong Kong'da protestoların gölgesinde 2019 Kasım ayında yerel seçimler yapılmıştır. Sonuçlara göre 18 seçim bölgesinden 17'sini kazanan demokrasi yanlıları, Çin yanlılarına karşı büyük bir başarı elde etmiştir. Çin Dışişleri Bakanı Vang Yi, Hong Kong'da devam eden protestolara ve yerel seçimlere ilişkin “Hong Kong'da ne olursa olsun Çin topraklarının parçası olmaya devam edecek” ve “Hong Kong'un istikrarına ve refahına zarar vermeye yönelik tüm girişimler başarısız olacaktır.” açıklamasını yapmıştır (Bloomberg HT, 2019).

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Jeremy Hunt, Çin'in 1984'te imzalanan Ortak Deklarasyona uymadığı uyarısında bulunarak “Hong Kong halkının arkasındayız ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesini bekliyoruz” demiştir. Çin'in Londra Büyükelçisi Liu Xiaoming ise, “bazıları Hong Kong'u hâlâ İngiliz yönetimi altında sanıyor” diyerek tepkisini göstermiştir. Büyükelçi ayrıca “Bay Hunt'a sormak istiyorum: İngiliz sömürge dönemindeki Hong Kong'da herhangi bir demokrasi var mıydı? Hong Kongluların protesto etme hakkı bile yoktu” demiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur (Korkmaz, 2019b).

Xi Jinping, Makao'nun Çin'e devredilişinin 20. yıldönümü kutlamalarında yapmış olduğu açıklamalarda, “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesinin Hong Kong ve Makao'nun geleceği için tek yol olduğunu ve dış müdahalelere karşı bir kalkan görevi gördüğünü söylemiştir. Xi, “Tek Çin” ilkesinin kırmızı çizgileri olduğunu ve kararlılıkla bu ilkeyi sürdüreceğini vurgulamıştır. Çin'in ulusal egemenlik,

güvenlik ve kalkınma çıkarlarını korumak için “kaya gibi sağlam bir kararlılığa” sahip olduğunu ve “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesinin küresel olarak tanındığını ancak “sürekli iyileştirmelere” ihtiyaç duyduğunu söylemiştir (Siu ve Cheung, 2019).

2020 Ulusal Güvenlik Yasası ve Tepkiler

Hong Kong’da 2019 yılında “Suçluların Çin’e İadesi” yasa tasarısı ile başlayan protestolar, 2020 yılının ilk aylarında koronavirüs (COVID-19) salgını nedeniyle durma noktasına gelmiştir. Koronavirüs salgınının kontrol altına alınmasının ardından Çin Ulusal Halk Kongresinin (*National People’s Congress*), 22 Mayıs 2020’de Hong Kong’da hükümet karşıtı protestocularla etkin mücadele edilebilmesi amacıyla ulusal güvenliği güçlendiren bir yasa tasarısı sunması yeni bir protesto hareketliliğini başlatmıştır. Çin bu adımıyla ayrılıkçı ve yıkıcı faaliyetlerle terörizmi yasaklayacak yeni bir ulusal güvenlik yasası çıkarmayı amaçlamıştır (Aydın, 2020). Çin’in 22 Mayıs’ta yasa tasarısını parlamentoya sunmasının ardından 24 Mayıs’ta yasaya karşı protestolar düzenlenmiştir (Hatip, 2020).

“Ulusal Güvenlik Yasası”, 28 Mayıs 2020’de Çin Ulusal Halk Kongresi’nde bulunan 5 bin delegeden 2.878 oy alarak kabul edilmiştir. Yasanın kabul edilmesinin ardından Hong Kong Baş Yöneticisi Carrie Lam, yasanın “Hong Kong’da ulusal güvenliği tehdit eden çok küçük bir azınlığı cezalandıracağını”, “Hong Kong vatandaşlarının yasal hak ve özgürlüklerini etkilemeyeceğini” savunmuş ve Hong Kong halkının yasayı tamamen destekleyeceğine güçlü şekilde inandığını söylemiştir (Kabakcı, 2020). Çin’in Hong Kong’daki İrtibat Bürosu Direktörü Luo Huining, Hong Kong’daki hükümet karşıtı protestolara yönelik “dış müdahale, bağımsızlık yanlısı güçler ve radikal şiddetle mücadele etmek için ulusal güvenlik yasasının çıkarılması” gerektiğini açıklamıştır (Aydın, 2020).

Çin’in 2020 hamlesi Hong Kong-Çin arasındaki ilişkiyi “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesi doğrultusunda yeniden düzenleyip istikrarlı bir şekilde yönetme arzusu olarak görülmüştür. Hong Kong Dışişleri Bakanlığı tarafından Ulusal Halk Kongresinde yapılan sunumda yasa için beş temel sebebe dikkat çekilmiştir (Albert, 2020):

1. Hong Kong için ulusal güvenlik yasasının hem uygun hem de gerekli olduğu,
2. Çin’in hazırlamış olduğu yasanın hem adil hem de meşru olduğu,
3. Yasanın “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesinin başarısını sağlayacağı,
4. Halkın yeni yasadan korkmaması ve paniğe kapılmaması gerektiği,
5. Çin hükümetinin ulusal egemenliği desteklediği ve Hong Kong’un içişlerine herhangi bir dış müdahale yapılmaması için hazırlandığı söylenmiştir.

İngiltere ve ABD, Çin’in Hong Kong Temel Yasasını ihlal ettiğini ve hatta bunun “Tek Ülke, İki Sistem”in sonu olacağını söylemişlerdir. ABD Başkanı Trump konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır (Oğuz, 2020):

“Çin’in son adımları göstermiştir ki Hong Kong artık yeterince otonom bir bölge değildir. Çin, ‘tek ülke, iki sistem’ formülünü, ‘tek ülke tek sistem’ olarak değiştirdi. Bu nedenle de yönetimime Hong Kong’a verilen politika ayrıcalıklarımı kaldırılması talimatı veriyorum.[...] ABD’nin, Hong Kong’a zarar veren Çin ve Hong Konglu yetkililere de yaptırım için gerekli adımları ataca[ktır].”

Ancak Çin Ulusal Halk Kongresinin Hong Kong’da ulusal güvenlikle ilgili yasaları yürürlüğe koyma hakkı tam olarak Hong Kong Temel Yasası’nda mevcuttur. Hong Kong Temel Yasası’nın 18. maddesine göre (Kai, 2020):

“Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesinin bir savaş durumu ilan etmeye karar vermesi veya Hong Kong Özel İdare Bölgesi’nde ulusal birliği veya güvenliği tehlikeye atan ve Bölge hükümetinin kontrolü dışında olan kargaşa nedeniyle, Bölge’nin olağanüstü halde olduğuna karar verirse, Merkezi Halk Hükümeti Bölge’deki ilgili ulusal yasaları uygulayacak bir emir verebilir.”

Hong Kong Temel Yasasının 23. maddesine göre ise, hükümetin gerekli görmesi durumunda, Çin merkezi hükümetini yıkma, isyana teşvik, vatana ihanete karşı yasalar çıkarmasına izin verilmiştir. Hong Kong hükümeti 2003 yılında da 23. madde kapsamında bir Ulusal Güvenlik Yasası hazırlamış, fakat o dönemde artan tepki ve protestolar sebebiyle geri adım atmıştır. Çin yönetimi, Hong Kong’un kendi güvenlik yasasını meclisten geçiremeyeceğine ve NPC’nin sorumluluğu alması gerektiğini açıklamıştır. “Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası”, bölgede Çin yönetiminin gücünü artıracak en önemli yasa olarak değerlendiriliyor (Aydın, 2020).

İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Hong Kong’da ulusal güvenlik yasası uygulanırsa İngiltere tarafından söz konusu pasaport sahiplerine vizesiz erişimi periyodik olarak uzatma, çalışma ve göçmenlik hakkı tanınması gibi hususların devreye girebileceğini söylemiştir. Johnson ayrıca “Yaşam tarzları ile ilgili endişelenen Hong Kong halkı için Pekin’in, ulusal güvenlik yasasını uygulaması sonucunda İngiltere göçmenlik kurallarını değiştirmeye hazır olduğunu” ifade etmiştir. Hong Kong’da yaklaşık 350 bin kişinin İngiliz pasaportu bulunmaktadır. Ayrıca 2.5 milyon kişinin daha başvurmak için uygun şartlara sahip olduğu belirtilmiştir (Johnson, 2020). Söz konusu pasaportlar ile altı aya kadar İngiltere’ye vizesiz erişim sağlanabilmiştir.

Sonuç

Çin’in Hong Kong üzerindeki 23 yıllık hâkimiyetine bakıldığında küçük ya da büyük her bir protestonun ya da siyasi krizin altında yasal bir meselenin olduğu görülmüştür. Her protestonun sebebi farklı olsa da her defasında protestolar se-

çimlerde genel oy hakkı verilmesi çağrısında birleşmiştir. Hong Kong’da protestoların ortaya çıkmasında 1997 yılından itibaren “Tek Ülke, İki Sistem” ilkesinin istenilen düzeyde benimsenmemiş olması da bir diğer sebep olmuştur. 1997’den sonraki süreçte, Hong Kong halkının önemli bir bölümü Çin’in siyasi sistemini tam olarak kabul etmek istemediği için Çin yönetimine karşı ciddi tepkiler görülmüştür. Çin ise, 2014 ve 2019 yıllarındaki protestolar sonrası Hong Kong’daki medya ve eğitim kurumları üzerindeki etkisini artırmaya çalışmıştır. Çin’in Hong Kong’u yönetme konusunda sergilediği bu yaklaşım, hem Hong Kong halkının tepkisine neden olmuş hem de politikalarına karşı küresel anlamda daha çok şüphe yaratmıştır.

2014 yılında ÇKP, Hong Kong vatandaşlarının 2017 Baş Yönetici seçimlerinde genel oy kullanımına izin vereceğini ancak Çin tarafından belirlenen adaylar arasından seçim yapılabileceğini açıklamıştır. Hong Kong’daki seçim sürecinin bu şekilde gerçekleşmesi “özerklik” konusunda önemli ölçüde çelişkiler yaratmıştır. Bu bağlamda, Hong Kong halkı 26 Eylül-15 Aralık 2014 tarihleri arasında “Şemsiye Hareketi” olarak da adlandırılan protestolar gerçekleştirmiştir. Her ne kadar beklentileri karşılayamasa da Şemsiye Hareketi, Hong Kong’un özerkliğini ve Çin’den farklı olarak sahip olduğu hakları korumak adına önemli bir adım olmuştur.

2019 yılında ise suçluların Çin’e iadesine izin verecek yasa tasarısının hazırlanması ve meclis oylamasına sunulması protestoların yeniden başlamasına yol açmıştır. Protestoların aylarca sürmesi ve protestocuların Temmuz ayında Hong Kong meclis binası işgali, ardından Ağustos ayında Hong Kong Uluslararası Havalimanı işgali, Çin ile protestocular arasındaki gerginliği artırmış ve Çin protestoları “terörizm” olarak tanımlamıştır. Aşağıdaki tabloda 2014 ve 2019 protestolarına ilişkin bir karşılaştırma yapılmıştır:

	2014	2019
Hareketin adı	Şemsiye Hareketi	Yok
Lider	Joshua Wong	Yok
ABD’nin yaklaşımı	Pasif	Aktif
Hong Kong’da Yönetim Değişikliği	Leung Chun Ying (2012-2017) İstifa etmemiştir	Carrie Lam (2017-) İstifa etmemiştir
Müdahale Şekli	-Sert polis müdahalesi -Askeri müdahale gündemde değil	-Sert polis müdahalesi -Askeri müdahale gündemde
Xi Jinping’in Yaklaşımı	Pasif	Aktif

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Hong Kong'un demokrasi yanlısı milletvekili Claudia Mo'nun 2019 protestoları sırasında "Şemsiye Hareketi'nin sonunda 'geri döneceğiz' dememiş miydik? Ve şimdi geri döndük!" demesi, aslında Şemsiye Hareketi ile 2019 yılındaki protestolarının nasıl bir devamlılık ilişkisine sahip olduğunu göstermiştir (Korkmaz, 2019b). Hong Kong'daki 2014 ve 2019 protestoları, 1989 yılında yaşanan ve yüzlerce protestocunun ölümü ile sonuçlanan "Tiananmen Meydanı Olayları"ndan bu yana Çin hükümetine karşı gerçekleşen en ciddi protestolar olmuştur.

Xi Jinping'in "Çin Rüyası" imajının zarar görmemesi ve Hong Kong'daki protestoları yönetemediği gibi bir algının oluşmaması için askeri müdahale seçenekleri yerine hukuki yasal zemin şartlarında protestolar ile mücadele ettiği görülmüştür. Çin'in toprak bütünlüğünü korumak istediğini her açıklamasında dile getiren Xi, bu nedenle tüm göstericileri ve demokrasi yanlısı politik söylemleri Çin'e karşı potansiyel tehdit olarak görmüştür.

Hong Kong protestolarında Çin lideri Xi Jinping'in ardından ikinci en önemli aktör Hong Kong Baş Yönetici Carrie Lam olmuştur. 2014 protestoları sırasında Baş Yönetici Sekreteri olan ve Baş Yönetici ile birlikte o dönemde de istifası istenen Lam, Çin yanlısı bir tutum sergilemiş ve 2017 yılında Çin'in desteklediği tek aday olarak Baş Yönetici seçimlerini kazanmıştır. Hong Kong'un ilk kadın Baş Yöneticisi olan Lam, 2019 yılında protestocuların sunmuş oldukları beş talebin sadece birini gerçekleştirmiş ve yasa tasarısının geri çekildiğini açıklamıştır. Protestocuların istifasını istediği Lam, liderliğine övgü ile bahsettiği Xi'nin desteğini alarak protestoculara taviz vermemiştir. Carrie Lam'ın bir sonraki Hong Kong seçimlerine kadar görevinin başında olacağına kesin gözüyle bakılıyor.

Ekrem'in (2019) belirttiği gibi, "Hong Kong sorunu çözülemediği veya çözümsüz sürece bırakıldığı takdirde bölge Çin için dünyaya açılan bir kapı değil, Çin'in siyasî, ekonomi ve finansal alanında bir yük olacaktır." Hong Kong'daki gelişmeler, Çin'in ABD ile "Ticaret Savaşları" adı altında girmiş olduğu mücadele ve diğer yandan "Tek Kuşak ve Tek Yol" gibi küresel ekonomiye etki edecek girişimleri açısından işleri daha da zorlaştırmıştır. Çin'in ise bu süreçte istediği en son şey içeride Hong Kong protestoları ile uğraşmak zorunda kalmasıdır.

Xi Jinping yönetimindeki Çin'in 2014 ve 2019 yıllarındaki Hong Kong protestolarıyla ilgili olarak yaklaşımlarındaki farklılığın temelinde, 2012'de iktidara gelen Xi'nin 2014 yılına göre 2019 yılında daha güçlü bir şekilde partiye ve ülkeye liderlik etmiş olması üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu sebeple Xi'nin 2014 Şemsiye Hareketi protestolarına Çin Devlet Başkanı olarak ilk ciddi yönetim krizi olması sebebiyle daha sakin ve uzlaşmacı bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. 2019 yılındaki protestolarda ise hem Çin halkı tarafından hem de dış ülkeler nezdinde çok daha güçlü ve başarılı bir lider konumunda olması sebebiyle protestolara daha net ve sert bir yaklaşımda bulunmuş ve 2014 yılına göre daha etkili bir politika uygulamıştır.

ABD ise Çin ile birçok alanda/konuda yürüttüğü mücadeleye Hong Kong'u da eklemiştir. Protestolara ilişkin Xi ve Çin Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan

açıklamalarda, ABD'nin yaklaşımına tepki göstermek öne çıkmıştır. Çin yönetimi içişlerine karışılmaması ilkesinden hareketle protestocuların arkasında “yabancı güçlerin” olduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede Xi'nin 2014 ve 2019 Hong Kong protestolarına yaklaşımındaki farklılık da dikkat çeken bir husus da ABD'nin yaklaşımı olmuştur. Barack Obama ve Trump döneminde ABD'nin yaklaşımları çok farklı olmuştur. 2014 protestolarında pasif kalan Xi'nin karşısında protestolara mesafeli duran bir Obama yönetimi varken, 2019 protestolarında doğrudan bir tavır alan ve aktif bir şekilde protestolarla ilgilenen Trump yönetimi karşısında da protestolarla aktif bir şekilde mücadele edenin Xi olduğu görülmüştür.

Xi Jinping, 2014 ve 2019 protestolarında istenilen taleplere karşı taviz veremeyerek, Hong Kong halkının demokratik seçim haklarını kazanmaya dair umutlarını azaltmıştır. Hong Kong halkı ise tek imkânı olan protesto yapma haklarını kullanarak seslerini duyurmaya çalışmaktadır. Hong Kong halkının çoğunun protestolara katılması sorunun sadece yasal sistemleriyle ilgili olmadığını, aynı zamanda kimlikleriyle ve yaşam tarzlarıyla ilgili olduğunu göstermiştir. Geleceğe yönelik önemli bir durum da, Hong Kong'u 2047 yılına kadar büyük bir belirsizliğin beklediğidir. Çünkü Hong Kong'un statüsüne ilişkin anayasada yer alan düzenlemeler 2047 yılında sona erecektir. 2047 sonrası süreç ise, hala belirsizliğini korumaktadır.

Şemsiye Hareketi'nden farklı olarak 2019 protestolarında özellikle yaygınlaşan askeri müdahale olabileceği söylentileri protestocuları vazgeçirmek amacıyla sıklıkla kullanılmıştır. Bu durum da, Hong Kong protestolarının artan şiddetinin aynı zamanda Xi'nin yaklaşımındaki sertliği de artırdığını göstermiştir. Xi'nin Doktrinindeki maddelerden biri olan “‘Tek Ülke İki Sistem’ prensibinin korunması ve ulusal birliğin yayılması” kuralı çerçevesinde Hong Kong protestoları değerlendirilebilir. Bu nedenle, Xi döneminde meydana gelen 2014 ve 2019 protestoları Çin yönetimi için taviz verilemeyecek bir konu olarak görüldüğünden geçmişte ve günümüzde yaşanan protestoların Çin yönetimine karşı ilerleyen yıllarda da devam edeceğini beklemek mümkündür.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. (2020). *Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği*. (Yüksel Taşkın, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Albert, E. (2020). Beijing's National Security Messaging on Hong Kong. *The Diplomat*. 28 Mayıs 2020. 24 Haziran 2020 <https://thediplomat.com/2020/05/beijings-national-security-messaging-on-hong-kong/> adresinden erişilmiştir.
- Aydın, N. (2020). Çin'den 'Hong Kong Ulusal Güvenlik' yasası girişimi. *Anadolu Ajansı*. 21 Mayıs 2020. 24 Haziran 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinden-hong-kong-ulusal-guvenlik-yasasi-girisimi/1849461> adresinden erişilmiştir.
- Bag, M. (2019). Çin Devlet Başkanı Xi Jinping: Çin'i bölmeye çalışanların bedenini çiğner, kemiklerini ufalarız. *Euronews Türkçe*. 14 Ekim 2019. 19 Nisan 2020 <https://>

- tr.euronews.com/2019/10/14/cin-devlet-baskan-si-cinping-cini-bolmeye-calisanlarin-bedenini-cigner-kemiklerini-ufalar adresinden erişilmiştir.
- BBC News. (2018). Profile: China's President Xi Jinping. <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11551399> (E.T. 19 Nisan 2020).
- BBC Türkçe. (2014). Hong Kong: On binlerin protestosu sürüyor. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140929_hong_kong_protesto_2 (E.T. 10 Mart 2020).
- BBC Türkçe. (2017). Çin lideri 'yeni çağ' doktrinini açıkladı: Modern sosyalizm. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41682521> (E.T. 15 Mart 2020).
- Becker, J. (2007). *Ejder Şahlanıyor: Bugünkü Çin'e içeriden bir bakış*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Blanchard, B. (2012). Xi Jinping's journey from China party elite to party leader. *Reuters*. 7 Kasım 2020 <https://www.reuters.com/article/us-china-congress-xi-idUSBRE8AE0BZ20121115> adresinden erişilmiştir.
- Bloomberg HT. (2019). Çin/Yi: Hong Kong Çin topraklarının parçası olmaya devam edecek. <https://www.bloomberght.com/cinyi-hong-kong-cin-topraklarinin-parcasi-olmaya-devam-edecek-2238721> (E. T. 20 Nisan 2020).
- Bush, R.C. (2014). Hong Kong: Examining the Impact of the "Umbrella Movement". *Brookings*. 3 Aralık 2014. 28 Mayıs 2020 <https://www.brookings.edu/testimonies/hong-kong-examining-the-impact-of-the-umbrella-movement/> adresinden erişilmiştir.
- Chan, J. (2014). Hong Kong's Umbrella Movement. https://hub.hku.hk/bitstream/10722/208215/1/Conasya_tent.pdf (E.T. 28 Mayıs 2020).
- Chan, J.M. ve Lee, F.L.F. (2007). Political Opportunities, Social Mobilization and Collective Action: The Re-invigorated Pro-Democracy Movement in Hong Kong. *China Review*. 7, (2), s.93-121.
- Chow, P.A. (2015). Police-related statements during the Umbrella Movement in Hong Kong—"laying hands down" or an attempt at discursive formation. *Inter-Asia Cultural Studies*. 16, (3), s.470-487. DOI: 10.1080/14649373.2015.1069056
- Coase, R. ve Wang, N. (2015). *Çin Nasıl Kapitalist Oldu?*. (İlkay Yılmaz, Çev.). Ankara: BigBang Yayınları.
- Connors, A. (2015). Hong Kong's umbrella movement: A timeline of key events one year on. *ABC News*. 15 Haziran 2015. 18 Mart 2020 <https://www.abc.net.au/news/2015-09-28/timeline-hong-kong-umbrella-movement-one-year-on/6802388?nw=0> adresinden erişilmiştir.
- Çalışkan, E.; Aygün, M. ve Aras, İ. (2020). Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin 2019 Hong Kong Protestolarına Yaklaşımları. *International Journal of Politics and Security*. 2, (4), s.246-266.
- Çelikkol, O. (2019). Uzak Doğu'da ne oluyor?. *Hürriyet*. 20 Ağustos 2019. 12 Mayıs 2020 <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/uzak-doguda-ne-oluyor-41306453> adresinden erişilmiştir.
- Demir, E. (2020). Korona virüsü, Çin rüyası ve ÇKP'nin geleceği. *Gazete Duvar*. 25 Haziran 2020 <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/04/25/korona-virusu-cin-ruyasi-ve-ckpnin-gelecegi/> adresinden erişilmiştir.
- Deutsche Welle Türkçe. (2014). Çin medyasında Hong Kong sansürü. <https://www.dw.com/tr/%C3%A7in-medyas%C4%B1nda-hong-kong-sans%C3%BCr%C3%BC/a-17970255> (E.T. 18 Mart 2020).
- Deutsche Welle Türkçe. (2019). Hong Kong'da göstericilerin parlamentoyu işgaline Çin tepki gösterdi. <https://www.dw.com/tr/hong-kongda-g%C3%B6stericilerin-parlamentoyu-i%C5%9Fgaline-%C3%A7in-tepki-g%C3%B6sterdi/a-49441696> (E.T. 18 Mart 2020).
- Dirlik, A. (2014). Minik fare kükredi: Hong Kong'un Demokrasi Hareketi. *Agos*. 6 Ekim 2014. 12 Nisan 2020 <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/8174/minik-fare-kukredi-hong-kongun-demokrasihareketi> adresinden erişilmiştir.

- Durul, T. (2014). APEC Liderler Zirvesi başladı. *Anadolu Ajansı*. 9 Kasım 2014. 21 Nisan 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/apec-liderler-zirvesi-basladi/103377> adresinden erişilmiştir.
- Economy, E. C. (2018a). China's New Revolution: The Reign of Xi Jinping Economy. *Foreign Affairs*. 97, (3), s.60-74.
- Economy, E. C. (2018b). *The Third Reveltuion: Xi Jinping and The New Chinese State*. Oxford: Oxford University Press.
- Ekomonitör. (2018). Xi Jinping, yeniden Çin Devlet Başkanı Seçildi – Xi Jinping Kimdir?. <http://www.ekomonitor.com.tr/cin-monitoru/xi-jinping-yeniden-cin-devlet-baskani-secildi-xi-jinping-kimdir/> (E.T. 20 Haziran 2020).
- Ekrem, E. (2019). Hong Kong Krizi ve Çözümü. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. 6 Eylül 2019. 6 Mayıs 2020 <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/hong-kong-krizi-ve-cozumu-analizi-11851> adresinden erişilmiştir.
- Ergenç, C. (2015). Sınıflar, Kalabalıklar ve Devlet: Hong Kong Şemsiye Hareketi'nin Düşündürdükleri. *Mülkiye Dergisi*. 39, (2), s.297-308.
- Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2015). *Uluslararası İlişkiler*. (Haluk Özdemir, Çev.). Ankara: BigBang Yayınları.
- Gracie, C. (2014). Hong Kong: 10 things Xi Jinping might be thinking. *BBC News*. 28 Eylül 2014. 24 Ağustos 2020 <https://www.bbc.com/news/world-asia-29400349> adresinden erişilmiştir.
- Gunia, A. (2019). A Brief History of Protest in Post-Handover Hong Kong. *Time*. 20 Haziran 2019. 12 Mayıs 2020 <https://time.com/5606212/hong-kong-history-mass-demonstrations-protest/> adresinden erişilmiştir.
- Haberler. (t.y.). Xi Jinping Biyografisi. <https://www.haberler.com/xi-jinping/biyografisi/> (E.T. 20 Haziran 2020).
- Hardy, R. (2014). Xi Jinping: Handling the Hong Kong Umbrella Revolution. *The Globalist*. 6 Ekim 2014. 24 Ağustos 2020 <https://www.theglobalist.com/xi-jinping-handling-the-hong-kong-umbrella-revolution/> adresinden erişilmiştir.
- Hatip, Y. (2020). AB'den Çin'in Hong Kong güvenlik yasasına tepki. *Anadolu Ajansı*. 26 Mayıs 2020. 6 Haziran 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abden-cinin-hong-kong-guvenlik-yasasına-tepki/1854092> adresinden erişilmiştir.
- Iyengar, R. (2014). 6 Questions You Might Have About Hong Kong's Umbrella Revolution. *Time*. 3 Eylül 2014. 12 Nisan 2020 <https://time.com/3471366/hong-kong-umbrella-revolution-occupy-central-democracy-explainer-6-questions/> adresinden erişilmiştir.
- Johnson, B. (2020). For Hongkongers fearing for their way of life, Britain will provide an alternative. *South China Morning Post*. 3 Haziran 2020. 24 Ağustos 2020 <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3087252/hongkongers-fearing-their-way-life-britain-will-provide-alternative> adresinden erişilmiştir.
- Kabakçı, F. (2019). Hong Kong protestolarında sosyal medya üzerinden 'propaganda savaşı'. *Anadolu Ajansı*. 23 Ağustos 2019. 6 Haziran 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hong-kong-protestolarında-sosyal-medya-uzerinden-propaganda-savasi/1562952> adresinden erişilmiştir.
- Kabakçı, F. (2020). Hong Kong lideri: Ulusal Güvenlik Yasası çok küçük bir azınlığı cezalandıracak. *Anadolu Ajansı*. 28 Mayıs 2020. 6 Haziran 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hong-kong-lideri-ulusal-guvenlik-yasasi-cok-kucuk-bir-azinligi-cezalandiracak/1856310> adresinden erişilmiştir.
- Kai, J. (2020). Hong Kong and China's National Security. *The Diplomat*. 26 Mayıs 2020. 6 Haziran 2020 <https://thediplomat.com/2020/05/hong-kong-and-chinas-national-security/> adresinden erişilmiştir.
- Kaiman, J. (2014). Hong Kong's umbrella revolution- the Guardian briefing. *The Guardian*.

- 30 Eylül 2014. 21 Nisan 2020 <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/30/-sp-hong-kong-umbrella-revolution-pro-democracy-protests> adresinden erişilmiştir.
- Kemenade, W. (1999). *Çin, Hong Kong, Tayvan A.Ş.: Yeni Bir İmparatorluk*. (Armağan Anar, Çev.). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Korkmaz, H. (2019a). Çin'in Hong Kong açmazı. *Anadolu Ajansı*. 15 Ağustos 2019. 12 Mayıs 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cinin-hong-kong-acmazi/1557017> adresinden erişilmiştir.
- Korkmaz, H. (2019b). Hong Kong'da sular durulmuyor. *Kanal B*. 16 Temmuz 2019. 12 Mayıs 2020 <http://www.kanalb.com.tr/haber.php?HaberNo=125087> adresinden erişilmiştir.
- Lagerkvist, J. ve Rühlig, T. (2016). The Mobilization of Memory and Tradition: Hong Kong's Umbrella Movement and Beijing's 1989 Tiananmen Movement. *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal*. 2, (2), s.735-774.
- Mercan, A.F. ve Çam, T. (2019). Balıkçı köyünden ekonomik vahaya: Hong Kong. *Anadolu Ajansı*. 3 Temmuz 2019. 20 Haziran 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/balikci-koyunden-ekonomik-vahaya-hong-kong/1522135#> adresinden erişilmiştir.
- Nathan, A. J. (2016). *Who Is Xi?*. The New York Review. 12 Mayıs 2016. 20 Haziran 2020. <https://www.nybooks.com/articles/2016/05/12/who-is-xi/> adresinden erişilmiştir.
- Nye, J. S. ve Welch, D. A. (2018). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*. (Renan Akman, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oğuz, G. T. (2020). Hong Kong hükümetinden ABD yönetiminin 'Ulusal Güvenlik Yasası açıklamalarına' tepki. *Anadolu Ajansı*. 31 Mayıs 2020. 7 Temmuz 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hong-kong-hukümetinden-abd-yonetiminin-ulusal-guvenlik-yasasi-aciklamalarına-tepki/1860052> adresinden erişilmiştir.
- Ortmann, S. (2015). The Umbrella Movement and Hong Kong's Protected Democratization Process. *Asian Affairs*. 46, (1), s.32-50.
- Öğütçü, M. (1998). *Yükselen Asya*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öncan, E. (2019). Uzmanlar yorumladı: Hong Kong'da gerilim tırmanıyor, bundan sonra ne olacak?. *Sputnik Türkiye*. 7 Ağustos 2019. 14 Haziran 2020 <https://tr.sputniknews.com/columnists/201908071039868297-uzmanlar-yorumladi-hong-kongda-gerilim-tirmaniyor-bundan-sonra-ne-olacak/> adresinden erişilmiştir.
- Öney, H. G. (2019). Hong Kong kaderi için sokakta. *Platform24*. 17 Haziran 2019. 14 Haziran 2020 <http://platform24.org/p24blog/yazi/3791/-hong-kong-kaderi-icin-sokakta> adresinden erişilmiştir.
- Özay, M. (2017). Çin, Hong Kong'da dizginleri elinde tutuyor. *Anadolu Ajansı*. 28 Mart 2017. 12 Mayıs 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-hong-kongda-dizginleri-elinde-tutuyor/781368> adresinden erişilmiştir.
- Pei, M. ve Schmitt, G. J. (2020). Is Xi Jinping Weaker Than We Think?. *American Interest*. 15, (6).
- Perlez, J. (2020). One Country, Two Systems, No Future. *Foreign Affairs*. 11 Ağustos 2020. 24 Ağustos 2020 <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2020-08-11/one-country-two-systems-no-future> adresinden erişilmiştir.
- Rudd, K. (2018). Understanding China's Rise Under Xi Jinping. *Sinocism*. 18 Mart 2018. 5 Mayıs 2020 <https://sinocism.com/p/understanding-chinas-rise-under-xi-jinping-by-the-honourable-kevin-rudd> adresinden erişilmiştir.
- Saatçi, Z. (2020). Biber gazı aromalı dondurma: Hong Kong'da demokrasi yanlısı

- hareketin yeni sembolü. *Euronews Türkçe*. 15 Mayıs 2020. 6 Haziran 2020 <https://tr.euronews.com/2020/05/15/biber-gazi-aroma-dondurma-goz-yasartici-gaz-gezi-eylem-hong-kong-cin-protesto-video-izle> adresinden erişilmiştir.
- Saçaralp, Ç. (2019). Hong Kong'da protestocular istediğini aldı mı?. *Gzt Journalist*. 15 Haziran 2019. 20 Mayıs 2020 <https://www.gzt.com/jurnalist/hong-kongta-protestocular-istedigini-aldi-mi-3497310> adresinden erişilmiştir.
- Siu, P. ve Cheung, T. (2019). Chinese President Xi Jinping holds up 'one country, two systems' as only way forward for Hong Kong and Macau. *South China Morning Post*. 20 Aralık 2019. 20 Haziran 2020 <https://www.scmp.com/news/hong-kong/politics/article/3042920/chinese-president-xi-jinping-heaps-praise-macau-citing> adresinden erişilmiştir.
- Sobır, O. (2019). Hong Kong Protestoları: Özerkliğin Erozyon Tehlikesi. *Ankasam*. 15 Ağustos 2019. 20 Haziran 2020 <https://ankasam.org/hong-kong-protestolari-ozerkligin-erozyon-tehlikesi/> adresinden erişilmiştir.
- Tharoor, I. (2014). Why Hong Kong's protests are a very big deal. *The Washington Post*. 30 Eylül 2014. 19 Nisan 2020 <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/09/29/why-hong-kongs-protests-are-a-very-big-deal/> adresinden erişilmiştir.
- Xinhua. (2017a). New Hong Kong chief executive sworn in. http://www.xinhuanet.com/english/2017-07/01/c_136408986.htm (E.T. 13 Mayıs 2020).
- Xinhua. (2017b). China Focus: Xi inspects PLA garrison in Hong Kong. http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/30/c_136407502.htm (E.T. 13 Mayıs 2020).
- Xinhua. (2017c). Commitment to "one country, two systems" remains unchanged: President Xi. http://www.xinhuanet.com/english/2017-07/01/c_136407871.htm (E.T. 13 Mayıs 2020).
- Yıldızoğlu, E. (2019). Hong Kong 'Yeni Soğuk Savaş' platformu mu oluyor?. *BBC Türkçe*. 2 Ağustos 2019. 20 Haziran 2020 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49206875> adresinden erişilmiştir.
- Yılmaz, E. (2019). Mao'dan bu yana en güçlü lider: Xi Jinping. *Cinhaber*. 25 Temmuz 2019. 20 Haziran 2020 <https://cinhaber.net/politika/maodan-bu-yana-en-guclu-lider-xi-jinping-h1799.html> adresinden erişilmiştir.
- Zhang, F. (2019). The Xi Jinping Doctrine of China's International Relations. *Asia Policy*. 14, (3), s.7-23. <https://doi.org/10.1353/asp.2019.0029>

Karma Güvenlik İkilemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Sistemdeki Rolü

Mesut Özcan*

Özet: Bu makale son yıllarda küresel sistem içerisindeki etkileri giderek artan devlet dışı silahlı aktörlerin rolünü neo-realist yaklaşım üzerinden tartışmaktadır. Çalışma temelde güvenlik ikileminin değişen doğasını “karma güvenlik ikilemi” kavramı ile ele almakta ve devlet dışı silahlı aktörlerin sistemin anarşik yapısı içerisindeki konumlarını ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında DEAŞ ve PYD/YPG gibi aktörlerin rolleri, bölgesel ve küresel yapıya etkileri ile bu tür aktörlerin başarısız devletlerin ortaya çıktığı bölgelerde devletleri nasıl taklit ederek rasyonel hareket ettiklerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karma Güvenlik İkilemi, Devlet Dışı Silahlı Aktörler, Neo-realizm, Uluslararası Sistem, DEAŞ, PYD/YPG

* Uzman Yardımcısı, Anadolu Ajansı, ozcnmesut@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6807-4896. Bu makale Mesut Özcan'a ait “Ofansif Realizm Perspektifinden Suriye'deki Silahlı Devlet Dışı Aktörlerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkisi: PYD/YPG Örneği” başlıklı Yüksek Lisans Tezinin bir bölümünden alınmıştır. Söz konusu bu makale teorik yapısı ve çalışmanın ana öznesi bağlamında yeniden ele alınarak genişletilmiştir.

Mixed Security Dilemma and the Role of Non-State Armed Actors in the International System

Mesut Özcan

Abstract: This article discusses the role of non-state armed actors, whose effects have been increasing in the global system in recent years, through a neo-realist approach. The study basically deals with the changing nature of the security dilemma with the concept of “mixed security dilemma” and reveals the positions of non-state armed actors within the anarchic structure of the system. The study focuses on the roles of actors such as DAESH and PYD/YPG, their effects on the regional and global structure, and how such actors act rationally by imitating states in regions where failed states have emerged.

Keywords: Mixed Security Dilemma, Non-State Armed Actors, Neo-realism, International System, DAESH, PYD/YPG

Giriş

11 Eylül sonrası dönem, devlet dışı silahlı aktörlerin ve terörist grupların sosyo-politik yapıya ve devlet otoritesine karşı meydan okuma eğiliminin arttığı bir dönem olarak bilinmektedir. (Podder, 2013, s. 31). Bush yönetiminin Afganistan ve Irak işgali bölgesel istikrarın dinamiklerini etkilediği gibi ucu açık bir çatışma sürecine de yol açmıştır. Bu noktada Mearsheimer, Walt ve Kaplan gibi realist isimlere göre ABD'nin müdahalesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde sistem içerisinde bir krizin yaşanmasına yol açmıştır. (Mearsheimer, 2015, ss. 1-5). Bush doktrini ile Washington'ın demokrasi ve liberalizmi bir retorik olarak kullanarak (Mearsheimer, 2018, ss. 21-22) çıkarları açısından hayati olmayan bir savaşa girdiğini belirten realistler, bunun maliyeti ağır olan bir sonuç doğurduğunu ifade eder. Mearsheimer, bu çatışma sürecinin sistemik seviyede de kırılabilirliğini artırdığını savunur.

Nitekim hem müdahalecilik hem de devlet dışı silahlı aktörlerin artan meydan okuması Ortadoğu'daki başarısız devletlerin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Afganistan'ın ardından Irak'ın da işgal edilmesi devlet otoritesinin kaybı ile sonuçlanmış ve siyasi veya askeri güce sahip farklı dini, etnik ve silahlı grubun etkin olma mücadelesine girdiği bir dönemi başlatmıştır. Örneğin, Irak'ta otoritenin zayıflaması ile birlikte Şii, Sünni vb. dini gruplar ile Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin etkin olma mücadelesi yaşanmıştır. Yine bu ortamda silahlı grupların giderek güç kazanması ile birlikte Şii ve Sünni milisler alternatif güç merkezleri haline gelmeye başlamışlardır.

Devlet dışı silahlı aktörlerin Ortadoğu jeopolitiğindeki yükselişi ve alternatif otoriteye dönüşümü ise özellikle Arap Baharı süreci ile hız kazanan bir süreçtir. Arap Baharı sonrasında Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya uzanan hatta sayıları giderek artan başarısız devletlerin varlığı bölgesel güvenliği olumsuz etkilerken, devlet dışı silahlı aktörlerin de trajik bir şekilde yükselmesine neden olmuştur (Yeşiltaş ve Duran, 2018, ss. 9-10). DEAŞ, Haşdi Şabi, Hizbullah, PKK/PYD gibi silahlı aktörlerin bölgesel çapta elde ettikleri alan hakimiyeti ve sahip oldukları güç ile bölgesel güvenlik sektörünü tahrip etmeye başladıkları görülmüştür.

Bu anlamda büyük ve orta ölçekli güçlerin yanı sıra yeni bir parametre olarak öne çıkan devlet dışı silahlı aktörlerin eylemleri de sistemik seviyedeki kırılabilirlikleri, güvenlik arayışını ve küresel sistemi etkilemeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda hem anarşinin hem de güvenlik ikileminin doğasını dönüştürmeye başlamıştır. Vinci'ye göre bu anarşi hali, hiyerarşik olmaktan ziyade devletler ile devlet dışı silahlı aktörlerin bir arada bulunduğu bir yapıdır. Nitekim büyük güçler, yükselen orta ölçekli güçler ve bölgesel aktörlerin rekabet alanının kesişiminde yeni bir güç merkezi olarak ortaya çıkan devlet dışı silahlı aktörler, çatışma süreçlerini rasyonel okuyarak tıpkı devletler gibi hareket etmeye ve hayatta kalmaya odaklanmışlardır. Bu ortamda hem çatışma süreçlerine dahil olmaları hem de egemen devletlerle ilişki kurabilme kapasitesine erişebilmeleri yeni bir yapıyı ortaya çıkarmıştır.

Bu noktada realizm temelde devlet dışı silahlı aktörlerin sistem içerisindeki eylemlerini ve sistemi etkileme kapasitelerini açıklamakta güçlük çekmektedir. Buna karşın son dönemde Posen gibi realistler, devlet dışı silahlı aktörlerin anarşik olan uluslararası sistem içerisindeki davranışlarını inceleyerek yeni bir alan açmıştır. Posen, bu tür aktörlerin temelde devletleri taklit ettiğini ve devletlerle benzer varsayımlar üzerinden hareket ettiğini savunmaktadır. Hem Vinci ve David hem de Posen gibi isimlerin dikkat çektiği bir diğer nokta ise sistemin anarşik yapısının yol açtığı güvenlik ikileminin bir benzerinin etnik ve diğer grupların da yaşadığı ile ilgilidir. Bu isimler devlet dışı silahlı aktörlerin anarşi ortamında bir güvenlik ikilemi yaşadığını belirtmektedir. Bu ortamda hem devletlerin hem de devlet dışı silahlı aktörlerin eylemleri bir güvenlik açığı ortaya çıkarır ve “karma güvenlik ikilemine” yol açar.

Bu durum eylemleri ile bölgesel ve küresel alanda her geçen gün daha da belirleyici hale gelmeye başlayan devlet dışı silahlı unsurların rollerini sistemik yapı ve bölgesel seviye bağlamında analiz etmeyi daha da önemli hale getirmektedir. Nitekim bu tür aktörlerin eylemleri hiyerarşik bir bağlamda olmaktan ziyade anarşik bir yapı içerisinde şekillenmekte ve küresel sistemi de etkileyebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada devlet dışı silahlı aktörlerin konumu karma güvenlik ikilemi ekseninde incelenecektir.

Neo-realist yaklaşımın varsayımları ekseninde yeni bir unsur olarak egemen devletlerin dışındaki aktörlerin durumu, sistemin anarşik yapısı, kendine yardım ilkesi (self-help) ve hayatta kalma (survive) ekseninde değerlendirilecektir. Çalışma bir yönüyle literatüre realistlerin sistemin anarşik yapısının başarısız devletlerin ortaya çıkmasına yol açtığı iddiasından yola çıkarak devlet dışı silahlı aktörlerin sistemi ve devletlerin eylemlerini dönüştürme kapasitelerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma devlet dışı silahlı aktörlerin de tıpkı devletler gibi hayatta kalmaya ve güç maksimizasyonuna önem verdiğini iddia etmekte ve bunu karma güvenlik ikilemini açıklayıcı bir unsur olarak kullanmaktadır.

Karma Güvenlik İkilemi ve Neorealizm

Devlet dışı silahlı aktörler, tanım olarak değişkenlik gösterse de genel olarak günümüzdeki savaşlarda silahlı, belirli bir örgütsel yapılanma etrafında organize olan ve şiddet eylemini düzenli bir şekilde sürdüren devlet olmayan aktörler olarak bilinir (Yeşiltaş ve Duran, 2018, s. 14). Kreause ve Milliken ise devlet dışı silahlı aktörleri temelde beş farklı kategoride ele almaktadır. Bunlar; isyancı gruplar, militan gruplar, kentsel çeteler ve savaş ağaları, özel milisler ve güvenlik şirketleri ile ulus aşırı gruplardır (Kreause ve Milliken, 2009, 204). Williams ise terör örgütlerini, yarı askeri grupları, militanları, ayrılıkçı örgütlerini, dinci grupları ve aşırı sağcı grupları bu grubun içerisine dahil etmektedir (Williams, 2008, ss. 9-15). Kimi tanımlamalara göre ise devlet dışı silahlı aktörler temelde, zorla-

yıcılar, kabileler ve etnik gruplar, savaş ağaları, uyuşturucu kaçakçıları, gençlik çeteleri, teröristler, milisler ve ulus ötesi terör örgütleri gibi birçok farklı biçime bürünebilmektedir. Devlet kontrolü dışında örgütlenen bu aktörlerin önemli bir kısmının varlığı Soğuk Savaş dönemine kadar dayanmaktadır. Lübnan'da Hizbullah, İsrail işgali altında bulunan Filistin topraklarında işgale karşı direniş gösteren Hamas, Somali, Sudan, Eritre gibi ülkelerdeki din eksensli silahlı gruplar uzun yıllardan bu yana devlet sınırları içerisinde faaliyet yürütmekte veya çöken devlet otoritesi nedeniyle etkin bir rol üstlenebilmektedirler (Gaub, 2017, s. 52).

Bugün ise bu tür aktörlerin eylemleri, tarihsel süreçte hiç olmadığı kadar bölgesel ve küresel alanda etki edebilmektedir. Geçmişte güç, rekabet ve tehdit olguları egemen devletler arasındaki çatışma riski veya dışardan gelen olası saldırıları kapsarken, bugün bu tür aktörlerin etkileri de belirleyici hale gelmiş durumdadır. Örneğin bugün, Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlıklar ve devlet otoritesinin kaybolması, DEAŞ, PYD/YPG gibi devlet dışı silahlı örgütlere egemenlik iddiasında bulunma fırsatı sunarken, bölgesel ve küresel seviyede yükselen tehdit algısı da küresel ve bölgesel güçlerin politikalarında değişime gitmeye zorlamaktadır.

Genel anlamda yapısal değişim ise Soğuk Savaşın son evresine girildiği dönem ile başlar. Bu dönemde güvenlik sektörünün yapısında birtakım değişkenler ön plana çıkmaya başlamıştır. Realistlerin küresel gelişmeleri ve değişimi yeterince iyi analiz edemedikleri noktasındaki eleştiriler giderek artarken, Barry Buzan ve Ole Wæver gibi isimler de devlet merkezli güvenlik analizlerinin yetersizliğini ortaya koymaya başlamıştır. Bu çerçevede iki kutuplu sistemin keskin yapısı içerisinde askeri konuların gölgesinde kalan diğer unsurların varlığı da tartışılmaya başlamıştır. Özellikle Buzan'ın güvenliği beş temel sektöre ayıran bir yaklaşım üzerinden yeniden sorgulayan çalışmaları güvenlikle ilgili yaklaşımın değişmeye başlamasında önemli bir rol oynamaktadır (Buzan ve Wæver, 1998, ss. 1-144). Uluslararası örgütler, istikrarsızlıklar, etnik çatışmalar, silahlı gruplar ve suç örgütleri yeni güvenlik sorunlarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Realistler de kendilerine yönelen eleştirilerin ardından temelde devleti baz alan analiz düzeylerini yeniden ele almak zorunda bırakmıştır. Nitekim Waltz, Schweller, Walt ve Mearsheimer gibi isimler devlet merkezci yaklaşımların ötesine geçerek hem devletin içerisindeki dinamikleri hem de ekonomik değişkenleri analiz düzeyinin bir parçası haline getirmeye başlamışlardır. Örneğin, Mearsheimer 11 Eylül sonrası artan kırılganlıkları ve terörizmi ele alan metinler yazmıştır. Afganistan ve Irak savaşlarını eleştiren Mearsheimer, bu durumun birçok noktada milliyetçiliği körüklediğini, müdahaleciliğin uluslararası sistemi kırılganlaştırdığını ve radikalleşmeye yol açtığını savunmaktadır.

Bugün artık realizm, bölgesel ve küresel alanda devletlerin güvenliği için önemli bir tehdide dönüşen devlet dışı silahlı aktörlerin etkisini tartışmaya açmaktadır. Örneğin, Posen gibi isimler devlet dışı silahlı aktörleri temelde başarısız devletlerin bir parçası olarak yeniden analize tabii tutmaktadır. Sovyet sonrası

dönemde ortaya çıkan otorite boşluğu karşısında etnik grupların davranışlarını inceleyen Posen, bu gruplar tarafından hissedilen güvenlik endişelerine odaklanır. Temelde başarısız devletlerin varlığını sistemin yapısına bağlayan neo-realistlere göre sistemin anarşik olması başarısız devletlerin ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır. Temelde kendi iç dinamikleri, uluslararası alanda giriştikleri rekabetten zayıflayarak çıkmaları veya Irak örneğinde olduğu gibi dış müdahale sonucu başarısız bir devlete dönüşen ülkelerde yaşanan istikrarsızlıklar ve çatışmalar, diğer grupları güvenlik arayışına sevk etmekte veya alternatif bir güç odağı haline gelme amacını gütmelerine yol açmaktadır.

Vinci'ye göre de devletlerin zayıflaması ile birlikte devlet dışı silahlı aktörler gittikçe daha da güçlenmeye başlamaktadır (Vinci, 2008, s. 300). Bu durum ülkelerdeki güvenlik sektörlerinin tahribata uğramasına yol açtığı gibi bölgesel istikrarsızlığı da artırmaktadır. Öte taraftan uluslararası ilişkiler teorileri devlet dışı silahlı aktörleri devletlerin yapısından ve resmi egemenliğinden ayrıksı gruplar olarak görmektedir. Devletlerin başarısız olmasıyla birlikte, devlet otoritesine meydan okuma kapasitesine erişebilecek kadar güçlü hale gelen devlet dışı silahlı aktörler bir noktada merkezi otoriteye alternatif olabilmekte veya polislik rolünü üstlenebilmektedir (Vinci, 2008, s. 300). Bu doğrultuda DEAŞ ve PYD/YPG gibi bazı devlet dışı silahlı aktörler hem toprak hakimiyeti hem de ekonomik döngüyü kontrol edebilecekleri bir yapı inşa etmeyi bir hedef olarak belirlemektedir.

Vinci'ye göre devletin zayıflığı ile silahlı grubun özerkliği arasındaki bu ayrılık hiyerarşik olmaktan ziyade anarşiktir. Diğer isimler gibi başarısız devletlerin ortaya çıkmasında sistemin anarşik yapısının etkili olduğunu belirten Vinci, bu durumun bölge ve ülke realitelerine göre yeni bir düzeyi ortaya çıkardığını belirtmektedir (Vinci, 2008, s. 3003). Benzer şekilde devlet dışı silahlı aktörler elde ettikleri güçle birlikte devletten özerk davranmaya çalıştığı gibi sistem içerisinde de devletler gibi davranmaya özen gösterir. Bu nedenle devlet dışı silahlı aktörler yeni dönemde, hukuksal egemenliğe sahip olmasalar da uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde kendince ampirik bir egemenliğe sahip olurlar (Vinci, 2008, ss. 303-304). Bu noktada devletler için geçerli olan kendi kendine yetebilme ilkesi, devletler çöktüğünde de geçerli olmaya devam etmektedir. Bu durum ise Waltz'un vurguladığı gibi anarşik düzenden kaynaklanmaktadır (Waltz, 1979, s. 111). David ise devletlerin çökmesi karşısında bu ilkenin yerli gruplar tarafından sahiplenildiğini ve devlet dışı silahlı aktörlerin içeride devletlerin uluslararası sistemde davrandığı gibi davrandığını iddia etmektedir (David, 1997, ss. 554-555).

Bu noktada neorealistlerin devlet egemenliğini merkeze almalarını değerlendiren Posen, bu mantığın temelde hayatta kalmak isteyen diğer otonom aktörler için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Posen, devlet dışı silahlı aktörlerin de tıpkı devletler gibi hayatta kalmayı önlediğini ve bu doğrultuda dış devletlerle ilişki kurabildiklerini belirtmektedir. Posen'a göre devlet dışı silahlı aktörler uluslararası sistemde devletleri taklit ederler (Posen, 1993, s. 104). Devlet dışı silahlı aktörlerin davranışlarını inceleyen Posen da tıpkı Vinci gibi devletlerarası

ilişkilerde var olan güvenlik ikilemini yeniden yorumlar. John Hermann Herz'in anarşik toplumun olduğu bir ortamda insanların, grupların ve devletlerin güvenlik ikilemini yaşadığı (Herz, 1950, ss. 157-159) fikrinden yola çıkan her iki isim de realizmin en önemli kavramlarından biri olan “güvenlik ikilemini” yeni baştan tartışır. Herz tarafından öne sürülen devletlerin saldırıya uğrama veya yok edilme endişesi taşıdığı, buna karşı güvenliklerini sağlamaya çalıştıkları ve daha fazla güç elde etmeye çalıştıkları varsayımını devlet dışı silahlı aktörlere de uygularlar.

Posen'a göre potansiyel çatışmalara dahil olma, saldırıya uğrama, hayatta kalma ve güvenlik arayışı devletlerin dışında etnik gruplar ve diğer silahlı unsurlar için de geçerlidir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte diğer etnik grupların kendi güvenlik arayışına başladıklarını belirten Posen, bu aktörlerin zamanla tıpkı devletler gibi çatışmaya katıldıklarını ve potansiyel bir güvenlik ikilemi yaşadıklarını belirtmektedir. Jervis ve Snyder ise devlet dışı silahlı aktörlerin güvenlik arayışı ile hareket edebildiklerini savunmaktadırlar. Her iki isme göre de güvenlik ikilemi devletlerin algılamalarında olduğu gibi devlet dışı silahlı aktörlerin yaklaşımında da çalışır (Jervis, 1999, s. 19). Nitekim bugün de Suriye ve Irak'ta devletlerin otorite kaybı, diğer etnik ve dini grupların güvenlik arayışına yönelmesine neden olmaktadır. Irak'ta Maliki rejiminin mezhepçi ve baskıcı politikalarına karşı Sünni grupların kendi güvenliklerini sağlama arayışı bu noktada önemli bir veridir. Benzer şekilde başarısız devletlerin ortaya çıkması ile devlet dışı silahlı aktörler bu durumu kendileri için bir fırsat olarak da görebilmekte ve toprak hakimiyeti elde edebilmek için kullanabilmektedir.

Diğer taraftan bugün Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da sıklıkla karşılaşıldığı gibi devletlerin ve devlet dışı silahlı aktörlerin bir arada buldukları bir ortamda yaşanan güvenlik ikilemi Vinci tarafından “mixed security dilemma - karma güvenlik ikilemi” olarak tanımlanmaktadır (Vinci, 2008, ss. 310-312). Vinci, devletlerin sınırlarında mevcut olan diğer silahlı gruplarla arasındaki ilişkiyi bu şekilde değerlendirmektedir. Güvenlik ikilemini devlet dışı silahlı aktörlere uygulayan Posen ise güvenlik ikilemini temelde birbiriyle de bağlantılı olan iç ve dış güvenlik ikilemleri üzerinden ele almaktadır. Bu noktada “ethnic security dilemma - etnik güvenlik ikilemi” kavramını kullanan Posen, bu kavramı birbiriyle komşu olan etnik gruplar, devletler ve silahlı grupların arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanmaktadır. Böyle bir ortamda bu tür aktörler hem birlikte çalışma hem de bir tehdit unsuru olma konumunda olabilmektedir. Devlet dışı silahlı aktörler de tıpkı devletler gibi güvenliğini sağlamak için devletlerin de içerisinde yer aldığı diğer aktörlerle çalışma yolunu tercih edebilmektedir. Bu kavram özellikle Suriye iç savaşı sonrasında bölgede güçlenen terör örgütleri DEAŞ ile PKK/YPG'nin yarattığı tehdit düzeyini açıklamakta daha elverişli olacaktır.

Bu noktada Van Creveld'in iddia ettiği gibi devlet dışı silahlı aktörler ile devletler arasındaki ilişkilerin son derece karmaşık ve dinamik hale gelmeye başladığı bir döneme girildiği iddia edilebilir (Creveld, 2008, ss. 219-221). Örneğin Hiz-

bullah bir taraftan merkezi hükümetle rekabet halindeyken diğer taraftan da ülke yönetiminde rol alabilmektedir. Benzer şekilde Irak işgalinden sonra Iraklı Sünni silahlı gruplar, Bağdat'ın ayrımcı ve baskıcı politikalarına karşılık Maliki hükümetine karşı çıkarken, özellikle 2014 sonrasında DEAŞ ile mücadeleye destek vermişlerdir (Zohar, 2015, s. 5). Yine devlet otoritesinin kaybı, devlet dışı silahlı aktörlere hakimiyetini güçlendirme ve bir güvenlik sağlayıcı aktöre dönüşme imkanı da sağlayabilmektedir. Bir anlamda coğrafi bir yapıda topraksal egemenlik iddia eden, eylemleri ile bölgesel veya küresel gelişmelere etki edebilen bu tür devlet dışı silahlı aktörler, devletlerin de muhatabı veya birlikte çalıştığı aktörlere dönüşebilmektedir (Phillips, 2016, s. 65). Örneğin Şii devlet dışı silahlı aktörlerle İran arasındaki ilişkiler ile ABD'nin PYD/YPG ile çalışması dikkat çekicidir. Bu aktörler, hem devletler için çıkarlarını sağlamada proxy rolü görmekte hem de bu tür aktörlere kendilerine bir meşruluk kazandırarak sistemin bir parçasına dönüşme fırsatı sunmaktadır.

Devlet Dışı Silahlı Aktörler ve Düzen

Soğuk Savaşın sona ermesi ise bir yandan uluslararası sistemin değişmesine neden olurken, diğer taraftan bölgesel ve yerel dinamiklerin daha fazla öne çıkması ile sonuçlanmıştır. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nun dağılması etnik temelli çatışmaları derinleştirirken, yeni silahlı grupların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa ve Ortadoğu da bu süreçten etkilenmiş ve PKK, ETA, İRA, Hizbullah, El Kaide, Taliban, Hamas ve Haşdi Şabi gibi silahlı gruplar daha fazla görünür hale gelmeye başlamıştır. Özellikle Ortadoğu'da devlet otoritelerinin zayıflamasıyla birlikte devlet dışı silahlı aktörlerin devlet egemenliğine karşı bir alternatif veya bir anlamda egemen olmayan otonom aktörlere dönüşmelerine yol açmıştır.

Yine bölgesel istikrarın zayıflaması bazı örgütlerin sınır aşan bir yapıya kavuşmalarına veya yayılma eğilimine sahip olmalarına zemin hazırlamıştır. Örneğin, 1980'li yıllardan itibaren Suriye-Irak ekseninde yerleşen PKK, güvenlik sorunlarının bölgeselleşmesine yol açtığı gibi komşu ülkeler arasındaki rekabette de kullanışlı bir araca dönüşmüştür. Bölgede Irak-İran savaşı sırasında artış eğilimi gösteren istikrarsızlıklar ve Bağdat ile Erbil arasındaki çatışma dinamikleri örgütün yayılım eğilimini artırmıştır (Dal, 2017, ss. 1-3). Yine Hizbullah, Lübnan'da merkezi otorite karşısında bir alternatif aktöre dönüşebilmiş ve devlet hiyerarşisini aşındıran veya kendini devletin yerine ikame eden bir aktöre dönüşebilmiştir. Benzer şekilde Afganistan'daki Taliban ve el-Kaide zamanla hem ülke sınırları içerisinde hem de Pakistan gibi komşu ülkelerde etkinliğini artırabilmişlerdir.

Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Yükselişi

Ortadoğu’da devlet dışı silahlı aktörler açısından denklemleri değiştiren temel etken ise 11 Eylül 2001 olaylarıdır. 11 Eylül saldırılarının ardından “ABD’nin terörle savaş” adı altında Afganistan’ı işgali yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bush yönetiminin Afganistan’ın ardından Irak’ı da işgal etmesi istikrarsızlığın yaygınlaşmasına neden olurken, devlet dışı silahlı örgütler için yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Örneğin El-Kaide, Afganistan işgali sonrasında güç kaybetmekten ziyade, çeşitli çatışma süreçlerinin ardından hem ülke içinde etkinliğini artırmış hem de küresel çapta yükselişe geçmiştir. (Mohamedou, 2009, s. 207).

Irak işgali ile birlikte Orta Doğu’da istikrarsızlık ve şiddet giderek yerleşik hale gelmeye başlamış ve özellikle Arap devletlerinin giderek zayıflamasına, iç savaşların ve jeopolitik kırılmalıkların artmasına neden olmuştur (Salloukh, 2017, s. 661). Böyle bir ortamda gerek Afganistan El Kaidesi gerekse İran destekli çeşitli milis gruplar bölgesel çaptaki etkinliklerini artırma imkanı elde etmişlerdir. Nitekim El Kaide’ye bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Ebu Musa el-Zerkavi Irak işgalinin ardından ülkeye gelerek burada “Tevhid ve Cihad Örgütü”nü kurmuş ve ABD işgaline karşı savaşmıştır. (Gürler ve Özdemir, 2014, ss. 115-120). Zerkavi, Irak işgali ile birlikte istikrarsızlaşan ülkede özellikle Sünni kesiminden kazandığı savaşçılarla örgütü güçlendirmiş ve zamanla Anbar ve Felluce gibi kentlerde alternatif bir yapıya dönüştürmüştür.¹

Devlet dışı silahlı aktörler açısından denklemleri değiştiren ikinci büyük kırılma ise Arap Baharı olmuştur. Ancak Arap Baharı ile birlikte çatışmaların Ortadoğu ve Kuzey Afrika genelinde derinleşmesi hem bölgenin yapısına hem de çatışmaların boyutuna etki etmiştir. Irak, Suriye, Lübnan, Yemen gibi ülkelerde yaşanan otorite boşluğu devlet dışı silahlı grupların daha fazla güç elde etmelerine yol açmıştır. Nitekim Irak ve Suriye’de terör örgütleri DEAŞ ve PKK/YPG, Libya’da çok sayıda milis grubu ve Yemen’de ise Husiler kendilerini aynksı birer unsur olarak konumlandırmışlardır (Gaub, 2017, s. 52). Arap Baharı sonrası dönemde artık klasik anlamda yaşanan savaşlar, yerini devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki çatışmalara ve vekalet savaşlarına bırakmaya başlamıştır. Bir anlamda Arap Baharı ile birlikte devlet dışı silahlı aktörlerin tehdit olma durumu ve uluslararası ilişkilerdeki etkinlikleri değişmeye başlamıştır.

Irak ve Suriye’de meydana gelen otorite boşluğunu bir fırsata çeviren DEAŞ ve PYD/YPG’nin bölgede elde ettiği hakimiyet alanı özellikle yerel ve bölgesel düzeyli analizleri daha da önemli hale getirmeye başlamıştır (Salloukh, 2017, s. 661). Hakimiyet kurdukları bölgelerde tıpkı devletler gibi hareket edebilen DEAŞ ve PYD/YPG gibi aktörler, ele geçirdikleri petrol kaynakları ve ganimetlerle kendi finansal döngülerini oluşturabilmiş, yine benzer şekilde oluşturdukları siyasi yapılar üzerinden kontrol ettikleri bölgelerde bir hakimiyet alanı kurabilmişlerdir.

¹ Tevhid ve Cihad Örgütü, terör örgütü DEAŞ’ın ilk ismi olarak bilinmektedir. Örgüt Zerkavi’nin ölümünden sonra Ebubekir el-Bağdadi liderliğinde küresel bir tehdide dönüşebilmiştir.

Bunun yanı sıra zorunlu askerlik, baskı, adam kaçırma veya ideolojik eğitimler ile de bu etkilerini genişletebilmişlerdir. Diğer taraftan DEAŞ gibi bazı devlet dışı silahlı aktörler hakimiyetlerinde bulunan alanlardaki petrol, askeri ve finansal kabiliyetleri bağlamında kendilerine özerk bir alan oluşturabilirken, YPG, Hizbullah ve Haşdi Şabii gibi örgütler ise sahip oldukları kabiliyetlerinin yanı sıra devletlerden de doğrudan destek alabilmektedirler.

Yine benzer şekilde devlet dışı silahlı bir aktör, güvenlik, refah veya yardım sağlayarak bir devletin içinde belirli bir topluluğun temsilcisi olarak hareket edebilmekte veya devlet otoritesine meydan okuyabilmektedir. Böylece devlet dışı silahlı aktörler daha çok kendi kabiliyetlerini genişletmeye ve varlıklarını meşrulaştırmaya odaklanma imkanına kavuşabilmektedir. Nasıl ki devletler kurdukları ilişki biçimi ve sahip oldukları hedeflerle kendi varlıklarını tanımlayabiliyorsa devlet dışı aktörler de hem diğer aktörlerle hem de devletlerle kurdukları ilişkiler üzerinden bir benzerini yapabilmektedir.

Rand Corporation, Arap Baharı sonrası dönemde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da başta Libya ve Suriye olmak üzere birçok ülkede devlet dışı silahlı grupların sayısının yüzde 58 arttığını tespit etmiştir (Jones, 2014, s. 13). 2011 sonrası dönemde Ortadoğu'daki sosyal ve politik yaşamda devlet dışı silahlı grupların etkisi giderek artarken, bu grupların ortaya çıkardığı tehdit küresel düzeydeki endişeleri de derinleştirmiştir. Bölgesel çapta devletin güç kullanımı üzerindeki tekeline karşı şiddet uygulayan bu aktörler, zamanla devlete meydan okuyabilen gruplara dönüşebilmektedir.

Nihayetinde bugün için, Ortadoğu jeopolitiğinde etnik ve mezhepsel temelde giderek güçlenen çok sayıda devlet dışı silahlı aktör bulunmaktadır. Bu tür silahlı gruplar, küresel düzeyde de politika ikilemleri ortaya çıkarabilmektedir (Podder, 2013, s. 31). Örneğin, DEAŞ ve PKK/YPG hem sahip oldukları etki alanı hem de bölgesel düzeyde ve bazı devletler için oluşturdukları tehdidin boyutları ile dikkati çekmektedir. Bu tür aktörlerin yayıldıkları jeopolitik alan göz önüne alındığında yerel, bölgesel ve küresel yapıya, uluslararası güvenliğe ve sosyo-politik olaylara doğrudan müdahil oldukları gözlemlenebilmektedir.

Diğer taraftan Suriye'de yaşanan çatışmalar ve devlet dışı silahlı aktörlerin yükselişi bölgedeki genel güç rekabetinin dinamiklerine de etki etmiştir (Yeşiltaş ve Duran, 2018, s. 14). Bölgede yaşanan çatışmaların sadece yerel ile sınırlı kalmaması, Türkiye gibi bölge ülkelerini etkilemesi, küresel seviyede yaşanan terör saldırıları, çatışmanın şiddetini ve yönelimini değiştirebilmiştir. Nitekim DEAŞ'ın yükselişi ile çatışma öncelikle bölgesel bir boyut kazanırken, örgütün artan terör saldırıları ile birlikte küresel bir boyut kazanmıştır. Yine terör örgütü PYD/YPG'nin Suriye'de elde ettiği konum, yerel, bölgesel ve küresel dinamikleri etkileyebilmiştir.

DEAŞ'ın Yükselişi: Yeni Bir Değişken

Ortadoğu'daki güvenlik mimarisinin yıkılması ve devlet otoritesinin zayıflaması (Yossef, 2015, s. 27) bölgenin jeopolitik düzenini de etkilemiştir. Bu ortamda özellikle DEAŞ, ABD'nin 2011 yılında Irak'tan çekilmesi ile birlikte etki alanını genişletmiştir. Bu dönemde Irak'ta artan Maliki karşıtlığı ve Suriye'de yaşanan iç savaş örgütün toprak hakimiyetini ve militan sayısını artırmasında etkili olmuştur. Örgüt, 2012'den itibaren Felluce ve Ramadi'deki hakimiyetini tahkim etmiş, bunu takip eden süreçte Anbar'da etkisini artırmaya başlamıştır. 2013 yılına geldiğinde Irak İslam Devleti (İİD), Irak'taki gücünü konsolide etme imkânı elde ederek, Anbar'dan sonra Selahaddin, Ninova ve Diyala'da da etkin olmaya başlamıştır (Yossef, 2015, s. 27). Bu durum örgütün Irak'ta merkezi otoriteye karşı meydan okumasına ve alternatif bir aktöre dönüşmesine zemin hazırlarken, aynı zamanda bölgesel dinamiklerin ve güvenlik yapısının değişmesine neden olmuştur. Öte taraftan Suriye iç savaşı, örgütün militan kaynağını artmasında ve jeopolitik kırılma fırsatı çevirmesinde stratejik bir imkan sunmuştur. İİD, 2012'den itibaren etkinlik alanını Irak'ın dışına yaymaya ve bu çerçevede Suriye cephesinde önemli bir aktöre dönüşmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren el-Bağdadi, DEAŞ'ın stratejik yönelimini değiştirerek, bölgesel hedeflerini genişletmeyi sürdürmüştür. Örgüt, kısa sürede ülkenin kuzey ve doğu kesimlerinde etkin olmaya başlamıştır. Örgütün Suriye'deki çatışma sürecine dahil olmasıyla birlikte artan militan sayısı ve finansal gelirleri, Irak'taki kapasitesini de değiştirmiştir. Nitekim 2014 Haziranına gelindiğinde DEAŞ, Irak'ın en büyük ikinci kenti Musul'u ele geçirmiştir. Musul'un ele geçirilmesi örgütün bölgesel etkinliğini genişletmesi açısından büyük bir kırılma olmuştur. Musul ile birlikte Irak ve Suriye topraklarında hakimiyet kuran ve halifelik ilan eden DEAŞ, diğer taraftan da terörü küresel alana taşımaya başlamıştır.

DEAŞ'ın toprak hakimiyetini güçlendirmesi ve özellikle yabancı savaşçılar üzerinden saldırılar düzenlemesi, bölgesel ve küresel güvenliği aşındırarak, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu birçok aktör için yeni bir güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Rasyonel Bir Aktör Olarak PYD/YPG

Suriye'de 2011'deki gösterilerin iç savaşa dönüşmesini takiben PYD/YPG, rejim ve muhalifler arasındaki çatışma sürecinin dışında kalarak "üçüncü yol" stratejisini takip etmeye başlamıştır. PYD lideri Salih Müslim ve örgütün yetkilileri, Suriye Kürt Ulusal Meclisi (ENKS) ve diğer Kürt partileri gibi ülkedeki gösterilere doğrudan katılım sağlamak yerine Afrin, Ayn al Arab ve Haseke gibi kentlerdeki etkin tabanını kullanarak konumlarını güçlendirmeye odaklanmıştır. Bu strateji doğrultusunda, Özgür Suriye Ordusu birleşenlerine destek vermeyen örgüt, Esed rejimi ile de çatışmaya girmekten kaçınmıştır (Kerman ve Efegil, 2017, s. 164). Örgüt bu dönemde PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yayınlamış olduğu "Kürt So-

rununda Çözüme Doğru: Demokratik Özerklik” başlıklı kitabında önerdiği “demokratik özerklik”, “demokratik konfederalizm” ve “kanton kurma” fikirleri çerçevesinde Suriye’nin kuzeyinde kontrol edilebilir alanlar oluşturmaya odaklanmıştır. (Öcalan, 2009)

Bu ortamda rejim daha çok diğer muhaliflerle mücadeleye odaklanırken, PYD de kurumsal hakimiyetini inşa etmeyi sürdürmüştür. Salih Müslim’in Suriye’ye dönmesi ile birlikte PYD ve rejim arasındaki fiili iş birliği alanları daha da gelişmiş ve rejim PYD’nin silahlı faaliyetlerine izin vermiştir (Acun, 2017, s. 12). 2012 ortasında Esad rejimine bağlı güçler Kürt bölgelerinden çekilerek bu bölgeleri fiili olarak PYD ve ona bağlı silahlı gruplara bırakmıştır. PYD, hakimiyet kurduğu bölgelerde ENKS, Gelecek Hareketi gibi Kürt partilerini zayıflatmıştır. Örgüt kısa sürede Suriye’nin kuzeyinde hakimiyet sağladığı Afrin, Kobani ve Cezire’de Öcalan’ın önerdiği “demokratik özerklik” temelinde yasama, yürütme ve yargı organlarını oluşturmaya başlamıştır. PYD hem kurduğu bu organlarla hem de elindeki askeri gücü kullanarak, Suriye’nin kuzeyinde devlet otoritesinden ayrıksı bir aktöre dönüşmüştür. PYD, bir yandan YPG üzerinden askeri bir yapı inşa ederek kendi güvenliğini sağlamayı hedeflerken, diğer yandan da kanton uygulaması çerçevesinde kurduğu siyasi bir yapı ile tıpkı bir devlet gibi hareket etmeye odaklanmıştır.

Özellikle Kobani çerçevesinde yaşanan çatışma sadece iki devlet dışı silahlı aktörün varlığını değil, bölgesel ve uluslararası aktörlerin çatışma sürecindeki pozisyonlarını ve politikalarını da etkilemiştir (Oktav, Dal, ve Kurşun, 2017, ss. 5-11). Kobani meselesi ilk etapta PYD/YPG’yi uluslararası toplumun gündemine taşımış ve küresel güvenlik için bir tehdit olan DEAŞ karşısında desteklenmesi gereken bir aktöre dönüştürmüştür. Bu çerçevede bölgesel ve büyük güçler DEAŞ ile mücadelede PYD/YPG’yi desteklenmesi gereken yerel bir aktör olarak görmeye başlamışlardır. Bir anlamda Kobani ekseninde ortaya çıkan yeni dinamikler PYD/YPG’ye uluslararası meşruiyet zemini hazırlamıştır. Nitekim DEAŞ’ın radikal yapısı ve küresel düzeyde gerçekleştirdiği saldırıların boyutu, PYD/YPG’nin destek arayışının karşılık bulmasını kolaylaştırmıştır. Bu ortamda DEAŞ’ın hedefinde olan Kobani üzerinden inşa edilen söylem, uluslararası toplumun örgüte destek vermesine imkân sağlamıştır (Cengiz, 2019, Sharq Forum).

Kobani süreci aynı zamanda bölgesel ve küresel güçlerin Suriye’deki işbirliğine ve hedeflerine de etki etmiş ve güvenlik ikileminin boyutları üzerinde de dönüştürücü bir etki yapmıştır. Örneğin PYD/YPG devlet dışı silahlı bir örgüt olarak DEAŞ’ı kendi varoluşu için bir tehdit olarak algılayabilmiştir. Küresel güçler de DEAŞ’ın ideolojik yapısını ve saldırganlığını bir tehdit olarak algıladıkları için PYD/YPG’yi destekleme noktasında daha arzulu hareket edebilmişlerdir. PYD/YPG’nin terör örgütü PKK ile sahip olduğu bağlar ise Türkiye’nin güvenlik endişelerini artırarak hem örgüte hem de örgütü destekleyen ABD gibi müttefiklerine karşı güvensizlik duymasına yol açmıştır. Bu durum ülke ilişkilerinde büyük bir kırılmaya yol açtığı gibi hem devletlerin hem de devlet dışı silahlı aktörlerin bir

arada yaşadığı bir karma güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu noktada özellikle ABD'nin Eylül 2014'te PYD/YPG'ye silah ve lojistik destek sağlamaya başlaması Ankara ile Washington ilişkilerinde ciddi bir kırılmaya ve güvensizliğe yol açmıştır.

PYD/YPG'nin Batı tarafından seküler olarak tanımlanması ve DEAŞ saldırılarının yol açtığı güvenlik endişeleri karşısında daha çok hakimiyetinde olan bölgeleri korumaya odaklanması örgütün destek arayışının karşılık bulmasını kolaylaştırmıştır (Cengiz, 2019, Sharq Forum). Yine örgütün Suriye'de bir "üçüncü yol" olarak kendi hedeflerine odaklanması ve bu çerçevede Suriye'nin kuzeyinde alan hakimiyeti elde etmesi, uluslararası güçlerin gözünde örgütün rasyonel bir aktör olarak kabulünü kolaylaştırarak jeopolitik bir esneklik kazandırmıştır (Ok-tav, Dal, ve Kurşun, 2017, s. 10). Örgütün Türkiye sınırlarında oluşturduğu tehdide karşın, uluslararası medyada daha çok DEAŞ ile mücadele anlatıları üzerinden gündeme gelmesi, kendisini Batılı ülkelerle birlikte radikal bir örgüte karşı mücadele eden bir yapı olarak konumlandırması örgüte birçok kazanım sağlamıştır. Özellikle Washington yönetiminin örgüte verdiği destek bir anlamda egemen olmayan bir aktör olarak örgütü küresel sistem içerisinde bir muhabata ve aktöre dönüştürmüştür. Yine benzer şekilde PYD/YPG'nin DEAŞ'ı kendi varoluşuna karşı bir tehdit olarak algılaması da (Yeşiltaş ve Duran, 2018, ss. 2-5). bir bakıma devlet dışı aktörlerin de tıpkı devletler gibi güvenlik ikilemini yaşadıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Örgütün DEAŞ gibi uluslararası düzene meydan okumaktan ziyade kendi politik hedefleri odaklanma arayışında olması da uluslararası aktörlerle uyumluluğunu artırmıştır.

Sonuç

11 Eylül sorası dönemden itibaren daha fazla ön plana çıkmaya başlayan devlet dışı silahlı aktörler ve terör örgütleri küresel sistemde ve güvenlik meselelerinde daha fazla sorun teşkil etmeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı protestolarının Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya kadar geniş bir jeopolitik alanda yeni istikrarsızlıklara ve çatışmalara yol açması hem uluslararası sistemi hem de bölgesel dengeleri etkilemiştir. Bu durumu sistemin anarşik yapısına bağlayan neo-realistler, başarısız devletlerin artan sayısının etnik ve dini grupların da aralarında bulunduğu birçok aktörü güvenlik arayışına sevk ettiğini savunur. Devlet dışı silahlı aktörler, devletlerin başarısız olması nedeniyle bir tür alternatifte veya polislik rolüne soyunabilmekte ve resmi devlet egemenliğinden ayrıksı bir yapı olarak kendini konumlandırabilmektedir.

Sistemin anarşik olması devlet dışı silahlı aktörleri de tıpkı devletler gibi kendi kendine yetebilme (self-help) ilkesini takip etmeye ve hayatta kalmaya (survive) iter. Merkezi otoritenin çökmesi ile birlikte yerli gruplar veya devlet dışı silahlı aktörler devletlerin sistem içerisinde davrandıkları gibi davranabilmekte veya dış

çevre ile (diğer aktörlerle) ilişki kurabilmektedir. Devletler için geçerli olan güvenlik ikileminin bir benzeri devlet dışı silahlı aktörler için de geçerlidir. Başka bir deyişle devlet dışı silahlı aktörlerin ve devletlerin bir arada bulunduğu bu doğal ortamda karma güvenlik ikilemi söz konusudur.

Soğuk Savaş sonrası dönemden bugüne devlet dışı silahlı aktörlerin sayısı, kapasitesi ve etkisinde büyük bir değişim yaşanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası yaşanan Afganistan ve Irak işgalleri silahlı grupların zayıflamasından ziyade etkilerini genişletmelerine yol açmıştır. DEAŞ ve PYD/YPG gibi silahlı aktörler toprak hakimiyeti elde ettikleri gibi etkin oldukları bölgelerde bir yandan merkezi otoriteye meydan okurken diğer taraftan da zayıflayan otorite karşısında egemen aktör gibi hareket etmeye başlamışlardır. Diğer önemli nokta ise devlet dışı silahlı aktörlerin artan etkilerinin uluslararası sistemin yapısını etkilemeye ve dönüştürmeye başlamasıdır. Devlet dışı silahlı aktörler rasyonel hareket ederek devletlerle işbirliği yapmaları veya çatışma süreçlerine katılmaları konularına etki edebilmektedir.

Hem DEAŞ, Hizbullah, Haşdi Şabi hem de PYD/YPG etkin oldukları alanlarda kurdukları alternatif yapı ve kurumlarla devletleri taklit edebilmekte veya çatışma dinamiklerine etki edebilmektedirler. Yine bu tür aktörler rasyonel hedefler belirleyerek işbirlikleri (ABD-PYD/YPG, Hizbullah-İran vb...) çerçevesinde bu hedeflerine ulaşabilmekte veya hayatta kalmaya devam edebilmektedirler. Benzer şekilde bölgesel veya küresel politik sistemin bir parçasına dönüşmeleri onları yeniden konumlandırmalarını sağlayabilmektedir. Bugün için devlet dışı silahlı aktörler güvenlik mimarisinde önemli bir aktöre dönüştükleri gibi küresel sistemin yapısını da değiştirebilmektedirler.

Kaynakça

- Aydınlı, E., (2016). *Violent Non-State Actors: From Anarchists to Jihadists*. Abington: Routledge
- Acun, C. ve Keskin, B., (2017). *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD/YPG*, Ankara: SETA Rapor, s.s. 9-48
- Buzan, B., Waeber, O. ve Wilde, J., (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Londra: Lynne Rienner Publishers, 1-144
- Creveld, M. Van., (2008). *The Changing Face of War: Combat from the Mane to Iraq*. New York: Ballantine Press, s.s. 219-221
- Dal, Emel P., (2017). Impact of the transnationalization of the Syrian civil war on Turkey: conflict spillover cases of ISIS and PYD-YPG/ PKK. *Cambridge Review of International Affairs*, 29(4), s. 1-3
- Duran, B. ve Yeşiltaş, M., (2018). *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler ve Vekil Güçler*, Ankara: SETA Yayınları, s.s. 9-10
- David, S. R., (1997). Internal War: Causes and Cures. *World Politics*, 49(1), s. 554-555.
- Gaub, F., (2017). State Vacuums and Non-State Actors in the Middle East and North

- Africa. Lorenzo Kamel (ed.), *The Frailty of Authority Borders, Non-State Actors and Power Vacuums in a Changing Middle East* (içinde). Roma: Edizioni Nuova Cultura
- Gürler, Recep. T. ve Özdemir, Ömer B., (2014). El-Kaide'den Post El-Kaide'ye: IŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1(1), s. 115-120.
- Jervis, R. ve Snyder. J., (1999). Civil War and the Security Dilemma. Barbara F. Walter ve Jack Snyder (ed.), *Civil Wars, Insecurity and Intervention* (içinde). New York: Columbia University Press, s. 19-23
- Jones, S. G., (2014). A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists. *RAND Corporation*, s. 13.
- Karagöl, Erdal T., (2014). Enerji Denkleminde Beklenmeyen Değişken: IŞİD, Haziran, Sayı: 54, s. 1-4.
- Kerman, İ. v. Efeğil. E., (2017). Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), . 162-198
- Kreause, K. ve Milliken. J., (2009). Introduction: The Challenge of Non-State Armed Groups. *Contemporary Security Policy*, 30(2), s. 204.
- Kuausch, K., (2017). Proxy Agents: State and Non-State Alliances in the Middle East. *The International Spectator*, s. 78-82.
- Mearsheimer, John. J., (2007). Structure Realism. Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (içinde), Oxford University Press.
- Mearsheimer, John J., (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. New Haven ve Londra: Yale University Press.
- Oktav, Özden Z., Dal, Emel P. ve Kurşun, Ali M., (2017). Reframing and Reassessing the VNSAs in Syrian Conflict: An Introduction. Zeynep Özden Oktav, Emel Parlar Dal ve Ali Murat Kurşun (ed.). *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War* (içinde). Cham: Springer, s.s. 5-11.
- Ould Mohamedou, Mohammad M., (2009). Al Qaeda: From the Near to the Far Enemy and Back (1988-2008). Klejda Mulaj (ed.), *Violent Non-State Actors in World Politics* (içinde). Londra: Hurst Publishers.
- Phillips, C., (2016). *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*. New Haven CT: Yale University Press.
- Phillips, A., (2014). The Islamic State's challenge to international order. *Australian Journal of International Affairs*, 68(5), s.s. 497-499.
- Podder, S., (2013). Non-State Armed Groups and Stability: Reconsidering Legitimacy and Inclusion. *Contemporary Security Policy*, 34(1), s. 31.
- Salloukh, Bassel F., (2017). Overlapping Contests and Middle East International Relations: The Return of the Weak Arab State. *American Political Science Association*, s. 661.
- Posen, Barry. R., (1993). The Security Dilemma and Ethnic Conflict. Michael E. Brown (ed.). *Ethnic Conflict and International Security* (içinde). Princeton: Princeton University Press
- Vinci, A., (2008). Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis. *International Security Quarterly*, Sayı: 52, s. 300-314.
- Yossef, A. ve Joseph. C., (2015). Inward-Directed Security. Amr Yossef ve Joseph. Cerami (ed.). *The Arab Spring and Geopolitics of The Middle East: Emerging Security Threats and Revolutionary Change* (içinde). Londra: Palgrave Macmillan, s. 27.

- Williams, P., (2008). Violent Non-State Actors and National and International Security. *ETH Zurich*, s.s. 9-15.
- Zohar, E., (2015). A New Typology of Contemporary Armed Non-State-Actors: Interpreting The Diversity. *Studies in Conflict & Terrorism*, s. 5.

Akıllı Güç Bağlamında Sadr Hareketi'nin Irak Siyasetinde Zirveye Yükselişi

Hüseyin Acar*

Öz: 1990 yılında Joseph S. Nye'in ortaya çıkardığı yumuşak güç konsepti günümüzde hem pratiği açıklamada hem de akademik alanda yoğun olarak kullanılmaktadır. Nye, karşı tarafın davranışlarını değiştirmede; tehdit, baskı, ekonomik yaptırım gibi sert güç unsurları yerine kültür, değerler ve politikalar üzerinden cazibe yaratıp yanına çekerek yumuşak güç unsurlarıyla da sonuç alınabileceğini belirtir. Daha kesin ve sürdürülebilir sonuçlar için ise sert ve yumuşak güç unsurlarının birlikte kullanımına yani akıllı güç konseptine başvurulması gerektiğini savunur. Sadr ailesi Irak üzerinde özellikle Iraklı Şiiiler üzerinde nesillerdir önemli bir etkiye sahiptir. 1999 yılında ailenin liderliğinin en küçük oğul olan Mukteda es Sadr'a geçmesiyle Sadr Hareketi farklı bir boyut kazanmıştır. Mukteda, Sadr Hareketi'ni devlet dışı silahlı örgüt konumundan 2018 seçimlerinden birinci çıkan koalisyonun lideri konumuna getirmiştir. Bu süreçte Sadr da, Nye'in bahsettiği akıllı güç unsurlarını göreceli de olsa başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mukteda es Sadr, Sadr Hareketi, Yumuşak Güç, Akıllı Güç, Joseph Nye

* Yüksek Lisans, Polis Akademisi, Uluslararası Güvenlik Bölümü, hsynacar541@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1577-5269.

Rise of the Sadrist Movement to the Top in Iraqi Politics in the Context of Smart Power

Hüseyin Acar

Abstract: The soft power concept created by Joseph S. Nye in 1990 is now used extensively both in explaining practice and in the academic field. Nye, in changing the other party's behavior; He states that instead of hard power elements such as threats, pressure, economic sanctions, results can also be achieved with soft power elements by creating attraction through culture, values and policies. He argues that for more precise and sustainable results, the use of hard and soft power elements, that is, the smart power concept, must be applied. The Sadr family has had a significant influence on Iraq, especially on Iraqi Shiites for generations. In 1999, when the leadership of the family passed to Muqtada es Sadr, the youngest son, the Sadrist Movement gained a different dimension. Muqtada has transformed the Sadrist Movement from the position of a non-state armed organization to the leader of the coalition that came first in the 2018 elections. In this process, Sadr used the smart power elements mentioned by Nye, albeit relatively, successfully.

Key Words: Muqtada al-Sadr, Sadrist Movement, Soft Power, Smart Power, Joseph Nye

Giriş

Güç elde edebilme, güçlü olma arzusu insanlığın var oluşundan beri mevcuttur. Küresel politikada güç kavramı pek çok olayı açıklarken detaylıca kullanılmaktadır. Nye, güç kavramını salt materyalist düzeyde ve devlet üzerinden ele almanın yetersiz olduğunu savunur. Bu doğrultuda ortaya çıkardığı yumuşak güç konseptiyle güç konseptini geleneksel görüşün ötesinde bir noktada inceler. Makalenin ilk bölümünde Joseph Nye'in geliştirdiği yumuşak güç konsepti üzerinde durulacaktır. Kavramın ortaya çıkışı, Nye'in yumuşak ve sert güç ayrımı, yıllar içerisinde konseptte getirdiği açıklamalar, bu görüşlere gelen eleştiriler, liderlik miti ile kavramların özdeşleştirilmesi ve güncel çalışmalarında üzerinde durduğu akıllı güç konsepti incelenecektir.

Makalenin ikinci bölümünde ise Sadr Hareketi'nden bahsedilecektir. Mukteda es Sadr (metnin akıcılığı için Mukteda ve Sadr kelimeleri değişmeli olarak kullanılacaktır), babasının ve abilerinin ölümüyle beklenmedik şekilde ailenin lideri konumuna gelmiştir. Sadr'ın liderliği başlarda pek çok kişi tarafından benimsenmemiş, yetersiz olduğu fikri yayılmıştır. Mukteda'nın vizyonu; dış etkilere bağımsız, maddi ve siyasi yolsuzlukların yaşanmadığı, mezhepçi ayrılmaların kültür ve tarih üzerinden önlenerek önüne geçildiği birleştirici Iraklılık söyleminden oluşuyordu. Mukteda bu vizyonuyla bölge halkının hayranlığını kazanmış, eleştirilerin önüne geçerek etki alanını genişletmiştir. 2003'te Mehdi Ordusu'nu kurarak, kendine askeri güç kazandırmış ve hareketi devlet dışı silahlı aktör konumuna getirmiştir. Mukteda zaman içinde sert ve yumuşak güç araçlarını dengeli, kullanarak akıllı güç stratejisini izlemiş, etkili bir lider haline gelmiş ve hareketi 2018 seçimlerinden birinci çıkan siyasi oluşuma taşımıştır.

Sonuç bölümünde ise, Sadr'ın 2018 seçimlerinden birinci çıkan koalisyonun lideri olmasını sağlayan adımlar ve Nye'in formüle ettiği akıllı güç stratejisinin bağıntıları işlenecektir. Zaman zaman Mehdi Ordusu askeri ve ekonomik kapasitesini, sert güç araçlarını kullanarak; zaman zaman da ahlak, kültür ve kullandığı politikalar, söylemler üzerinden yumuşak güç araçlarıyla kitleleri yanına çektiğinden bahsedilecektir. Sadr'ın izlediği adımların aslında Nye'in tavsiye ettiği akıllı güç kavramının başarılı bir uygulaması olduğu gösterilecektir.

Günümüz Irak siyasetini okumak, Sadr Hareketi'ni bilmeden imkansızdır. Sadr Hareketi'ni konu alan, ilerleyişini inceleyen akademik çalışmalar uluslararası alanda oldukça sınırlı sayıdadır. Bu açıdan çalışma, Irak siyasetinin daha efektif değerlendirilmesine katkıda bulunmayı, var olan akademik boşluğun gelişimine katkı sağlamayı ve kendinden sonraki çalışmalara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Güç Kavramı

Güç kavramı uluslararası politikalarda her zaman detaylıca çalışmaların yapıldığı bir kavramdır. Farklı yollar ve farklı amaçlar doğrultusunda uluslararası ilişkiler aktörleri güç elde etmek ister. Güç konseptinin nasıl tanımlanacağı, nasıl çalışılacağı, nasıl ölçüleceği uluslararası alanda halen üzerine tartışılan bir konudur. Robert O. Keohane ve Joseph Nye (1977, s. 11), güç için anlaşılmaz (elusive) bir konsept, Hans J. Morgentehau (1964, s. 27), siyasal bilimlerin en zor ve tartışmalı problemlerinden biri, Robert Gilpin (1981, s.13), uluslararası ilişkilerin en sıkıntılı, kafa karıştıran (troublesome) alanlarından biri, Kenneth N. Waltz (1986, s. 333) ise, Realist teorilerin uluslararası politikayı açıklamada kullandığı anahtar bir konsept olarak görürken, uygun ve tam bir tanımın hala da tartışma konusu olduğunu belirtir. Nye güç kavramı için şunları söylemiştir; güç, aşk gibidir, deneyimlenmesi, tanımlanmasından ve ölçülmesinden daha kolaydır. Birinin hedef ve niyetlerini gerçekleştirebilme yeteneğidir. Sözlük de bize, gücün bir şeyler yapabilme ve diğerlerini kontrol etme olduğunu söyler (Nye, 1990a, s.177). Güç, kimi araştırmacılara göre etki, kimilerine göre kapasite, kimilerine göre amaç ya da bazılarınca da amaca ulaşmada kullanılan bir araçtır. Güç için sade ve öz bir tanım yapmak gerekirse güç, davranışlarda istenilen yönde değişiklik yaratabilecek kapasite ve etkidir. Gücü nasıl elde edeceğimiz, hangi kaynakları kullanıp nasıl bir yol izleyeceğimiz üzerine ise farklı görüşler mevcuttur.

Güç, geleneksel (Realizm ve Liberalizm) teorilerce daha somut kavramlar üzerinden işlenilegelmiştir. Kavram, uzun yıllar boyunca Realizm etrafında değerlendirilmiştir. Realist teori kendi içinde kimi noktalarda farklılaşsa da güç kavramı için genel bakış açısı materyalistik düzeydedir. Realizmde güç dendiği zaman, devletler ve onların askeri kapasiteleri öne çıkan unsurlardır. Realist yaklaşımlarca güç şiddet odaklı sonuçlar doğuracak yöntemleri işaret eder. Hatta saldırgan Realizmin temsilcilerinden olan John Mearsheimer (2001), 'anarşik ortam içerisinde yaşayan devletlerin, her fırsatta askeri kapasitelerini sürekli arttırması gerektiğini bunun tehditlere karşı en etkili savunma' olduğunu iddia eder. Liberal yaklaşım ise gücün sadece şiddet odaklı veya savaş odaklı değil ekonomik unsurlarla da elde edilip, korunabileceğinden bahseder. Geleneksel teoriler dışında diğer yaklaşımlar (Eleştirel Teori, Kopenhag Okulu, Sosyal İnşacılık, Feminizm) ise bakış açılarına yapı, kültür, fikirler ve hatta kimi yaklaşımlar duyguların da altını çizerek geleneksel yaklaşımlardan farklılaşmaktadır.

Yumuşak Güç Konsepti ve Gelişimi

Yumuşak güç kavramı ilk kez Joseph S. Nye tarafından 1990 yılında *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power* başlıklı kitabında kullanılmıştır. Kitap o dönemde Amerikan gücünün düşüşte olduğu iddiasına karşıt argümanlar sunarak bu görüşü çürütmeyi amaçlamıştır. Nye, Amerika Birleşik Devletleri

(ABD)'nin kültür, ideoloji ve kurumlar gibi maddi/somut olmayan alanlarda da güçlü olduğunun altını çizerek sadece maddi, somut varlıklarla gücün değerlendirilmesinin eksik bir yorum olacağını savunmuştur (Baldwin, 2016, s. 164). Yumuşak güç kavramı bu dönemden sonra giderek popülerleşmiş ve uluslararası ilişkilerde kendine yer edinmiştir. Nitekim Nye da kavramı daha sonraki eserlerinde sıkça ele almış ve daha detaylı işlemiştir.

Yumuşak güç, normal koşullarda yapılmayacak olan bir hususun yapılmasını dikte eden emretme ve zorlama gücünün aksine (Dahl, 1957, s.204; Lukes, 1974, s. 16-17) diğerlerinin, kendi isteklerimizi istemelerine yardım eden anlamına gelen 'co-optive power' veya 'indirect power' olarak tanımlanmıştır (Nye, 1990b, s. 188; Nye, 1990c, s. 166). Yumuşak güçte askeri ve/veya ekonomik bir zorlama yoktur. Karşı tarafın, değerleriniz, kültürünüz, kullandığınız söylem gibi unsurlarla size hayranlık beslemesini ve bu doğrultuda sizi takip etmesini sağlamaya çalışsınız. Ayrıca görüldüğü üzere tanımda devlet ögesine de yer verilmemiş kavram sadece devlet ile sınırlandırılmamıştır. Yani yumuşak güç bakış açısını uluslararası ilişkilerin bütün aktörleri için kullanmak mümkündür. Devletler, uluslararası kurumlar, çok uluslu şirketler, topluluk liderleri ve bireyler, yumuşak güce sahip olabilir ve bu doğrultuda diğer aktörleri ya da toplulukları yanına çekebilir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde devlet ve devlet dışı unsurların sunduğu zorlama ve tehdit içermeyen her türlü dış politika aracının yumuşak gücün artırılmasına hizmet edebileceğini söyleyebiliriz. Dış yardımdan uluslararası şirketlerin yatırımlarına, dizilerden kültür merkezlerine, dil kurslarından yurtdışı eğitim/araştırma burslarına (Tokdemir, 2020), konuşurken seçtiğiniz kelimelerden, üslubunuzdan tutun da, kıyafetlerinize kadar birçok öge yumuşak güç unsuru olarak değerlendirilebilir. Yumuşak güç öğelerini sınırlandırmak konseptin mantığıyla uyumsuzluklara yol açabilir. Çünkü toplulukların hayranlığını kazanarak sizi takip etmesini sağlayacağınız yöntemler, zaman ve mekan içerisinde değişiklik gösterebilecektir.

Tablo 1. Güç Çeşitleri Tablosu

		Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Sert Güç	Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı diplomasi Savaş İttifak
	Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Para verme Yatırım	Yardım Rüşvet
	Yumuşak Güç	Hayranlık uyandırma Gündem yaratma	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu diplomasi İki taraflı ve çok taraflı diplomasi

Kaynak: Nye, (2005, s. 37).

Tabloda da görüldüğü gibi askeri ve ekonomik güç sert güç sınıfına dahil edilmiştir. Zorlama, caydırma, ekonomik teşvik ya da yaptırımlar ile karşı tarafın istediklerini yapmasını sağlamak sert güç altında değerlendirilir. Nye (2005, s. 14) sert gücü şöyle tanımlar; bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını kullanarak, diğer aktör/aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya etki edebilme becerisidir. Bunu gerçekleştirebilmesi için de kandırmacalara (havuç) ya da tehditlere (sopa) ihtiyaç duyar.

Nye, yumuşak güç ve sert gücün farklarını açıklarken kullanılan yöntemin ve kaynakların somutluğunun altını çizer. Sert güç için askeri ve ekonomik unsurlar kullanılırken, yumuşak güç için karşı tarafta cazibe yaratacak unsurlar kullanılmaktadır. Tabii Nye'in de belirttiği gibi bazı sert güç unsurları da yumuşak güce katkı sağlayabilir. Gelişmiş ekonomik ve askeri yapı, yenilmezlik miti, askeri iş birlikleri gibi durumlarda sert güç kaynakları da yumuşak güç yaratabilmektedir (Nye: 2008, s. 106). Ya da şöyle düşünersek, ekonomik ve askeri açıdan düşüştü olan bir ülkenin, çok uluslu şirketin ya da topluluk liderinin, gündemi etkileme gücü düşebilir ve sergileyeceği yumuşak güç unsurları topluluklar tarafından karşılık bulamayabilir. Nye, yumuşak güç ve sert gücün davranış haritasını ise aşağıdaki tabloyla bizlere açıklar:

Tablo 2. Güç Davranış Spektrumu

	Sert Güç		Yumuşak Güç	
	Zorlama	İkna Etme	Gündem yaratma	Cazibe
Davranış Spektrumu	← ● ● →		← ● ● →	
	(Emir)		(Yanına Çekme)	
En Uygun Kaynaklar	Baskı	Ödemeler	Kurumlar	Kültür Değerler
	Yaptırımlar	Rüşver		Politikalar

Kaynak: Nye, (2005, s. 17).

Görüldüğü üzere sert güç davranış çizelgesinin emir tarafında yer alırken yumuşak güç yanına çekme tarafında yer almaktadır. Sert güç; baskı, tehditler, yaptırımlar ile zorlama ve ikna etmeye dayalıyken, yumuşak güç ise kültür, değerler ve politikalar üzerinden cazibe yaratma ve yanına çekme temellidir. Lee'ye (2009) göre; 'bölgesel ve/veya küresel seviyede kabul ve saygı gören değerlere sahip olmak ve bunları yaymak, tanınmış ünlüler ve/veya kahramanlar vasıtasıyla mesajlar iletmek, bölgesel ya da küresel seviyede toplulukların cazibesini kazanacak söylemlerde bulunmak yumuşak güç elde etmenin akla gelen ilk yöntemlerindedir.'

Günümüz dünyasında, ekonomik ve askeri açıdan güçlü olsanız dahi sert güç kaynaklarına başvurmak, bunları kullanmak (özellikle askeri) istediğiniz zaman

karşınıza zorluklar çıkabilmektedir. Ülke düzeyinde değerlendirmek gerekirse; başka bir ülkenin ya da topluluğun hareketlerine etki edebilmek için askeri güce başvurmak istediğinizde, öncelikle uluslararası hukuk kuralları karşınıza çıkacaktır. Sonrasında askeri güç kullanıldığı için uluslararası alanda hatta bazı durumlarda kendi vatandaşlarınızdan bile tepki görmekle yüzleşmek zorunda kalabilirsiniz. Eğer askeri müdahalenizi sağlam ve geçerli bir meşruiyete dayandırmazsanız, ülkenizin önüne işgalci, kaoscu, barbar ve benzeri daha birçok duymak istemeyeceğiniz sıfatlar eklenebilir. Keohane ve Nye da (1998, s. 85-86) ‘sert güç unsurlarına başvurmanın ekonomik açıdan çok maliyetli olabileceği gibi, bu güç unsurlarının sürekliliğinin (bir ekonomik yaptırım uyguladığımız ya da askeri birlik gönderdiğiniz zaman buna ne kadar devam edilebileceği) de sorun teşkil edebileceğini savunmaktadır.’ Yumuşak güç unsurlarına başvurduğunuz zaman yukarıdaki olumsuzluklarla karşılaşmanız daha az olasılıklıdır. Yumuşak gücün bu gibi yönlerden sert güce karşı avantajları olduğunu söyleyebiliriz.

Tabii kavram popülerleştikçe eleştiriler de beraberinde gelmiştir. En yoğun eleştirilerin başında yumuşak gücün tek başına bir etkisinin olup olmadığı eğer varsa da bu etkinin nasıl ölçüleceği yer almaktadır. Vuving’e (2009) göre ise kavramın anlaşılmasında ilk sebep kavramın teorileştirilememesi ve akademik açıdan yeterince arıtılmamış olmasıdır. Kavram, günümüzde de halen eleştiriye maruz kalmakla beraber pek çok olayın incelenmesinde de kullanılmaktadır.

Akıllı Güç Konsepti

Nye, yumuşak güç kavramının popülerleşmesiyle beraber hem eleştirilere cevap vermek hem de kavramı daha detaylı açıklayabilmek adına; 1991’de, *The Paradox of American Power*, 2004’te *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, 2011’de *The Future of Power* adlı eserleri başta olmak üzere pek çok eserinde ve açıklamalarında yumuşak güç konseptine yer vermiştir. Nye, gelen bazı eleştirilerde haklılık payı olduğunu kabul etmekle birlikte, güncel çalışmalarında akıllı güç (smart power) kavramının üzerinde durmuştur. 2006 yılında ABD’de ‘Tarafsız Akıllı Güç Komisyonu’ kurulmuştur. Komisyonda Richard L. Armitage ve Joseph Nye tarafından ‘Daha Güvenli Daha Akıllı Amerika’ (A Smarter, More Secure America) başlıklı rapor (daha sonra kitaba da dönüştürülen) yayınlamıştır.

Söz konusu raporda akıllı güç kavramı şöyle tanımlanmaktadır: Akıllı güç ne sert ne de yumuşak güçtür, ikisinin maharetli bir kombinasyonudur. Akıllı güç, belirlenen amaçlara ulaşmak için sert ve yumuşak güç unsurları kullanılarak, kaynak taraması yapmayı, entegre stratejiler ve uygun araçlar geliştirmeyi ifade eder (Armitage ve Nye, 2007, s.7). Şöyle söyleyebiliriz ki aslında akıllı güç içerik açısından yeni bir olgu değildir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere akıllı güç kavramını özümsemek için öncelikle buraya kadar açıkladığımız yumuşak ve sert güç kavramları detaylıca bilinmelidir.

Nye (2008b, s.1352) daha kalıcı ve sürdürülebilir bir güç için akıllı güç kavramının izlenilmesi gerektiğini savunmuştur. Çoğu zaman insanlar sert gücün

yeterli olduğunu düşünürler. Bazı insanlar ise sadece karşı tarafın kalplerini ve zihinlerini kazanmakla başarıya ulaşılacağını düşünür ancak etkili olmak için hem sert hem de yumuşak gücün bir kombinasyonu kullanılmalıdır. Örneğin terörizmi ele alırsak, Taliban hükümetini, El Kaide için kullandığı yerlerden vazgeçirmek için yumuşak gücümüzü etkili bir şekilde kullanamadık ve Taliban hükümetine karşı sert güç kullanmak zorunda kaldık. Başka bir örnek vermek gerekirse, durum Müslümanların kalplerini ve akıllarını kazanmak gibi daha geniş bir konuya gelince burada yumuşak güç kullanmak gereklidir. ABD, Irak'ta sert gücünü kullandığında, kendimizi zorba ve işgalci gibi gösterdik ve yumuşak gücümüzü baltalayan bir sürece girdik. Dolayısıyla ABD'nin dünya çapında ve Müslümanlar arasında çekiciliğinde hızlı bir düşüş olduğunu gördük. Yumuşak gücümüzü sert gücümüzle birleştirme yeteneğimizi yeniden kazanmalıyız ancak bu şekilde akıllı güç kullanma kapasitemizi geliştirebiliriz (Gavel, 2008). Yumuşak güç, sert güç ve akıllı güç konseptleri genellikle devletlerin diğer devletlerle olan dış politika analizleri doğrultusunda kullanılır ki bu kullanım kesinlikle doğrudur. Fakat kavramların tanımlarına dikkat ettiğimizde Nye, kavramları devlet veya dış politika ile sınırlandırmamıştır.

Nye, bir liderin etkili olabilmesi için bahsettiği güç unsurlarını titizlikle kullanması gerektiğini savunur. Etkili bir liderin, nereye gitmesi gerektiğine dair vizyonunu paylaşırken, kendine takipçiler bulması, kitleleri yanına çekebilmesi ve ikna edebilmesi için yumuşak güce başvurması gerektiğini belirtir. Daha sonra istediklerini elde edebilmek için sert güç kullanabileceği takipçileri ve astları olur. Sert ve yumuşak gücün başarılı kombinasyonu da bizi akıllı güce götürür (Gavel, 2008). Nye, yıllar içinde revize ettiği güç konseptleriyle aslında aktörlere (bireyler, topluluk liderleri, örgütler, devletler) güç elde edebilmek, diğerlerine kendi isteklerini yaptırabilmek hususunda bir yol haritası çiziyor. Sadr da bu yol haritasını izleyerek göreceli de olsa başarıya ulaşan bir lider olarak karşımıza çıkıyor.

Sadr Ailesi ve Mukteda

Sadr ailesi nesilerdir Irak siyasi hayatında ve Şii toplulukları üzerinde etki sahibi olan bir aileydi. Çoğu Şii grup İran ile yakın ilişkiler geliştirip, siyasi ve ticari bağlarını kuvvetlendirirken, Sadr ailesi İran ile yakınlaşmaktan kaçınmıştır. İran İslam Devrimi'ne saygı duyduklarını belirtse de Humeyni'nin velayet-i fakih doktrinini benimsememişlerdir. Sadr ailesinin önemli bir özelliği de Irak milliyetçiliği ve bağımsız Irak fikrini savunmalarıdır (Keçeci, 2018). Mukteda es-Sadr, 1973 doğumlu, Ayetullah Muhammed Sadık es-Sadr'ın dördüncü oğlu ve Ayetullah Muhammed Bâkir es-Sadr'ın da damadıdır (Benli, 2013, s. 444). Sadık es Sadr 1999 yılında diğer iki oğluyla birlikte Kerbela matemine katılmak için Nəcəf kentine gitmişti. Burada Sadık es Sadr ve iki oğlu Saddam'ın fedailerini tarafından topluluk içinde kurşunlanarak öldürülmüşlerdir (Öztürk, 2018, s. 61).

Bahsi geçen olaydan sonra Mukteda, ailenin ve babasından kalan Şii toplulukların lideri konumuna geldi. Fakat Mukteda'nın liderliği o dönem için çokça tartışılmıştır. Mukteda başarısız ilkokul yıllarının ardından babasının isteğiyle Havza'da eğitimine devam etmişti fakat orada da derslerinde başarısız olmuştu. Mukteda'nın bu başarısızlığı atari oyunlarına olan düşkünlüğüne bağlamıyordu. Öyle ki çevresinde molla atari olarak anılmaya başlanmıştı. Havza'da herhangi bir ilerleme kaydedememesi, tecrübesizliği ve yaşının genç olmasından dolayı liderliği herkes tarafından kabul edilmemiştir. Sadık es Sadr'ın Muhammed Yakubi ve Mahmud Serhi gibi bazı talebeleri, Sadık es Sadr'ın yerine kendilerini bıraktığını ve Mukteda'nın liderlik görevini üstlenemeyeceğini, cahil ve tecrübesiz olduğunu iddia edip kendi gruplarını kurmuşlardır (Mepa News, 2018). Bu parçalanmalar çok güçlü ve ses getiren bölünmelere yol açmamış, Mukteda attığı doğru adımlar sayesinde bu bölünmelerin önüne geçmiştir.

Mukteda es-Sadr, babasının 1990'lı yıllarda büyük oranda oluşturduğu bölgesel birim ve temsilciliklerle de iletişime geçerek aile büyüklerinin ve babasının etkin ve saygın konumunu şahsı etrafında toparlamayı başardı. (Cabbar, 2004, s. 18-23). Sadr grubu; Baas iktidarının çöküşünün ardından ortaya çıkan silahlı askerî gücünün yanında belli bir sistem dâhilinde faaliyet gösteren hiyerarşik kurumsal yapıları bulunan sosyal yardım ve organizasyon kuruluşlarıyla da dikkat çekmektedir. Bu gruplar, büyük oranda babasının yetiştirdiği ve ona bağlılığını sürdüren genç din adamları, öğrencileri, yardım kuruluşlarından oluşmaktadır. Şüphesiz bütün bu yapılanma ve faaliyetler, o dönem için siyasal yönetimde yer almamasına rağmen Mukteda es-Sadr'a önemli bir itibar ve şöhret kazandırmaktadır (Cabbar, 2004, s. 23).

Mukteda, ABD müdahalesine karşı olduğunu, Irak'ın dış baskılardan uzak, bağımsız bir devlet olması gerektiğini ve halkın da birlik olarak ABD müdahalesine karşı direnç göstermesini konuşmalarında açıkça belirtmiştir. Kendi topluluğunda ki imamlara ve din alimlerine de bu mesajları halka yaymasını tavsiye eden Mukteda, Mehdi Ordusu'nu kurana dek, bu söylemleriyle ABD'ye karşı sözlü bir savunma geliştirmiştir. Wiley'e (2004, s.13) göre, Mukteda es-Sadr'ın işgalin ilk döneminde ABD'ye karşı sözlü savunmaya girişmesi, 2003'ten itibaren çoğunlukla mezhebî fanatizm ve ayrılıkçılığa karşı sergilediği soğuk tutum ve Sünnî çevrelerle ılımlı bir diyalog geliştirmesi, kendine daha çok taraftar bulmasını sağlamıştır. Mukteda liderliğinde varlık gösteren Sadr Hareketi, 2004 yılında görece daha aktif olarak Irak'ın en önemli ve etkin Şii-Siyasî oluşumlarından birisi haline gelmiştir (Shanahan, 2004, s. 950-951). ABD karşıtlığı politikası, Irak tarihi ve kültürü üzerinden mezhepçilik karşıtı birleştirici söylemleriyle, yumuşak güç unsurlarını başarılı bir şekilde kullanmış halkın önemli bir kesiminin hayranlığını kazanmış ve insanları yanına çekmiştir. Nye'in da belirttiği gibi Sadr, vizyonunu kitleler ile paylaşırken öncelikle yumuşak güç araçlarını kullanmış böylece hem liderliğine yönelik eleştirilere son vermiş hem de kendine yeni kitleler kazandırmıştır.

Muhammed Sadık es-Sadr, Irak'ta özellikle yoksul kesim Şiiler tarafından tanınır ve lider olarak görülürdü. Muhammed Sadık es Sadr'ın lider olmasında kurduğu sosyal yardımlaşma ağının payı büyüktür. Sadr ailesinin, İran'a karşı izlediği mesafeli ve tutarlı politika, Irak milliyetçiliğine ve eğitim faaliyetlerine verdiği önem birer yumuşak güç ögesi olarak karşımıza çıkmakta ve bölge halkı için cazibe oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak Muhammed Sadık es Sadr'ın dini bilgisi ve Ayetullah unvanına sahip olması insanların ona saygı duymasının ve takip etmesini bir diğer önemli etkenidir. Zaten Ortadoğu'da kitleleri peşinizden sürüklemek için dini bir unvana sahip olmanız büyük avantajdır. Mukteda'nın bu konudaki yetersizliği liderliğinin ilk yıllarında babasından kalan toplulukları yönetmekte ve bir arada tutmakta zorlanmasına neden olmuştur. Sadr tüm bu olumsuzluklara ve eleştirilere rağmen yukarıda da bahsettiğimiz doğru söylem ve tutarlı politikaları takip ederek binlerce Şii'yi örgütlemeyi başardı ve 2003 yılında Mehdi Ordusu'nu kurdu.

Kısaca Mehdi Ordusu

Mukteda es-Sadr, Irak'ta tanınan saygın bir aileye mensup olması, ABD karşıtı söylemleri, İran karşısındaki milliyetçi tavrı, ülkenin bağımsızlık ve bütünlüğünü öncelemesi gibi özelliklere sahipti. Bu özellikler, Sadr Şehri başta olmak üzere Basra ve Güney Irak bölgelerinde Baas rejimince dışlanmış, varoşlardaki yoksul kesimlerin desteklerini ona yöneltmiştir. Bu destekle o, yaklaşık 50.000 kişilik Mehdi Ordusu adı verilen silahlı bir güç oluşturmuştur. Hatta bu güçle birlikte hareket eden, fakat bağlılığı ilan edilmeyen özel birlikler oluşturduğu da iddia edilmektedir (Özcan, 2003, s. 198-201). Sadr, ailesinden ve takipçilerinden sağlanan maddi kaynaklara sahipti. Mehdi Ordusu ile sert güç unsurlarının önemli bir saç ayağı olan askeri güce de sahip oldu.

Bu oluşumun üyelerinden 300 kadarı Lübnan'da ki Hizbullah kamplarına gönderilmiş ve orada savaşmak için eğitilmişlerdir (Roggio, 2008). Mehdi Ordusu Suriye'de yaşanan gelişmelerde de yer almış, 2014 yılının Mayıs ayında Suriye'de savaşıma başladığını açıklamıştır. Genel olarak Şii rejimler Esed rejimini koruma yoluna giderken, Sadr Hareketi çatışmalarda daha çok Suriye'deki Şii türbelerinin korunmasında görev almıştır. Mehdi Ordusu, Suriye'de ki temel görevinin Hz. Zeynep Türbesi'ni korumak olduğunu iddia etse de, zaman zaman Şiiilerin yaşadığı mahalleleri de koruma yoluna gitmiştir (Al Jazeera Türk, 2015). Mehdi Ordusu'nun, Bakuba, Kufe, Necef, Kerbelâ ve Kût'un belli bölgelerinde etkili olduğu, ABD başta olmak üzere işgal güçleri ve muhalif Şii gruplarla mücadele ettiği bilinmektedir (Özcan, 2003, s. 184).

Makalenin ilerleyen bölümlerinde de görüleceği gibi, Mukteda'nın genel çizgisi herhangi bir ülke veya rejim ile taraf olmak değildi. Nitekim, Suriye'deki savaşta bulunma sebebini de dini türbeleri korumak olduğunu iddia eden Sadr, askeri gücünü, türbe ve dini alanları korumak için kullanacağını söyleyerek, dine

ve kültüre verdiği önemi ön plana çıkarmış, bu söylemleriyle kültür üzerinden bölge toplumunu yanına çekmeye çalışmıştır. Bölge halkının ve kitlelerin algısında Mehdi Ordusu'nu ekonomik ve siyasi kazançlar için değil, din uğruna savaşan kahramanlar olarak yer almasını hedeflemiştir. Aynı zamanda Suriye'de yaşanan çatışmalarda yer alma nedenini görecelide olsa meşru ve dini bir zemine oturtmuştur. Meşrulaştırmanın yanında Sadr, burada kullandığı askeri güç ile dini ve kültürel söylemlerini birleştirerek sert ve yumuşak gücü birlikte kullanmış akıllı güç stratejisini izlemiştir.

Mehdi Ordusu'ndan Siyasi Aktörlüğe Doğru

Sadr, Mehdi Ordusu ile ABD işgaline karşı direniş başlatmıştı. Sadr'ın bu hareketi Irak toplumundan destek almasını sağladı ve direnişin sembolü haline geldi. ABD'nin Irak işgalinin ardından geride büyük bir yıkım bırakması ve ABD'nin etkisi altında kurulan düzensiz anayasal ortam, Sadr'ın daha çok destekçi bulmasına zemin hazırladı. Mehdi Ordusu ve Sadr Hareketi artık daha kalabalıktı ve siyasi bir aktör haline de dönüşmeye başlamıştı (Özbey, 2018). 2005 yılının Aralık ayında yapılan seçimlere Mukteda Es Sadr da katıldı. Sadr'ın partisi 2005 genel seçimlerinde tek başına 32 sandalye kazandı. Sadr seçimlerde Birleşik Irak İttifakı içinde yer aldı. Bu ittifakın baskın grupları İran yanlısı Dava Partisi ve Irak Yüksek İslam Konseyiydi. Bu durum İran'ın, Sadr ile bir şekilde anlaştığı ve Sadr'ı kendi tarafında seçimlere girmeye ikna ettiği yorumlarına da neden oldu. Sadr sahip olduğu siyasi güç üzerinden Nuri El Maliki'ye ve onun Dava Partisi'ne yoğun bir muhalefet geliştirdi. Maliki'yi diktatör ve tiran lakaplarıyla itham etti (BBC, 2006; Özbey, 2018). Sadr Hareketi'nin retoriği; ne İran ne ABD ne de başka bir dış güç ile anlaşmayacağı ve Irak milliyetçiliğini savunacağı yönündeydi (Sanders, 2018). Sadr'ın İran ile yakınlaştığı iddiasının gerçeği ne kadar yansıttığı yoruma açıktır fakat Sadr'ın daha sonra sürgün için gittiği ülkenin de İran olduğu unutulmamalıdır.

ABD işgali bittikten sonra Sadr genel olarak savunduğunun aksine, Irak'ta mezhep odaklı ayrışmayı besleyecek adımlar attı. 2006 ve 2007 yılları boyunca zaten doruğa ulaşan mezhep çatışmaları döneminde, Mehdi Ordusu binlerce Sünni vatandaşın kaçırılması ve öldürülmesiyle suçlandı (Özbey, 2018). Sadr bu hareketiyle desteğini kazanmış olduğu bir kesimi şaşırtdı ve tepki aldı. Kullandığı yumuşak güç araçlarını yanlısı bir sert güç stratejisi izleyerek sekteye uğrattı.

Irak'ta çatışmaların giderek şiddetlenmesi, ABD yetkililerinin Sadr Hareketi ve Mehdi Ordusu'na yönelik operasyonlarını arttırması, Mukteda es Sadr'ı Şubat 2007'de baştan beri Mehdi Ordusu ile arası iyi olmayan İran'a geçmeye zorladı. Daha sonraları bu gidişin Sadr'ın Kum'da dini eğitim alması için gerçekleştirdiği söylense de, bu söylem kitlelerce çok da kabul görmedi (Mepa News, 2018). Ağustos 2007'de İran ile iyi ilişkileri olan Bedir Tugayları ve Mehdi Ordusu arasında şiddetli çarpışmalar yaşanıyordu. Sadr bu olaylar yaşanırken İran'da sür-

gündeydi ve verdiği emirle Mehdi Ordusu'nun faaliyetlerini 6 ay süresince askıya aldı (Keçeci, 2018). Mukteda es Sadr'ın; mezhep odaklı çatışmalara girişmesi, Irak'ta çatışmalar devam ederken İran'a gitmesi ve son olarak Mehdi Ordusu'nun faaliyetlerini durdurmasını istemesiyle birlikte Sadr'a kendi grubu içinden eleştiriler gelmiştir. 2014 yılına kadar Sadr Irak siyasetinde aktif bir rol alamamış, Maliki Irak siyasetinde baskın konuma gelmiştir.

2014 yılı Irak siyasetinde bazı değişimler meydana gelmiştir. Irak'ta, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD / DEAS) terör örgütünün bölgedeki Sünni halkın da desteğini alarak giderek güç kazanması, Maliki iktidarının saygınlığının düşmesine sebep olmuştur. Maliki, girdiği 2014 seçimlerinden 92 sandalye ile birinci parti olarak çıkmasına rağmen yönetimi İngiltere'de eğitim alan ve ABD yanlısı olarak tanınan Haydar El İbadi'ye devretmiştir. Yönetimin İbadi'ye devredilmesi konusunda İran ve ABD ortak hareket etmiştir. İki ülke de farklı sebeplerden dolayı Maliki yönetiminden hoşnutsuzdu. İran, Maliki'nin Sünnileri ve Kürtleri uzlaştırmaya çalışan politikalarından rahatsızlık duyarken; ABD ise Maliki'nin DEAS'ın mezhepçi politikaları körüklemesine engel olamamasından şikayetçiydi. Irak'ta ki DEAS tehdidi, İran destekli Haşdi Şabi ve ABD ve müttefiklerinin hava operasyonları sonucu yok edilirken, ülke yönetiminde İbadi olduğu için DEAS'ın ortadan kaldırılması da İbadi'ye atfedilmişti (Öztürk, 2018, s. 62-63). İbadi, hem ABD ve İran'ın üzerinde ortak olarak uzlaşmaya vardığı bir lider hem de DEAS'ı bitirmiş bir aktör olarak 2018 seçimlerine gidiyordu. Fakat 12 Mayıs 2018 seçimleri İbadi ve aslında dünya kamuoyu için bir sürpriz yaratacaktı.

2018 Seçimlerine Giderken Sadr

Sadr, 2011 yılında Irak'a döndü. 2014 yılına gelindiğinde Sadr beklenmedik açıklamalarda bulundu. Şöyle ki; Mehdi Ordusu'na silahları bırakmasını emrederken, kendisinin de politikadan çekileceğini söyledi. Mehdi Ordusu'nun artık barış tuğaylarına dönüştüğünü ilan etti (Özbey, 2018). Sadr 2014 yılında siyasetten çekileceğini duyursa da pratikte böyle olmadı. Ülke siyasetinde inişli çıkışlı da olsa hep etkisi olan bir aktördü. Konuşmalarında, açıklamalarında halka bütünlük çağrısı yapan Sadr, sadece Şiilere değil Sünnilerde dahil bütün Iraklılara hitap ediyor, söylemlerinde Iraklı olmanın vurgusunu yapıyordu. Irak tarihi ve kültürü üzerinden ayrışmayı önleyen konuşmalar yapan Mukteda, Nye'in belirttiği yumuşak güç unsurlarını başarılı şekilde uyguluyor, halkın gözünde bütünlüğün ve barışın simgesi haline gelerek bir cazibe merkezine dönüşüyordu. Al-Marashi'ye (2016) göre 'bütünleştirici Iraklılık söyleminin ısrarla kullanılmasında, Sadr ve yandaşlarının geçmişte Sünnilere karşı ayrılıkçı, olumsuz davranışlarının izlerini silme isteği yatmaktadır.' Mukteda bu söylemleriyle etrafında geniş kitleleri etkilemeyi başarmış ve Irak siyasetinde kendine daha çok taraftar bulmuştur.

2016 yılı Sadr'ın toplum üzerinde sahip olduğu etkiyi görmemiz açısından önemlidir. Sadr yanlıları ülke yönetiminden hoşnutsuz olduğunu çeşitli kitlesel

eylemlerle göstermekteydi. 2016 yılında Sadr taraftarları hükümete reform talebinde bulunmak ve hükümetin politikalarını eleştirmek amaçlı Yeşil Bölge olarak adlandırılan alanda gösteri yapmayı planlamıştı. İçişleri bakanlığından eyleme izin verilmeyeceği açıklanmasına rağmen binlerce Iraklı bu alanda gösterilere başladı (Sputniknews, 2016). Halkın bir kesimi zaten su ve elektrik gibi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik eylemler gerçekleştirirken, Sadr taraftarlarının da katılımıyla protestolar; siyasi reform, hükümette değişiklik ve yolsuzlukla mücadeleyle evrilmiştir (Svensson, 2016). Bu yaşanan olaylara ek olarak 2018 seçimlerine giderken Irak'taki Şii bloğun parçalandığı net bir şekilde görünüyordu. İbadi ve Maliki'nin ayrı listelerde seçime girmesi, Haşdi Şabi'nin, İbadi, Maliki ve Ammar El Hekim'de dahil olmak üzere farklı kitlelerden seçmen çekmesi, Hekim ve Irak İslam Yüksek Konseyi arasındaki ayrışma, Şii bloğun ne kadar dağıldığını gözler önüne sermektedir (Kekilli, 2018a). Sadr, Irak yönetimine geçme konusunda kararlıydı, eski Irak başbakanlarının ayrışması Sadr için pozitif bir gelişmeydi. 2018 seçimlerine giderken gerek söylemleri gerekse icraatları ile destekçi kitlesini genişletmeye çalışıyordu.

Irak'ın güvenliğinin yeniden yapılandırılacağını belirten Sadr, silahlı unsurların tamamıyla siyasetin dışında tutulacağını beyan etmiştir (Kekilli, 2018a). Sadr, seçimlere giderken Irak'taki Komünist partiyle ve Liberal odaklı partilerle görüşmelere başlamıştı. Irak siyasetinde sürpriz iş birliği olarak nitelendirilen; Sadr Hareketi, Irak Komünist Partisi ve Liberal görüşlü partiler 2018 seçimlerine ittifak olarak girdi. (MacDonald, 2018; Çökenoğlu, 2018). Sadr'ın konuşmalarında genel olarak reformcu bir söylem kullanması da halkın desteğini kazanmasında önemli bir etkeni.

12 Mayıs 2018 seçimlerinin kesin sonuçlarını Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu Daire Başkanı Riyad Bedran açıklamıştı. Sadr'ın liderlik ettiği Sairun (Reforma Yürüyüş) ittifakının seçimlerden lider olarak çıktığı görülüyordu. Sairun koalisyonu 329 sandalyeli mecliste 54 sandalyeyle yer alacaktı. Tabii ki bu ittifakın liderliğinde Sadr'ın İstikama (Bütünlük) Partisi bulunsa da ittifakın içinde seküler gruplar ve Irak Komünist Partisi'nin de bulunduğunu unutmamalıyız. Haşdi Şabi komutanlarından Hadi Amiri liderliğindeki Fetih koalisyonu 47 sandalye ile ikinci, seçimler öncesi başbakan konumunda olan İbadi'nin liderliğinde ki Nasr koalisyonu ise 42 sandalye ile üçüncü olmuştur. Sadr Hareketi seçimlerden birinci parti çıkmasına karşın tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa sahip değildir. Bu yüzden bir koalisyon kurulması kaçınılmazdır. Mukteda es Sadr, seçimin galibi olan oluşumun lideri olmasına rağmen aday olmaması nedeniyle başbakan olamayacaktır (Kekilli, 2018b, s. 9-10; Sputniknews, 2018).

Sonuç

Güç, uluslararası politikada üzerine sürekli tartışılan bir konsepttir. Konsept üze-

rine farklı teorisyenler kendi bakış açılarıncı incelemeler geliştirmiş, konsepti farklı noktaların altını çizerek ele almıştır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir ki güç için herkes tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımdan söz etmek söz konusu değildir. Güç konsepti uzunca bir süre Realizm ve Liberalizm doğrultusunda ele alınmış, savaş, askeri kapasite, ekonomik gelişmişlik gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde kavramın farklı yönleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Nye, güç konseptine getirdiği yorumlarla, konsepti sınıflandırmış, yumuşak, sert ve akıllı güç kavramlarını literatüre kazandırmıştır. Sadece askeri ve ekonomik unsurlarla yani sert güç araçları üzerinden tehdit, savaş ve zorlama yoluna giderek değil; baskı ve zorlama içermeyen yumuşak güç araçlarıyla, değerler, kültür, politikalar üzerinden, hayranlık uyandırarak, cazibe yaratarak ve yanına çekerek de güç kazanılabilir. İki kavramın da tek başına kullanımı yetersiz sonuçlara neden olabilir. Sert gücün maliyeti ve günümüz uluslararası hukuk düzeninde sürdürülebilirliği sorun teşkil ederken, yumuşak gücün tek başına etkisi de tartışmalı bir konudur. Bu yüzdendir ki Nye da etkili ve kalıcı bir güç için, sert ve yumuşak gücün maharetli kombinasyonu olan akıllı güç stratejisinin takip edilmesini önerir. Nye bir liderin güç elde edebilmesi ve etkili olabilmesi için akıllı güç konseptini izlemesi gerektiğini savunur. Etkili bir liderin öncelikle nereye gideceğine dair planlarını ve vizyonunu yumuşak güç araçlarıyla paylaşarak kitleleri yanına çekmesi gerektiğinden bahseder Sonrasında sert güç kullanmak için destekçileri ve astları olacağını iddia eder ve bu güç kaynaklarının akılcı ve başarılı bir şekilde birlikte kullanılmasıyla akıllı güç stratejisini izlemiş etkili bir lider görebileceğimizi belirtir.

Sadr ailesinin yıllardan beri sahip olduğu saygınlığı, Mukteda ile 20 yıl içinde farklı bir seviyeye gelmiştir. Bu süreç boyunca Sadr'ın attığı adımlar da Nye'in çerçevesini çizdiği akıllı güç konseptinin izleri vardır. Öncelikle düşüncelerini, dış baskılardan bağımsız, mezhep çatışmalarının kültür ve tarih altyapısında sona erdiği bir Irak planladığını kitlelerle paylaşarak yumuşak güç araçlarını kullanmış ve bölge halkı için cazibe merkezi haline gelmiştir. Sonrasında Mehdi Ordusu'nu kurarak kendine bir askeri güç sağlamıştır. Bu askeri güç ile Suriye Savaşı'nda yer almış, ABD işgaline karşı direniş başlatmıştır. Ekonomik gücünü kullanarak sosyal yardımlarla bölge halkının maddi açıdan kalkınmasına destek sağlamıştır. Ekonomik ve askeri gücü yani Joseph Nye'in deyimiyle sert güç unsurlarını kullanarak bölge halkının desteğini kazanmayı hedeflemiştir.

Sadr, seçimlere giden yolda İbadi'yi çokça eleştirmiştir. İbadi'nin yolsuzlukla mücadele edemediğini, ülke yönetiminde bütünlüğü ve adaleti sağlayamadığını savunan Sadr, İbadi'nin ülkeyi dışardan aldığı emirler doğrultusunda yönettiğini iddia etmiş ve bu sorunlarla ülke gündemini belirlemiştir. Sadr, ne ABD ne de İran ile işbirliğine gitmeden, tüm dış baskılardan bağımsız bir Irak politikası izlemiş ve halka da Irak'ın bu şekilde yönetilmesi gerektiğini anlatmıştır. Nye'in ifade ettiği gibi tutarlı ve halk tarafından beğenilen politikalar bir yumuşak güç unsuru olarak liderlerin etkinliklerinin arttırmasında rol oynar. Sadr'ın takip ettiği politika-

lar da halk tarafından beğenilip Sadr'ın popülerleşmesinde etki yaratmıştır. Yine yumuşak güç doğrultusunda değerlendirebileceğimiz; Suriye Savaşı'nda dini ve tarihi yerleri koruduğunu açıklaması, Irak'ın tarihi, kültürü ve değerleri üzerinden mezhep çatışmalarının ötesine geçerek Iraklılık vurgusu yapması Sadr'ın bölge halkının hayranlığını kazanmasına ve kitlelerin desteğini alarak güçlenmesine etki eden faktörlerden oldu.

Sadr, Mehdi Ordusu ve ailesinden de kalan sosyal yardımlaşma ağıyla sahip olduğu ekonomik gücünü kullanarak sert güç unsurlarını; mevcut yönetime getirdiği eleştirilerle gündem yaratma, tutarlı ve halk tarafından beğenilen politikalarıyla yanına çekme, tarih ve kültür üzerinden bütünleştirici açıklamalarıyla cazibe merkezi olarak yumuşak güç unsurlarını kullanmıştır. Mukteda es Sadr, Nye'in da belirttiği gibi sert ve yumuşak güç unsurlarını zaman içinde uyumlu bir şekilde kullanılarak akıllı güç stratejisi izlemiş, güçlü ve etkili bir lider olmuştur. Tabii ki Sadr'ın akıllı güç stratejisini izlerken ne kadar başarılı olduğu tartışılabilir fakat günümüzde eriştiği konum dikkate alındığında, 1999 yılında ailedeki liderliği bile sorgulanan birisiyken 2018 seçimlerinden birinci çıkan koalisyonun lideri olmak yadsınamaz bir gelişimdir.

Kaynakça

- Al Jazeera Türk. (2015). *Suriye'deki İthal Şii Savaşçılar*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar> (E.T.19.04.2020).
- Al-Marashi, İ. (2016). *Iraq: The reinvention of Muqtada al-Sadr*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/03/iraq-reinvention-muqtada-al-sadr-160309061939234.html> (E.T. 16.04.2020).
- Armitage, L. R.ve Nye, S. J. (2007). *A Smarter, More Secure America: A Report of the CSIS Commission on Smart Power*, Washington: Center for Strategic & International Studies
- Baldwin, A. D. (2016). *Power and International Relations: A conceptual Approach*. Princeton: Princeton University Press.
- BBC. (2006). *Guide To Iraqi Political Parties*. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4511450.stm (E.T. 21.04.2020).
- Benli, Y. (2013). Şii Sunni İlişkileri Çerçevesinde Irak'ta Sadr Ailesi. *e-makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*. 6, (2), s.429-468.
- Cabbar, A. F. (2004). *Irak'ta Şii Hareket ve Direniş*. (Hikmet Halis, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı
- Çökenoğlu, T. (2018). *Mukteda es-Sadr'ın İktidar Yürüyüşü*. İran Araştırmaları Merkezi (İRAM). https://iramcenter.org/mukteda-es-sadrin-iktidar-yuruyusu/?send_cookie_permissions=OK (E.T. 24.04.2020).
- Dahl, A. R. (1957). 'The Concept of Power' *Behavioral Science*. 2, (3), s. 201-215.
- Gavel, D. (2008). *Joseph Nye on Smart Power*. Harvard Kennedy School. <https://www.belfercenter.org/publication/joseph-nye-smart-power> (E.T. 07.10.2020).
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.

- Keçeci, A. İ. (2018). *Irak Siyasetinde Bir Karakter: Mukteda Es Sadr*. Uluslararası Politika Akademisi. <http://politikaakademisi.org/2018/05/27/irak-siyasetinde-bir-karakter-mukteda-es-sadr/> (E.T. 20.04.2020).
- Kekilli, E. (2018a). *Irak Seçimleri: Irak Siyasetinin Dönüşümü ve Irak Siyasetine Meydan Okumalar*. Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği. <http://ordaf.org/irak-secimleri-irak-siyasetinin-donusumu-ve-irak-siyasetine-meydan-okumalar/> (E.T. 22.04.2020).
- Kekilli, E. (2018b). *Irak Genel Seçimler: Irak'ta Yeni Bir Kültür Arayışı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*. 239, s. 1-28.
- Keohane O. R. ve Nye, S. J. (1977). *Power and Interdependence World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown, and Co.
- Keohane, O. R. ve Nye, S. J. (1998). Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs*. 77, (5), s.81-94.
- Lee, G. (2009). A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy. *Korean Journal of Defence Analysis*. 21, (2), s. 205-218.
- Lukes, S. (1974). *Power: A Radical View*. London and New York: Macmillan.
- MacDonald, A. (2018). *Iraqi Communists and Shia Sadrists Unite to Tackle Corruption and Sectarianism*. Middle East Eye. <https://www.middleeasteye.net/news/iraqi-communists-and-shia-sadrists-unite-tackle-corruption-and-sectarianism> (E.T. 24.04.2020).
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton Company.
- Mepa News, (2018). *Mukteda es-Sadr*. <https://www.mepanews.com/mukteda-es-sadr-260h.htm> (E.T. 20.04.2020).
- Morgenthau, H. (1964). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nye, S. J. (1990a). The Changing Nature of World Power. *Political Science Quarterly*. 105, (2), s. 177–192.
- Nye, S. J. (1990b). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye, S. J. (1990c). Soft Power. *Foreign Policy*. 80, Twentieth Anniversary Autumn, s.153-171.
- Nye, S. J. (2005). *Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. (Reyhan İ. Aydın Çev.). Ankara: Elips Kitap.
- Nye, S. J. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 616, (1), s. 94-109.
- Nye, S. J. (2008b). Security and Smart Power. *American Behavioral Scientist*. 51, (9), s. 1351–1356.
- Özbey, G. H. (2018). *Irak'ta Sadr kazanınca kim kazandı?*. <http://www.gercek hayat.com.tr/ortadogu/irakta-sadr-kazaninca-kim-kazandi/> (E.T. 19.04.2020).
- Özcan, M. (2003). *Irak'ta Direnişin İslâmî Vechesi*. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan (Ed.), *Irak Dosyası II* içinde (s. 183- 207). İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Öztürk, S. (2018). *Ortadoğu'daki Gelişmeler Çerçevesinde Mukteda El Sadr ve Hareketinin Irak'ta Yükselişi*, Güvenlik Çalışmaları Dergisi. 20, (1), s. 57-71.
- Roggio, B. (2008). *Mugnyah Behind Establishment of Mahdi Army*. The Long War Journal, https://www.longwarjournal.org/archives/2008/02/mugnyah_behind_esta.php (E.T. 19.04.2020).

- Sanders, L. (2018). *Who is Muqtada al-Sadr, Iraq's influential Shiite cleric?*. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/en/who-is-muqtada-al-sadr-iraqs-influential-shiite-cleric/a-43777944> (E.T. 16.05.2020).
- Shanahan, R. (2004). Shi'a Political Development in Iraq: The Case of the Islamic Da'wa Party. *Third World Quarterly*. 25, (5), s. 943-954.
- Sputniknews, (2016). *Sadr Yanlıları Yeşil Bölge'yi Kuşattı*. Sputnik Türkiye. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201603181021576396-sadr-irak-yesil-bolge/> (E.T. 24.03.2020).
- Sputniknews, (2018). *Irak'ta Genel Seçimlerin Kesin Sonuçları*. Sputnik Türkiye. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201805191033512604-irak-genel-sevim-sadr-koalisyon-sairun-birinci/> (E.T.27.05.2020).
- Svensson, B. (2016). *Irak'ta İktidar Faktörü: Mukteda El Sadr*. Deutsch Welle. <https://www.dw.com/tr/irakta-iktidar-fakt%C3%B6r%C3%BC-mukteda-el-sadr/a-19239303> (E.T. 24.04.2020).
- Tokdemir, E. (2020). *Yumuşak Güç: Kalpler ve Akıllar Kazanılabılır mı?*, Sarkaç. <https://sarkac.org/2020/02/yumusak-guc-nedir/> (E.T. 19.08.2020).
- Vuving, L. A. (2009). *How Soft Power Works*. American Political Science Association annual meeting, Toronto.
- Waltz, N. K. (1986). Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics. R. O. Keohane (Ed.), *Neorealism and Its Critics* içinde (s. 45-322). New York: Columbia University Press.
- Wiley, N. J. (2004). *Irak Şiileri*. (Metin Mutanoğlu ve Osman Baş Çev.). İstanbul: Ekin Yayınları.

BOOK REVIEW KİTAP İNCELEMESİ

Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap
Graham Allison, New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company,
2017, 384 pages, ISBN: 978-0-544-93527-2

Orhan Çifçi*

In his outstanding book, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap*, Graham Allison, the founding professor of Harvard Kennedy School of Government and assistant secretary of defense of the US under every administration from Ronald Reagan to Barack Obama, comprehensively explores China's challenge to the US dominance in world politics. Although a significant amount of studies has been conducted revealing various aspects of the US-China relations, the key characteristic that distinguishes Allison's piece is that he utilizes Thucydides' famous thesis "It was the rise of Athens and the fear that this instilled in Sparta that made war inevitable", to make sense of the existing US-China rivalry. Allison divides his book into four main chapters. In his first chapter, "The Rise of China", he elaborates on China's rapid economic growth in detail given China has had 40 percent of global economic development since the Great Recession occurred in early 1930s. In the second chapter, "Lessons from History", Allison analyses sixteen case studies about great power rivalry and points out that twelve of them end up with wars. The author, then, attempts to examine China's main foreign policy objectives and grand strategy in the third chapter, "A Gathering Storm." Eventually, in his last chapter "Why War Is Not Inevitable", Allison presents why confrontations of rising and dominant states do not necessarily result in a major war.

To prove his argument, Allison first examines Greek historian Thucydides' book *Peloponnesian War* written in the 5th Century BC chiefly posing that "It was the rise of Athens and the fear that this instilled in Sparta that made war inevitable". Thucydides' assertion concerning great power competition is that rising powers in international politics always threaten or challenge dominant powers of the system along with their increasing military and economic capabilities. In addition, confrontations between rising and dominant states inescapably end in major conflict

* Research Assistant, Turkish National Police Academy, Institute of Security Sciences, Department of International Security, orhan.cifci93@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5746-4258

or war which may alter structure of the system entirely. Allison calls this portrayal of the relations between rising and dominant states as “Thucydides’ trap.” Finding Thucydides’ Trap” a realistic approach, Allison takes it as a guide to make sense of the US-China competition, and to avoid a possible next great power war between the two (Allison, 2017: 8).

Accordingly, the first chapter “The Rise of China” considers that China has recently begun to keenly use its economic rise and soft power instruments in world politics to consolidate its position in international system. For Allison, China is dissatisfied with recent world order based on liberal rules, norms and institutions founded by the US after World War II. Therefore, China’s decision makers strive to alter current order in its favour by adopting revisionist and assertive foreign policy agenda (Allison, 2017: 67-68). In this respect a puzzle occurs: How can China change the current order? To come up with an answer, Allison takes China’s economic growth indicators such as GDP, import-export levels and foreign aids into consideration. Alongside these, Allison also analyses other Chinese tools to increase its sphere of influence in global politics such as cyberattacks and foreign economic investment. Looking at its policies, Allison concludes that China’s become regional hegemon in Asia-Pacific. In this respect, China, for Allison, challenges not only the US hegemony but also its regional allies in the region, Japan, South Korea and Vietnam.

In the second chapter “Lessons from History”, Allison scrutinizes sixteen cases in the past that corresponds to rivalry between hegemonic and rising powers in a broad sense. These cases are below:

Period	Hegemonic Power	Rising Power	Outcome
15 th century	Portugal	Spain	-
16 th century	France	Hapsburgs	War
16 th and 17 th centuries	Hapsburgs	Ottoman Empire	War
17 th century	Hapsburgs	Sweden	War
17 th century	Dutch Republic	England	War
17 th and 18 th centuries	France	Great Britain	War
18 th and 19 th centuries	United Kingdom	France	War
19 th and 20 th centuries	France/United Kingdom	Russia	War
20 th century	France	Germany	War
20 th century	China/Russia	Japan	War
20 th century	United Kingdom	US	-
20 th century	United Kingdom/France/Russia	Germany	War
20 th century	USSR	Germany	War
20 th century	US	Japan	War
1940s-1980s	US	USSR	-
1990s-present	United Kingdom/France	Germany	-

Historical records regarding dominant and rising states confrontations demonstrates overtly that rivalries between them do not necessarily lead war. Despite intense enmity, four confrontations among them were able to escape from "Thucydides' Trap". Taking lessons from these cases, Allison attempts to understand why some fall into the trap while the others do not.

In the third chapter "A Gathering Storm", Allison describes thoroughly fundamental determinants of China's grand strategy approach. As stated by him, China has four principal goal in its foreign policy. The first is to become dominant power as *Greater China* in the past in the Asia-Pacific region. Second goal of China's foreign policy is firmly attached to the first one. In this respect, China, focusing on critical and controversial geopolitical areas such as Taiwan, Hong Kong, South China Sea and Tibet, has sought to increase its sovereignty control on these particular regions. As the third and fourth goals, China has striven to increase its domain along these regions and to earn its reputation in world politics.

Allison comments that with Xi Jinping coming to power, the above-mentioned Chinese foreign policy objectives has become more obvious in practice. Xi, who called himself as the core leader of China, has ringed considerable changes in both foreign policy and domestic politics. Alongside Xi, China's Communist Party (CCP) as the most crucial and prominent institution in China lies at the heart of the changes. The CCP has been strengthened extensively as its authority has been amplified radically by Xi since 2012. From then onwards, China's military and economic development has become another pillar of Xi administration's foreign policy agenda. China, having achieved a rapid economic development process with a growth rate of roughly 9.5 percent after 1979 and initiated *Belt and Road Project*, has created strong national army *PLA* which is now the second biggest of the world after the US in the fields of defense budget and military technology. In the area of conventional capabilities, China's military power surpasses US' in six out of nine different areas. For example, space weapons and air force supremacy are two considerable areas claimed by Allison. For Allison, another foregrounding driver of China's power is its technological and scientific achievements. In the light of these, China's decision makers under the leadership of Xi are determined to make China become a leader not only in Asia but in the world (Allison, 2017: 253).

In the last chapter "Why War is Not Inevitable", the book examines closely the four different case studies which did not end up with a war as shown in the table. These are Spain-Portugal competition throughout the 15th century, Britain-Germany-France competition in Europe from 1990s to present, the US-Britain competition in the early 20th century and the US-USSR competition, known as the Cold War from 1940s to 1980s. These historical four cases, for Allison, demonstrate that Thucydides' thesis on great power competition does not necessarily conform to every case in international politics.

Then, how were these four cases resolved peacefully? Allison attributes these

peaceful resolutions to twelve distinct clues. He depicts the first clue as higher authority above states. In this regard, international law had a considerable function preventing war between rivals. Accordingly, supranational structures or legal frameworks depended on international law constituted by states can enhance cooperation among states and offer peaceful solutions for the conflicts. Allison exemplifies Hugo Grotius' idea of global society and United Nations Charter as his first clue which can avoid conflict among states. Second clue stressed by Allison is about international institutions. Political, security and economic institutions established by states have considerable role on creating peaceful relations among states. By integrating their economies or providing security engagement, institutions formed mainly by great powers have significant functions to prevent conflicts or major wars between them.

Third and fourth clues put forward by Allison is about shrewd statesmen and timing. Allison claims that if a statesman calculates his decisions properly and distinguishes states' main needs from his unrealistic greed, then competitive states can get rid of undesired results. Relationally, Allison believes that timing factor is crucially important for decision-making process in democratic states in order to compete with attempts of other institutions and opposition political parties. During the process, governments in great powers which have democratic structure need to adjust their decisions by taking into consideration other intra-state barriers. Fifth clue which can prevent conflict urged on by Allison is cultural ties and common history among states. One of the most convenient examples of the fifth clue is the US-Britain relations. Deeper rivalries appeared between two throughout the early twentieth century. Nonetheless, both the US and Britain have a common language and shared political culture. Therefore, the values shared by the US and Britain have paved the way for alliance formation between them in many platforms.

With regards the sixth clue, Allison submits the idea of nuclear deterrence and interprets US-USSR case with realist school of thought. Beginning of the Cold War period in the mid-1940s, new arms technologies added a new dimension to great powers rivalry. Given that invention and testing of nuclear weapons by the US and USSR created conditions of mutual assured destruction in the 1940s, both the US and USSR had to avoid direct confrontation. In accordance with seventh, eighth and ninth clues, Allison improves his idea by contributing the previous clue. These clues alleged by Allison are related with MAD (*Mutually Assured Destruction*). With respect to these clues, due to the fact that nuclear war is not a justifiable option because of MAD, leaders of the powers have to calculate properly direct confrontations and hot wars risks. According to Allison, inasmuch as the US and USSR had nuclear weapons during Cold War, both had to avoid waging a war against each other. Another clue claimed by Allison is economic interdependence. Like many scholars from liberal thought in the discipline, Allison lays stress on economic interdependence which can deter possible war among

states. Allison believes that strict interwoven economies generally abstain states from a war given that in the case of a war, states would first damage their own economies to a great extent. Last two clues maintained by Allison is about states' domestic structure and alliances among states.

Though the book classifies thoroughly historical records of great power competition, it should be noted that every clue alleged by Allison are not applicable for all cases introduced in the book. For instance, in the case of Spain-Portugal rivalry in the late 15th century, only the first clue offers explanatory variables, but the others do not. In a similar vein, only last three clues that Allison identifies as nuclear weapons, mutually assured destruction and complex economic interdependence have an explanatory adequacy in order to understand US-China issue. Besides, one may criticise the methodological approach of the book by arguing that all cases selected by Allison are from western history. Therefore, the cases deployed in the book are soaked deeply westernised perspective and Allison ignores any power rivalries in the eastern political history such as China-USSR and China-India enmities. Finally, another issue that should be dwelled on that the author does not specify and explain satisfyingly China's thinking of world politics and its foreign policy culture. Unlike Allison's view, many scholars' arguments mainly based on liberal thought deem that China does not have a revisionist position against the US dominance in world politics due to its traditional policy behaviour.

Allison's book is a great contribution to the relevant literature. A reader seeking to grab the US-China issue will probably find the book fertile and insightful. Similarly, Allison has a fluent language that the readers can comprehend assuredly. He elaborately questions historical records of great power competitions in world politics. In his book, he mainly investigates whether the US and China can escape Thucydides' trap which amplifies that rising powers are always a threat for dominant powers and confrontation between them always concludes with an inevitable war. Allison explicitly refutes the ancient thinker's thesis with four cases. After all, it should not be forgotten that twelve confrontations ended up with war. These ensuing wars make Allison wary and believe that the US-China case should be analysed more carefully. Therefore, as maintained by Allison, if the US and China desire to become a great power and to sustain their potent position in the future, both need to solve their domestic problems and determine truly their vital interests. Being uncertain about peaceful future, Allison makes an end for his book by citing Shakespeare's famous statement "*Our destiny lies not in our stars, but in ourselves*".

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

Yazarlara Notlar

Yayın İlkeleri

Güvenlik Çalışmaları Dergisi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü tarafından yılda iki defa basılı ve e-dergi formatında güvenlik kavramı ve güvenlikle ilişkili disiplinlerde yayın yapan akademik ve bilimsel bir dergidir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nde ulusal ve uluslararası alanda kabul görmüş kriterler doğrultusunda hazırlanan özgün araştırma, derleme, inceleme, çeviri (yazarından ve yayıncı kuruluştan izin almak koşuluyla), edisyon kritik, kitap-sempozyum değerlendirmeleri vb. çalışmalar yayınlanır.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nin amacı ve kapsamı, etik kuralları yayın ilkeleri ve yazım kuralları aşağıda belirtilen şekilde düzenlenmiştir.

Derginin Amacı ve Kapsamı

Güvenlik Çalışmaları Dergisi amaç bakımından "Güvenlik" odaklı olup, ulusal ve uluslararası düzeyde güvenliğe dair problemleri disiplinler veya disiplinlerarası açıdan ele alarak kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmalar yayımlamayı kendisine ilke edinmiştir. Bu çerçevede sosyal bilimler ve beşeri bilimler alanında yapılan tüm çalışmalara açıktır.

Dergi kapsam bakımından ise güvenlik çalışmaları; polislik çalışmaları; ideolojik, dini motifli ve etnik radikalleşme; terörizm; suç araştırmaları; istihbarat; mali suçlar; siber suçlar; göç ve sınır güvenliği; uyuşturucu ve organize suçlar; insan hakları ile sosyal bilimler dallarındaki çalışmaları içermektedir.

Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda iki kez yayımlanır. Güvenlik Çalışmaları Dergisinin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayın organında yayımlanmamış, ilk defa Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın dergide yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda iki kez yayımlanır. Güvenlik Çalışmaları Dergisinin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayın organında yayımlanmamış, ilk defa Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın dergide yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

Makale Değerlendirme Süreçleri

Dergiye gönderilen makaleler derginin internet sayfasında yer alan Makale Yönetim Sistemi (MYS) üzerinden sisteme yüklenecektir. Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilecek şekilde Word formatında gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen makaleler şekil incelemesinden geçerek hakem değerlendirme sürecine alınmaktadır. Şekil şartlarını sağlamayan çalışmalar hakem değerlendirilmesine alınmamakta, yazar(lar)dan şekil şartlarını sağlamaları istenmektedir. Şekil şartlarına ilişkin doküman internet sitesinden indirilebilir. Şekil şartları açısından eksiksiz olan makaleler ilgili alan editörleri tarafından incelenerek uygun bulunduğu takdirde hakem değerlendirme sürecine alınır. Dergiye yayımlanmak üzere yollanan makaleler, “kör hakem” yöntemiyle değerlendirilmektedir. Editör, editör yardımcısı veya alan editörleri tarafından makaleler, alanında uzman en az iki hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulmaktadır. Editörler hakemlerden gelen eleştirileri ve önerileri kendi değerlendirmeleri ile birlikte yazar/lara iletmektedir. Değerlendirme sonuçları en fazla 90 gün içinde yazara bildirilir. Üçüncü bir hakeme gönderilen eserlerde bu süre 120 güne çıkabilmektedir. Düzeltme talep edilen eserler, editör tarafından yazara gönderilir ve düzeltme için gerekli ek süre yazara verilir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, yazardan hakem raporuna göre düzeltme istenmesine ya da yazının reddedilmesine karar verilmekte ve karar yazara iletilmektedir. Basımı uygun bulunan yazıların, yayımlanıp yayımlanmayacağına ya da derginin hangi sayısında yayımlanacağına editörler ve/veya yayın kurulu karar verir. Yazar, süreç konusunda Makale Yönetim Sistemi veya E-posta yoluyla bilgilendirilmektedir.

Makale derginin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Kelime aralıklarından atf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).

Makale süreç akışı şu şekildedir:

- Yazar tarafından makalenin Makale Yönetim Sistemine yüklenmesi
- Makalenin şekil açısından incelenmesi
- Şekil incelemesinden geçen makalelerin hakem değerlendirme sürecine alınması
- Editör incelemesi ve gerektiğinde yazardan ek talepler
- Çalışma konusunda uzman 2 hakeme makalenin gönderilmesi (gerekli görülmesi durumunda 3. hakem değerlendirmesine gönderilmesi)
- Hakem görüşleri doğrultusunda makalenin kabulü veya reddine karar verilmesi
- Yayımlanmasına karar verilen makalenin dizgi ve tasarımının yapılması
- Dizgisi ve tasarımı yapılmış makalenin yazara son kontrol için gönderilmesi
- Makalenin yayımlanması

Etik Kurallar

Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen çalışmalarda bilimsel atf kurallarına azami özen gösterilmesi gerekmektedir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayımlanan yazıların fikri sorumluluğu yazarlara aittir. Dergiye gönderilen çalışmalarda, etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

Gönderilen makalenin bir kısmı ya da tamamı başka bir yerde yayınlanmamış, yayınlanmak üzere başka bir yere yollanmamış olmalıdır.

Tüm yazarlar ilgili makaleyi okumuş, onaylamış ve dergiye yayınlanmak üzere gönderildiğinden haberdar olmalıdır.

Makale yazar/lar tarafından yazılmış, özgün bir çalışma olması gerekmektedir.

Dergiye gönderilen çeviri makale çalışmalarında orijinal makalenin yazarından ve yayıncı kuruluşundan izin alındığını gösteren belgenin sunulması gerekmektedir.

Yazar/lar makalenin telif hakkını, makalenin Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayınlanmasına karar verildiğinden itibaren dergiye devretmiş sayılır. Yazar/yazarlar derginin yazı işlerinden izin almadan makaleyi başka bir platformda (dergi, editoryal kitap, internet sitesi, blog vb.) yayınlamayabilir.

Yazar/lar bilimsel etiğin bütün unsurlarını yerine getirmek üzere makale ile birlikte “**İntihal Denetim Raporu**”nu ve “**Etik ve Telif Hakkı Devir Formu**”nu mutlaka doldurarak sistem üzerinden dergiye ulaştırmalıdır.

Yazım Kuralları

Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Türkçe makalelerin yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu internet sitesindeki Güncel Sözlük ve Yazım Kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

Makalelerde Türkçe ve İngilizce başlık, öz ve abstract, anahtar kelimeler ve keywords; metin içinde giriş, bölüm başlıkları ve sonuç kısımları ile kaynakçanın yer alması gerekmektedir. Makale yukarıda sayılan tüm unsurları ile birlikte 4000 ile 8000 kelime arasında olmalıdır. Makalelerde yer alan Türkçe ve İngilizce öz ve abstract’ın her birinin 150-250 kelime, anahtar kelime ve keywords’ün 3-7 kelime aralığında olması gerekmektedir.

Yazar adı makale başlığının alt satırının sağ köşesine italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde veya sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.

Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar bir buçuk aralıklı, açıklamalara ilişkin dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.

Dergide yayımlanan makalelere ve makale değerlendirmesi yapan hakemlere 23.01.2007 tarih ve 26412 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik” hükümleri uyarınca telif ücreti ödenir.

Kitap incelemelerinde aşağıdaki hususlara ayrıca dikkat edilmelidir;

Kitap inceleme metinleri 1000 ile 1500 kelime arasında olmalıdır.

Başlık bilgilerinde tanıtım veya incelemesi yapılan eserin adı, yazarı, yayımlandığı şehir ve yayınevi, yayım yılı ve ISBN numarası yazılmalıdır.

Kitap inceleme veya tanıtımı yapan yazarın adı makale başlığının alt satırının sağ köşesine italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir.

Kitap tanıtımı bir eserin sırf özeti değil, eleştirel olarak değerlendirmesi olmalıdır. Kitap tanıtımı yapan yazar kitapla aynı fikirde olabilir veya kitabın fikirlerine karşı çıkabilir veya kitabın sunduğu bilgilerde, yargılarda veya yapıda örnek teşkil eden veya eksik kalan

yönleri belirtebilir. Kitap tanıtımı yapan yazar ayrıca kitapla ilgili düşüncelerini de açık bir şekilde ifade etmelidir.

Kitap incelemesi, bir kitaptan ortaya konulan en önemli noktalara ışık tutularak bunların eleştirel olarak tartışılmasıdır. Kitap incelemesi giriş, kitabın özeti, eleştirel tartışma ve sonuç gibi genel bir yapıyı takip etmelidir.

Sayfa Düzeni

Metin içinde yazı tipi 11 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Sayfa Yapısı A4 boyutlarındaki kâğıdın üst, alt, sağ ve sol boşlukları 2,5 cm (0.98 inç) bırakılarak, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz şekilde olmalıdır. Paragraf arası, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır. Sayfa numaraları alt sağda verilmelidir.

Temel Başlıklar (Birinci Düzey) ortalı ve bold yazılmalıdır. Kendisinden önce ve sonra bir satır boşluk bırakılmalıdır.

İkinci Düzey Başlıklar, sola dayalı ve bold yazılmalıdır. Kendisinden önce ve sonra bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Üçüncü Düzey Başlıklar, Sola dayalı bold yazılmalıdır. Kendisinden önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Dördüncü Düzey Başlıklar, Sola dayalı, bold ve italik yazılmalıdır. Kendisinden önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Beşinci Düzey Başlıklar, Sola dayalı ve italik yazılmalıdır. Kendisinden önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Beş düzeyden daha fazla başlık oluşturulması önerilmemektedir.

Atıf ve Kaynakça Yazımı

Atıf

Metin içi yöntemde parantez içinde kaynak gösterimi yapılır. Atıflar makalede kullanılan punto ile yazılır. Bu yöntemde, metin içinde alıntı sonrasında (Yazarın Soyadı, Basım Yılı: Sayfa Numarası) parantez içinde verilir. Bir eserden veya mülakattan doğrudan alıntı yapılması durumunda alıntı 3 satırdan az ise cümle içerisinde kullanılır; 3 satır ve daha fazla ise ayrı bir paragrafta belirtilir. Bu paragraf tek aralıklı, 9 punto ve her iki taraftan 1.25 cm içeriden hizalı yazılır.

Atıf Örnekleri

Tek yazar	(Aras, 2011, s. 236)
İki yazarlı	(Kazgan ve Ulçekno, 2003, s. 32)
Üç ile beş yazar arası	İlk sefer atıf yaparken tüm yazarların adı listelenir; (Kernis, Cornell, Sun, Berry, ve Harlow, 1993). Sonraki atıflarda ise sadece ilk yazarın adı belirtilip “vd.” ifadesi kullanılır. (Kernis vd., 1993, s. 42)
Altı ve daha fazla yazarlı metinler	Altı ve daha fazla yazarlı metinlerde, sadece ilk yazarın adı kullanılıp sonrasında “vd.” ifadesi kullanılır: (Harris vd., 2001, s. 112)
Yazar olarak bir kurum	İlk atıfta kurumun tam adı açık bir şekilde belirtilerek yazılır: (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, s. 3), sonraki atıflarda ise kısaltması (AKTT, 2000, s.) yazılır. Kurum literatürde kısaltılmış ismiyle biliyorsa ilk atıfta da kısaltma ile kullanılabilir. (EGM, 2000, s. 12)
Editörlü kitaptan bölüm (Bölüm yazarı dikkate alınır)	(Karaşık, 2008, s. 40)
Yazarsız çalışma	(Bilimsel Makaleler Hazırlama, 2000, s. 45)
Standartlar	(TS-40561, 1985, s. 6)
Resmi Gazete	(Başlık, Yıl)
Yazarı olmayan internet dokümanı	(www.hurriyet.com.tr, 2012)
Aynı yazarın farklı yıl birden çok çalışması	(Tekin, 2011, s. 220; 2013, s. 30)
Aynı yazarın aynı yıla ait birden fazla eseri	(Heper, 1999a, s. 165) ve (Heper, 1999b, s. 140)
Aynı soyadlı iki yazar	(Ö. Aslan, 2000, s. 6; M. Aslan, 2010, s. 71)
Birden fazla kaynaktan yararlanma	(Aytekin, 2004, s. 71; Küçük, 2008, s. 87)
Orijinal kaynağa ulaşamaması durumunda	(Metin içinde bahsedilirse) İnalçık’a göre (akt. Hanoğlu, 2012, s. 40) (Metin içinde bahsedilmezse) (İnalçık’tan akt. Hanoğlu, 2006, s. 40)
Kişisel iletişim vasıtasıyla ulaşılan mülakatlar, mektuplar, e-maillerde, kişisel iletişim kurulan kişinin adı ve görüşmenin tarihi belirtilmelidir. Ancak, kişisel iletişim yoluyla elde edilmiş veriler kaynakçaya eklenmemelidir:(N. ALSayyad, kişisel iletişim, 25 Mart 2018)	
Dipnotlar ve sonnotlar	APA yazım stilinde, dipnot ve sonnot kullanımı pek tercih edilmemektedir. Bundan dolayı mümkün olduğu kadar az dipnot kullanılmalıdır. Yalnızca çok elzem bir açıklayıcı not gerektiğinde dipnot kullanılmalıdır.

Önemli not: APA atf ve kaynakçada “and” yerine “&” kullanılmasını önermektedir. Ancak Türkçede “&” sembolü “ve” yerine kullanılmadığından, Türkçe olarak yazılan metinlerde atf yaparken ve kaynakça yazarken “&” sembolü kullanılmamalıdır.

Ayrıca, üç kişiden çok yazarlı metinlere atf yaparken APA “et al.” (Kernis et al., 1993, s.65) kullanılmasını önermektedir. Ancak Türkçe’de “et al.” yerine “vd.” (Kernis vd., 1993, s. 65) kullanılmalıdır.

Bununla birlikte, eğer değerlendirilmek üzere Güvenlik Çalışmaları Dergisi’ne gönderilen çalışma İngilizce hazırlanmışsa, bu metinlerde atf ve kaynakçada APA standartlarına uygun olarak “and” yerine “&” sembolü ve “et al.” kullanılmalıdır.

Kaynakça

Kaynak bilgileri verilirken yazar(lar)ın önce soyadı sonra adı yer alır. İki yazarlı bir kaynakta yazarlar arasına “ve” bağlacı konur. İkiyden fazla yazarlı eserlerde ise yazarların arasına noktalı virgül (;) konulup son yazardan önce “ve” bağlacı konulur.

Yazarlar soy ismine göre alfabetik olarak sıralanır. Yazarların soyadları ve adlarının ilk harfi büyük yazılır. Kullanılan kaynağın künye bilgileri açık olmalıdır. Çok basımlı kitaplarda baskı sayısı yazılır. Yabancı kaynaklarda, künye bilgilerinin tamamı kaynağın yazım dili ile yazılır, Türkçeleştirme yapılmaz.

Kaynakça Örnekleri

Kıtap, temel biçim	Yazar, A. A. (Yayın yılı). Çalışma adı. Yer: Yayıncı.
Tek yazarlı kitap	Özbudun, E. (2008). <i>Anayasalcılık ve demokrasi</i> . İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
İki yazarlı kitap	Alkın, S. ve Özer, K. (2011). <i>Muhafazakarlığın farklı boyutları</i> . Ankara: Kadim Yayınları.
Üç ile yedi yazar arası kitap	Yazar1, A.A., Yazar2, A.A., Yazar3, A.A., Yazar4, A.A., Yazar5, A.A. ve Yazar7, A.A. (Yayın yılı). <i>Kitabın adı</i> . Yer: Yayıncı
Sürelili yayında makale, temel biçim	Yazar, A. A., Yazar, B. B., ve Yazar, C. C. (Yıl). Makale adı. <i>Dergi adı, cilt. No (sayı no), sayfa/lar. doi:http://dx.doi.org/xx.xxx/yyyy</i>
Tek Yazarlı Makale	Ayhan, U. (2016). Yeni güvenlik konsepti ve güvenliği sınır ötesinde karşılama. <i>Güvenlik Çalışmaları Dergisi</i> . 18, (3-4), s.26-41.
İki yazarlı süreli yayın	Wegener, D. T. ve Petty, R. E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. <i>Journal of Personality and Social Psychology</i> , 66, 1034-1048.
Üç ile yedi yazar arası süreli yayın	Kernis, M. H., Cornell, D. P., Sun, C. R., Berry, A., Harlow, T. ve Bach, J. S. (1993). There’s more to self-esteem than whether it is high or low: The importance of stability of self-esteem. <i>Journal of Personality and Social Psychology</i> , 65, 1190-1204.
Yazar adı olarak kurum	Emniyet Genel Müdürlüğü. (2000). <i>Polis 1999 Emniyet Genel Müdürlüğü çalışmaları</i> . Ankara: EGM APK Dairesi Başkanlığı, Yayın No.138.

Yazar Adı bilinmiyorsa ya da yoksa	International Tourism Report. (1997). <i>Travel and tourism intelligence</i> . No. 2.
Çeviri	Serra, N. (2011). <i>Demokratikleşme sürecinde ordu: Silahlı kuvvetlerin demokratik reformu üzerine düşünceler</i> . (Şahika Tokel, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
Hazırlayan	Pamir, N. (Haz.). (1993). <i>Terörizm, kont-terör ve güvenlik</i> . İstanbul: Kastaş Yayınları.
Editörlü Kitap	Yazar, A. A. (Ed.). (Yayın yılı). <i>Kitap adı</i> . Yer: Yayıncı.
	Özbek, M. (Ed.). (2005). <i>Kamusal alan</i> . İstanbul: Hil Yayınevi.
	Diamond, L. ve Plattner, M. (Ed.). (1996). <i>Civil-military relations and democracy</i> . Baltimore ve London: Johns Hopkins University Press.
	Özkol, A. O., Delici, M. ve Özhan, S. (Ed.). (2009). <i>ABD dış politikası</i> . İstanbul: Küre Yayınları.
Editörlü Kitapta Bölüm	Yazar, A. A. (Yayın yılı). Bölüm/makale adı. A. Editör ve B. Editör (Ed.), <i>Kitap adı</i> içinde (sayfa numaraları). Yer: Yayıncı.
	Çınar, M. (2011). 2000'li yıllarda Türkiye'de siyaset. A. Demirhan (Ed.), <i>2000'li yıllarda siyaset ve siyasi partiler</i> içinde (s.136-152). İstanbul: Meydan Yayıncılık.
Yazarsız Süreli	<i>The Economist</i> . (2011). Trade and wages. s. 341, Londra s.74-75.
Sempozyum ve Kongrede Sunulan Yayınlar	Taşagıl, A. (2017). Gök Türk döneminde iç güvenlik meselesine bir bakış. <i>Türk polis tarihinin kökenleri. 1. Uluslararası kolluk tarihi sempozyumu</i> , 15-17 Nisan 2016, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss. 15 - 32.
Raporlar	Burke, W. F., Uğurtaş, G. (2002). Seismic interpretation of thrace basin. <i>TPAO internal report</i> . Ankara.
Yazarsız Raporlar	Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi. (2016). Türkiye'de güvenlik sektörünün dönüşümü: Polisliğin yeniden yapılandırılması. Ankara: Polis Akademisi Yayınları
Seminerler	Lawrence, E. (1983). Gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası ve bankaların fonksiyonu. <i>Uluslararası sermaye piyasası ve bankalar semineri</i> . 24-25 Ekim 1983. Çeşme, ss.33-37.
Standartlar	TS-40561. (1985). <i>Çelik yapıların plastik teoriye göre hesap kuralları</i> . Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
Broşür	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2006). <i>Enflasyon hedeflemesi</i> . [Broşür].
Gazete	Bardakçı, M. (2016, 16 Aralık). Halep dramı Osmanlı'nın hala devam eden tasfiye mücadelesidir. <i>Haber Türk</i> , s.6.
Online gazete makalesi	Yazar, A. A. (Yıl, Gün Ay). Makale adı. <i>Gazete Adı</i> . http://www.aaaaaaaaa.com/full/url/ adresinden erişildi.
Resmi Gazete	Başlık. (Yıl, Gün Ay). Resmi Gazete (Sayı: xxx). Erişim adresi: http://xxxx

Sözlük	Madde başlığı. (Yıl). Sözlük ismi. Yer: Yayıncı
Ansiklopedi	Yiğit, İ. (2009). Bahri Memluk sultanları. <i>İslam tarihi ansiklopedisi</i> içinde (Cilt. 7, ss. xx-xx). İstanbul: Kayhan Yayınları.
Devlet Dokümanları	Genelkurmay Ateşe Başkanlığı. (2000). <i>57. piyade alayının tarihçesi</i> . Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü. Yayın No: 19175.
Kutsal Kitaplar	<i>Kur'an</i> . Bakara süresi. Ayet 25 (Mealde Basımevi ve meal yazarı belirtilir).
Yayınlanmamış Tezler	Haklı, S. Z. (2014). <i>Liberalizm ve komüniteryanizmde birey fikri: Kar-şılaştırmalı bir inceleme</i> . (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara
Mahkeme Kararları	Yargıtay H.G.K. 19 Mayıs 1963. E. 4-39, K.59 (<i>Adalet Dergisi</i> , Mart-Nisan 1964). 3-4.
Kişisel Görüşme (Mülakat)	Taşkın, M. Atatürk Mahallesi Muhtarı. (15.01.2017). <i>Mahallenin güvenlik sorunlarının çözümüne ilişkin görüşme</i> . Ankara.
İnternet-Yazar Adı Olarak Bir Kurum	TCMB. (2012). <i>Finansal istikrar raporu</i> . http://www.tcmb.gov.tr/(E.T.04 Temmuz 2012) .
İnternette Yayınlanan Gazete Makalesi	Henninger, D. (2012). The president that time forgot. <i>Wall Street Journal</i> . 28 Haziran 2012. 04 Temmuz 2012 http://online.wsj.com/article/wonder_land.html?mo-d=WSJ_topnav_europe_opinion#articleTabs=article adresinden erişilmiştir.
Elektronik Posta	Beck, A. (2011). (bna@le.ac.uk). <i>Crime prevention report</i> . Ahmet Güney'e kişisel e-posta. 12 Haziran 2011 [aguney53@gmail.com].
Film ya da Video	Valdes, D. (Yapımcı). (1999). F. Darabont (Yönetmen). <i>Green Mile</i> [Film]. ABD: Warner Bros Pictures
Televizyon Programı	Özdemir, C. (Yapımcı). (2012). <i>5NİK</i> [Televizyon Programı]. 27 Haziran 2012. İstanbul: CNN TÜRK tv. Sopel, J. & Donovan, T. (Producer). (2012). <i>Political shows</i> [Television Broadcast]. 04 July 2012. London: BBC One.
Ses Kaydı	Selçuk, M. (1999). <i>Aziz İstanbul</i> [CD]. İstanbul: YKY Müzik.
Video Kayıtları	Son Darbe: 28 Şubat. (2012). 2. Bölüm. 65 dak. Türkiye: CNN TÜRK. 2012.

Tablolar

Tablo numarası ve başlığı, tablonun bir aralık üstünde yer alır. Başlıkla tablo arasında ayrıca boşluk olmaz. Tablo numaraları (**Tablo 1.**, **Tablo 2.** vd.) şeklinde verilir. Tablo kelimesi, numarası ve nokta koyu (bold) yazılır. Tablolarda kullanılan verilerin kaynağı, tablonun sol alt köşesinde belirtilir ve koyu olarak "**Kaynak:**" şeklinde yazılır. Tablonun başlığı ve kaynağı yazılırken sadece ilk kelimenin ilk harfi büyük yazılır, diğer kelimeler küçük harfle yazılır ve koyu (bold) olmadan yazılır.

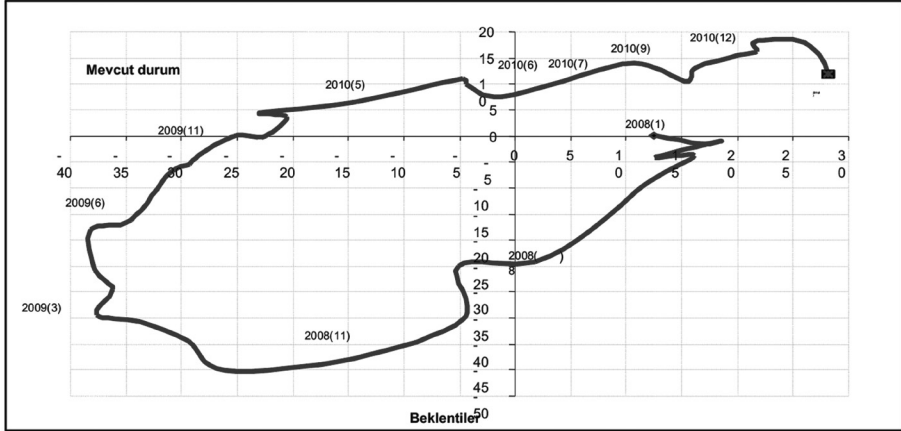
Örnek Tablo:**Tablo 1.** Kara para aklamada kullanılan sektörler

	Yerleştirme	Ayrıştırma	Bütünleştirme
Bankacılık	x	x	x
Döviz Büroları	x		
Para Transferleri	x		
Menkul Kıymet	x	x	x
Sigortacılık	x	x	x

Kaynak: Aydın, (2010, s.42).

Şekiller

Şekil numarası ve başlığı, şeklin altında yer alır. Şeklin kaynağı şekilden sonra parantez içinde verilebilir.

Örnek şekil:

Şekil 1. Almanya, reel kesimde mevcut durum ve beklentiler, (Kaynak: Gürsel ve Balcı, 2011, s.5)

Yazışma Adresi / For Correspondence:

Güvenlik Çalışmaları Dergisi

Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Necatibey Cad: No:108 06580 Anıttepe/Çankaya-Ankara / Türkiye

Tel: +90 (312) 462 90 43 • E-mail: guvenlikcalismalari@pa.edu.tr

www.guvenlikcalismalari.pa.edu.tr